

SEKSUELE GEZONDHEID IN NEDERLAND 2017

Onder redactie van
Hanneke de Graaf
Ciel Wijsen

Rutgers

Seksuele gezondheid in Nederland 2017

Colofon

Vormgeving cover en infographics: Sabine van Vessem, www.gaafisch.nl

Productie PDF: Uitgeverij Eburon

© 2017 Rutgers. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Seksuele gezondheid in Nederland 2017

Onder redactie van Hanneke de Graaf en Ciel Wijzen

Seksuele Gezondheid in Nederland is uitgevoerd door Rutgers. Het onderzoek vond eerder plaats in 2006, 2009 en 2012. Het CBS heeft de steekproef samengesteld en gewogen. I&O Research heeft het veldwerk uitgevoerd. Seksuele Gezondheid in Nederland maakt deel uit van de Leefstijlmonitor (Seksuele Gezondheid in Nederland/Leefstijlmonitor, Rutgers i.s.m. RIVM, 2017). Het onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Voorwoord

Al jaren voert Rutgers in samenwerking met verschillende partners onderzoek uit naar seksuele gezondheid onder zowel jongeren als volwassenen in Nederland. Een belangrijk onderwerp voor de volksgezondheid in Nederland. In juni 2017 werd het onderzoek Seks onder je 25^e gepresenteerd: een landelijk onderzoek naar de seksuele gezondheid van jongeren van 12 tot 25 jaar. De latere seksuele start en een hoog anticonceptie gebruik zijn positieve ontwikkelingen voor de volksgezondheid, maar er zijn ook verbeterpunten op het gebied van seksualiteit zoals grensoverschrijdend gedrag en onveilige seks. Deze resultaten zijn inmiddels ruim gedeeld in de pers en onder professionals. Seksualiteit speelt uiteraard ook een belangrijke rol bij volwassenen. Mensen zijn tot op hoge leeftijd seksueel actief en de meesten hebben positieve gevoelens ten aanzien van seks. Echter, sommige mensen krijgen ook te maken met seksuele risico's en seksuele problemen.

Dit rapport biedt een schat aan informatie over de seksuele gezondheid van volwassenen tussen de 18 en 80 jaar in Nederland anno 2017. De gegevens zijn verzameld in het kader van het onderzoek *Seksuele Gezondheid in Nederland* onder ruim 17.000 respondenten. In 2006, 2009 en 2012 vond een vergelijkbaar onderzoek plaats. In 2017 maakte dit onderzoek voor het eerst deel uit van de Leefstijlmonitor. De Leefstijlmonitor is een duurzaam instrument waarin gegevens worden verzameld over leefstijl. Deze monitor wordt uitgevoerd in samenwerking met verschillende partijen en wordt gecoördineerd door het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).

Wij hopen dat de uitkomsten van dit onderzoek een inspiratiebron zijn voor beleidsmakers, gezondheidsbevorderaars, onderzoekers en andere professionals die de seksuele gezondheid in Nederland op peil willen houden en verbeteren.

Annemiek van Bolhuis,
Directeur Volksgezondheid en Zorg (RIVM)

Dankwoord

Dit rapport had niet tot stand kunnen komen zonder de inbreng van velen, die wij hiervoor grote dank verschuldigd zijn. Allereerst willen wij de duizenden respondenten bedanken die ons inzicht hebben gegeven in hun seksuele ervaringen, seksuele beleving, seksuele oriëntatie, seksuele problemen en ervaringen met soa/hiv, geboorteregeling en seksuele grensoverschrijding. Dankzij hun tijd en openheid kon dit boek geschreven worden.

Daarnaast bedanken we de leden van de begeleidingscommissie: Rik van Lunsen (AMC), Birgit van Benthem en Janneke Heijne (RIVM), Martin van Oostrom (Soa Aids Nederland), Ellen van der Staal en Laura Menenti (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen), Jacques van Lankveld (Open Universiteit), Margreet ten Have (Trimbos Instituut), Lisette Kuyper (SCP) en Nico van Oosten (MOVISIE). Hun kritische reflectie op de vragenlijst en de resultaten van dit onderzoek hebben dit onderzoek naar een hoger plan getild.

Tot slot gaat onze dank uit naar het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, die dit onderzoek financieel mogelijk heeft gemaakt.

Namens het projectteam,

Hanneke de Graaf,
Programmamanager Kennisontwikkeling Rutgers

Samenvatting

Seksuele gezondheid in Nederland 2017 is een grootschalig representatief onderzoek naar de seksuele gezondheid van volwassenen van 18 tot 80 jaar in Nederland. Rutgers voerde dit periodieke onderzoek drie keer eerder uit. In 2017 maakt dit onderzoek voor het eerst deel uit van de Leefstijlmonitor (Seksuele Gezondheid in Nederland/Leefstijlmonitor: Rutgers i.s.m. RIVM, 2017). Ook werd dit onderzoek onder volwassenen voor het eerst samen met het onderzoek Seks onder je 25e (onder jongeren) uitgevoerd (Seks onder je 25e/Leefstijlmonitor: Rutgers/Soa Aids Nederland i.s.m. RIVM, 2017).

In het onderzoek Seks onder je 25e hebben 15 van de 25 GGD'en gebruik gemaakt van de mogelijkheid om zicht te krijgen op de seksuele gezondheid van jongeren in hun eigen regio met een opgehoogde steekproef. Omdat de jongeren van 18 jaar en ouder uit dit onderzoek ook deel uitmaken van Seksuele Gezondheid in Nederland heeft dit zijn weerslag gehad op het aantal volwassenen die deelnamen. Ruim 17.000 personen van 18 tot 80 jaar vulden een vragenlijst in over een breed scala van aan seksualiteit gerelateerde thema's. Door weging is een representatieve steekproef samengesteld voor de Nederlandse bevolking. De resultaten laten zien hoe het is gesteld met de seksuele gezondheid in Nederland.

Positieve seksuele beleving

De meeste Nederlanders zijn gelukkig met hun partner, tevreden met hun uiterlijk en tevreden met de kwaliteit van hun seksleven. Als ze ontevreden zijn gaat het over hoe vaak ze seks hebben: een kwart van de mannen en een op de vijf vrouwen is hier (erg) ontevreden over. Mannen ervaren meer positieve gevoelens rondom seks dan vrouwen. Zo zegt 92% van de mannen en 75% van de vrouwen erg te genieten van seks. Onder jongeren tot 25 jaar zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen in seksuele beleving kleiner. Ook zijn er belevingsaspecten waarin mannen en vrouwen opvallend weinig verschillen. Zo hebben mannen én vrouwen zowel seks uit liefde als uit lust.

Opvattingen over het algemeen progressief

De opvattingen over seksualiteit zijn in Nederland overwegend tolerant: een kleine minderheid vindt seks voor het huwelijk of masturbatie verkeerd. Ook staan Nederlanders positief tegenover seksuele voorlichting op scholen. Negen van de tien mannen en vrouwen vindt dat dit verplicht moet zijn. Voor een aantal thema's zijn de opvattingen echter minder eenduidig. Zo vindt in principe vrijwel niemand dat aanranding meestal is uitgelokt, maar worden voor online grensoverschrijding andere maatstaven gehanteerd. Een op de drie mannen en

een op de vier vrouwen vindt dat een online naaktfoto je eigen schuld is. En hoewel een meerderheid van de mannen (71%) en vrouwen (80%) homoseksualiteit normaal vindt, werd toch 25% van de homo- en biseksuele mannen en 15% van lesbische en biseksuele vrouwen in het afgelopen jaar uitgescholden.

Seksueel gedrag met een partner

Levenslang heeft vrijwel iedereen wel eens seks met een partner. Ongeveer een op de twintig 25-plussers heeft die ervaring niet. Driekwart van de volwassen Nederlanders had in het afgelopen half jaar seks met een partner. Dat is voor 86% van de mannen en 90% van de vrouwen in deze groep een vaste partner. Nederlanders hebben een gevarieerd en gelijkwaardig seksueel gedragsrepertoire. Het geven en ontvangen van manuele en orale seks komt bijvoorbeeld even vaak voor. Vijf van de zes 25-plussers hebben niet meer dan drie keer per maand seks. Het veel gehoorde gemiddelde van 'twee keer per week' wordt dus door de meeste stellen niet gehaald.

Soloseks

De meeste mannen en vrouwen hebben de afgelopen 6 maanden gemasturbeerd, maar onder mannen is die groep aanzienlijk groter (84%) dan onder vrouwen (67%). Mannen masturberen ook vaker dan vrouwen: 40% van de mannen doet dit wekelijks, tegenover 14% van de vrouwen. Mannen kijken vaker naar porno dan vrouwen. Van de mannen keek 71% de afgelopen 6 maanden naar porno, bij vrouwen is dat 29%. Porno kijken vervangt of belemmert voor de meeste mensen niet de seks met een partner. Mensen die vaker porno kijken hebben juist vaker seks met een partner.

Ouderen minder seksueel actief

Seksuele activiteit (zowel solo als met een partner) neemt af met het ouder worden. Van de 25- tot en met 39-jarigen had 85% het laatste half jaar seks met een partner. Onder 70-plussers is dat 51%. Naast leeftijd heeft dit vooral te maken met het al dan niet hebben van een partner. Van de 70-plussers met een partner had 62% de afgelopen 6 maanden seks.

Singles actief in sexting en daten

Sexting (het maken en versturen van persoonlijke naaktfoto's of seksfilmpjes) en afspreken en seks via datingapps komen het meest voor onder 18- tot en met 24-jarigen en onder mensen zonder vaste relatie. Als we alleen kijken naar de mensen zonder vaste relatie, blijken mensen van 25 tot en met 39 jaar echter minstens net zo vaak aan sexting en online daten te doen. Binnen de groep

singles had bijvoorbeeld 22% van de mannen en 15% van de vrouwen het afgelopen half jaar seks met iemand die ze via een datingapp hadden ontmoet. Dat is meer dan onder singles onder de 25 jaar. Mensen zonder partner hebben daarnaast ook meer verschillende sekspartners (levenslang en recent) dan mensen met een partner.

Homoseksuele, lesbische en biseksuele personen

Ongeveer 4% van de mannen en vrouwen voelt zich evenveel, vooral of uitsluitend aangetrokken tot seksegenoten. Deze mensen verschillen op veel punten niet van heteroseksuele personen. We zien bijvoorbeeld geen verschil in seksfrequentie, positieve seksuele gevoelens, seksueel zelfvertrouwen, het gemak om over seks te praten, seksuele problemen en lichaamsbeeld. Toch zijn er ook verschillen. Homoseksuele, biseksuele en lesbische personen doen bijvoorbeeld meer aan online daten dan heteroseksuele personen. Homo- en biseksuele mannen hebben daarnaast meer ervaring met sexting, seksuele grensoverschrijding en betaalde seks dan heteroseksuele mannen.

Anticonceptiegebruik hoog

Het anticonceptiegebruik is in Nederland hoog. De anticonceptiepil is in Nederland al sinds jaren het meest gebruikte anticonceptiemiddel (30%). Vooral jonge vrouwen maken hier gebruik van: 63% van de seksueel actieve vrouwen van 18 tot en met 24 jaar gebruikt de pil. Onder oudere vrouwen wint het spiraal aan populariteit: 18% van de vrouwen van 40 tot en met 49 jaar gebruikt een spiraal.

Toch ongepland zwanger

Ondanks het hoge anticonceptiegebruik loopt nog 8% van de vrouwen van 18 tot en met 49 jaar risico op een ongeplande zwangerschap, omdat ze wel geslachtsgemeenschap hebben, geen anticonceptie gebruiken, vruchtbaar zijn en niet zwanger zijn of willen worden. Van de vrouwen en de mannen had 2,9% het afgelopen jaar te maken met een ongeplande zwangerschap. Een deel van deze zwangerschappen is ongewenst (bij 1,7% van de vrouwen en 0,4% van de mannen). Opvallend is dat twee van de vijf personen die te maken kregen met een ongeplande zwangerschap, aangeven dat er wel anticonceptie werd gebruikt. Het grootste deel hiervan geeft aan dat de anticonceptie niet altijd werd gebruikt of dat er iets mis ging in het gebruik. Ook vrouwen die anticonceptie gebruiken kunnen dus risico lopen op een ongeplande zwangerschap.

(Bescherming tegen) soa en/of hiv

Condoms worden vaak achterwege gelaten bij de laatste sekspartner, ook als dit een *one-nightstand* of losse partner is. Binnen de groep mensen voor wie de laatste sekspartner een one-nightstand was, gebruikte 42% van de mannen en 55% van de vrouwen met deze partner geen condoom. Condoomgebruik neemt af naarmate men ouder wordt en is lager onder mensen met een vaste partner. Binnen langdurige relaties kiest ongeveer een op de drie ervoor om in het begin condoms te gebruiken en hier na kortere of langere tijd mee te stoppen. Binnen deze groep geven acht van de tien personen aan dat zij en hun partner hierbij beiden niet getest zijn op soa. Een op de drie vrouwen en een kwart van de mannen heeft zich ooit in het leven laten testen op soa. Dit gebeurde bij ongeveer de helft van de testers bij de huisarts. De andere helft bezoekt hiervoor de soa-poli of het ziekenhuis.

Seksueel geweld en grensoverschrijding

Tweeëntwintig procent van de vrouwen en 6% van de mannen heeft manuele, orale, vaginale of anale seks tegen de wil meegemaakt en/of is gedwongen om seksuele dingen te doen die ze niet wilden. Als je zoenen en seksueel aanraken tegen de wil meetelt, is dit percentage nog veel hoger, namelijk 53% van de vrouwen en 19% van de mannen. Vijf procent van de vrouwen en 2% van de mannen heeft seksueel geweld meegemaakt voor hun 12e jaar. Elf procent van de vrouwen heeft ooit geslachtsgemeenschap tegen haar wil gehad, tegenover 1% van de mannen.

Gevolgen van seksueel geweld

Het meemaken van seksueel geweld heeft bij een aanzienlijk deel van de slachtoffers ingrijpende gevolgen. Bijna de helft van de mannen en meer dan de helft van de vrouwen heeft naar eigen zeggen klachten of problemen als gevolg van de ervaring met seksueel geweld. Het gaat hierbij vooral over psychische, seksuele en relationele problemen. Mensen die seksueel geweld hebben meegemaakt, hebben ook een minder goede psychische gezondheid. Gezien de omvang van het probleem en de gevolgen die het voor de slachtoffers heeft, is preventie van seksueel geweld en seksuele grensoverschrijding van het grootste belang.

Seksuele problemen

Elf procent van de mannen en 15% van de vrouwen heeft tenminste één seksueel probleem, dat vaak of altijd voorkomt en waar men behoorlijk of erg veel last van heeft. Bij mannen komen erectieproblemen (6%) en vroegtijdig klaarkomen (3%) het meest voor. Bij vrouwen gaat het vooral om problemen met subjectief

seksueel verlangen (7%), vochtig worden (6%), pijn (5%) en orgasme (4%). Bij mannen komen seksuele problemen vooral voor bij 70-plussers, terwijl seksuele problemen bij vrouwen juist het meest voorkomen onder de 25 jaar. In beide groepen is dit 21%.

Seks en gezondheid

Lichamelijke gezondheid is een belangrijke voorspeller van seksueel gedrag en seksuele problemen. Hoe vaak mensen seks hebben, hangt het sterkst samen met hoe gezond ze zijn. De kans op een seksueel probleem is ongeveer twee keer zo groot als iemand een chronische ziekte of aandoening heeft en/of hiervoor medicijnen gebruikt.

Over vier jaar inzicht in veranderingen

Dankzij de integratie van Seksuele Gezondheid in Nederland in de Leefstijlmonitor konden we in 2017 voor het eerst gebruik maken van een door het CBS aselekt getrokken steekproef uit de Basisregistratie Personen (BRP). Voor de onderzoeken in 2006, 2009 en 2012 maakten wij gebruik van een online panel. Een BRP steekproef betekent een enorme verbetering van de kwaliteit van het onderzoek. De trendbreuk in de wervingsmethode brengt echter met zich mee dat het niet mogelijk is de resultaten met eerdere metingen te vergelijken. Bij de volgende editie van de monitor Seksuele Gezondheid in Nederland over vier jaar kunnen we iets zeggen over veranderingen in de tijd.

Summary

Sexual Health in the Netherlands 2017 is a large-scale representative study of the sexual health of adults aged 18 to 80 years in the Netherlands. Rutgers has conducted this periodical study three times before. In 2017, this study was part of the Lifestyle Monitor for the first time (Sexual Health in the Netherlands/Lifestyle Monitor: Rutgers in partnership with the Dutch National Institute for Public Health and the Environment (RIVM), 2017). It was also the first time that this study among adults was carried out together with the study Sex under the age of 25 (among young people) (Sex under the age of 25/Lifestyle Monitor, Rutgers/STI Aids The Netherlands in partnership with the Dutch National Institute for Public Health and the Environment (RIVM), 2017).

In the study Sex under the age of 25, 15 of the 25 regional public health services in the Netherlands used the opportunity to gain insight into the sexual health of young people in their own region by increasing the sample for their region. Because the young people aged 18 and older in this study also took part in Sexual Health in the Netherlands, this had an impact on the number of adults who participated. Over 17,000 people aged 18 to 80 years completed a questionnaire about a wide range of sexuality-related topics. A weighting procedure was used to compile a sample that was representative of the Dutch population. The results show the current state of sexual health in the Netherlands.

Positive experience of sexuality

Most Dutch people are happy with their partner, satisfied with their appearance and satisfied with the quality of their sex lives. If they are not satisfied, it is because of how often they have sex: a quarter of men and one in five women are (very) dissatisfied with their frequency of sex. Men experience more positive emotions with regard to sex than women. For example, 92% of men and 75% of women say they enjoy sex very much. Among young people aged up to 25 years, the differences between men and women in their experience of sexuality are smaller. There are also aspects of experience where the differences between men and women are strikingly small. For instance, women as well as men have sex both out of love and out of lust.

Attitudes generally progressive

Attitudes towards sexuality are predominantly progressive in the Netherlands: a small minority think sex before marriage or masturbation are wrong. Dutch people also have a positive attitude towards sexuality education in schools. Nine out of ten people think that it should be compulsory. For a number of themes,

however, attitudes are more ambiguous. For example, in principle almost no one thinks that sexual assault is usually provoked by the victim, but different standards are applied to online sexual harassment. One in three men and one in four women think that a nude picture online is one's own fault. And although a majority of men (71%) and women (80%) think homosexuality is normal, 25% of homosexual and bisexual men and 15% of lesbian and bisexual women have been verbally abused in the past year.

Sexual behaviour with a partner

Almost everyone has sex with a partner at some point in their life. About one in twenty people aged over 25 have not had that experience. Three quarters of adult Dutch people have had sex with a partner in the past half year. For 86% of men and 90% of women in this group this was a steady partner. Dutch people have a varied and equal repertoire of sexual behaviour. For example, giving and receiving manual and oral sex are both equally common. Five out of six people aged over 25 do not have sex more often than three times a month. Thus, most couples do not achieve the often-mentioned average of "twice a week".

Solo sex

Most men and women have masturbated in the past 6 months, but this group is considerably larger among men (84%) than among women (67%). Men also masturbate more often than women: 40% of men do it every week, compared to 14% of women. Men watch porn more often than women. 71% of men have watched porn in the past 6 months, for women this is 29%. For most people, watching porn does not replace or hinder sex with a partner. In fact, people who watch porn more often also have sex with a partner more often.

Elderly people less sexually active

Sexual activity (both solo and with a partner) decreases with age. Of the people aged 25 to 39 years, 85% have had sex with a partner in the past half year. Among people aged over 70, this is 51%. Apart from age, this mainly depends on whether one has a partner or not. Of the people aged over 70 who have a partner, 62% have had sex in the past half year.

Singles active in sexting and dating

Sexting (making and sending personal nude pictures or sex videos) and meeting up and having sex via dating apps are most common among 18- to 24-year-olds and among people without a steady relationship. If we only take people without a steady relationship into account, however, it turns out that people aged 25 to 39 years engage in sexting and online dating at least as often. For instance, among

the group of singles, 22% of men and 15% of women have had sex with someone they had met through a dating app in the past half year. That is more than among singles aged under 25 years. People without a partner also have more different sex partners (across their lifetime and recently) than people with a partner.

Homosexual, lesbian and bisexual people

Around 4% of men and women feel equally, predominantly or exclusively attracted to members of the same sex. In many respects, these people do not differ from heterosexual people. For example, we find no differences in frequency of sex, positive sexual emotions, sexual self-confidence, ease of talking about sex, sexual problems and body image. However, there are differences too. For instance, homosexual, bisexual and lesbian people engage more in online dating than heterosexual people. In addition, homosexual and bisexual men have more experience of sexting, sexual coercion and paid sex than heterosexual men.

High use of contraception

The use of contraception in the Netherlands is high. The contraceptive pill has been the most used contraceptive method in the Netherlands for years (30%). It is used especially by young women: 63% of sexually active women aged 18 to 24 take the pill. Among older women, the popularity of IUDs has increased: 18% of women aged 40 to 49 years use an IUD.

Still unplanned pregnancies

Despite the high use of contraceptives, 8% of women aged 18 to 49 years are at risk of an unplanned pregnancy, because they have sexual intercourse, do not use contraception, are fertile, and are not pregnant or do not want to become pregnant. Three per cent of women and men have experienced an unplanned pregnancy in the past year. Part of these pregnancies are unwanted (for 1.7% of women and 0.4% of men). Notably, two out of five people who experienced an unwanted pregnancy indicate that contraception had been used. The majority of these people indicate that the contraceptive method had not always been used or that something went wrong when using it. This means that women who use contraception can also be at risk of unplanned pregnancy.

(Protection against) STIs and/or HIV

Condoms are often not used with one's most recent sex partner, even when this is a one-night-stand or casual partner. Among the group of people whose most recent sex partner was a one-night-stand, 42% of men and 55% of women did not

use a condom with this partner. Condom use decreases with age and is lower among people with a steady partner. In long-term relationships, around one in three choose to use condoms at the beginning and stop doing so after a short or long period of time. In this group, eight out of ten people indicate that both they and their partner had not been tested for STIs when they took this decision. One in three women and a quarter of men have ever been tested for STIs in their lifetime. Around half of this group were tested by their GP. The other half visited an STI clinic or the hospital.

Sexual violence and coercion

Twenty-two per cent of women and 6% of men have experienced manual, oral, vaginal or anal sex against their will and/or have been forced to do sexual things they did not want. If kissing and touching in a sexual way against one's will are included, the percentage is much higher still, namely 53% of women and 19% of men. Five per cent of women and 2% of men experienced sexual violence before the age of 12. Eleven per cent of women have ever had sexual intercourse against their will, compared to 1% of men.

Consequences of sexual violence

Experiencing sexual violence has drastic consequences for a considerable number of victims. Almost half of men and more than half of women report that they suffer from complaints or problems as a result of experiencing sexual violence. This mainly concerns mental, sexual and relationship problems. People who have experienced sexual violence also have worse mental health. Given the extent of the problem and the consequences it has for victims, prevention of sexual violence and sexual coercion is of crucial importance.

Sexual problems

Eleven per cent of men and 15% of women have at least one sexual problem that occurs often or always and that causes considerable or very much distress. Among men, erection problems (6%) and premature ejaculation (3%) are most common. Among women, problems mainly concern subjective sexual desire (7%), vaginal dryness (6%), pain (5%) and orgasm (4%). Among men, sexual problems are most common among those aged over 70, whereas sexual problems among women are most common under the age of 25. For both these groups this is 21%.

Sex and health

Physical health is an important predictor of sexual behaviour and sexual problems. How often people have sex correlates most strongly with how healthy

they are. The chance of a sexual problem is around twice as high if someone has a chronic illness or condition and/or takes medication for it.

Insight into changes in four years' time

Because of the integration of Sexual Health in the Netherlands into the Lifestyle Monitor, we were able to use a random sample drawn by Statistics Netherlands (CBS) from the person population registers (BRP) for the first time in 2017. For the studies of 2006, 2009 and 2012 we used an online panel. A sample from the municipal population registers entails a huge improvement in the quality of the study. However, the change in recruitment method also means it is impossible to compare the results with earlier measurements. In the next edition of Sexual Health in the Netherlands, in four years' time, we will be able to discuss changes over time.

Inhoud

Samenvatting	1
Summary	6
Hoofdstuk 1 Opzet en uitvoering van het onderzoek	13
1.1 Aanleiding	13
1.2 Doel en vraagstelling	13
1.3 Werving en respons	14
1.4 Steekproef	15
1.5 Vragenlijst	17
1.6 Uitgevoerde analyses	18
Hoofdstuk 2 Seksueel gedrag	21
2.1 Ervaring met verschillende vormen van seks	21
2.2 Masturbatie- en seksfrequentie	24
2.3 Aantal sekspartners	26
2.4 Kenmerken van de laatste sekspartner	28
2.5 Seksueel gedrag online	30
2.6 Seks na gebruik van alcohol, drugs of erectiepillen	34
2.7 Betaalde seks	35
2.8 Samenvatting	35
Hoofdstuk 3 Betekenis & beleving	37
3.1 Seksuele attitudes	37
3.2 Relationele tevredenheid	39
3.3 Seksuele tevredenheid	41
3.4 Lichaamsbeeld	42
3.5 Positieve en negatieve gevoelens over seks	44
3.6 Seksuele motieven	49
3.7 Praten over seks	49
3.8 Samenvatting	50
Hoofdstuk 4 Seksuele oriëntatie	52
4.1 Seksuele oriëntatie	52
4.2 Genderidentiteit	55
4.3 Geïnternaliseerde homonegativiteit	56
4.4 Discriminatie en geweld vanwege de seksuele oriëntatie	58

4.5	Verschillen tussen LHB en heteroseksuele personen	59
4.6	Samenvatting	63
Hoofdstuk 5	Anticonceptie en zwangerschap	65
5.1	Anticonceptiegebruik	65
5.2	De morning-afterpil	67
5.3	Risico op ongeplande zwangerschap	69
5.4	Zwangerschap	70
5.5	Kinderwens	73
5.6	Samenvatting	73
Hoofdstuk 6	Soa en hiv	75
6.1	Condoomgebruik bij laatste partner	75
6.2	Testen op soa en hiv	77
6.3	Motieven en drempels voor testen	82
6.4	Soa en hiv diagnose	84
6.5	Samenvatting	86
Hoofdstuk 7	Seksueel geweld en seksuele grensoverschrijding	88
7.1	Ooit seksueel geweld meegemaakt	88
7.2	Demografische kenmerken van de slachtoffers	90
7.3	Seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld bij kinderen en jongeren	92
7.4	Factoren die samenhangen met het meemaken van seksueel geweld	93
7.5	Revictimisatie	94
7.6	Type pleger	94
7.7	Gevolgen van seksueel geweld, praten over en hulp bij de verwerking	95
7.8	Zelf iemand gedwongen of onder druk gezet	97
7.9	Samenvatting	98
Hoofdstuk 8	Seksuele problemen en parafilieën	99
8.1	De prevalentie van seksuele problemen	99
8.2	Dwangmatig seksueel verlangen	103
8.3	Parafilieën	104
8.4	Samenvatting	105
Referenties		107

Hoofdstuk 1 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Hanneke de Graaf

In dit hoofdstuk beschrijven we de methode die is gebruikt voor Seksuele gezondheid in Nederland 2017. We beginnen met het beschrijven van de aanleiding, doelstelling en vraagstellingen. Vervolgens geven we weer hoe de steekproef is geworven en samengesteld. Daarna benoemen we de onderwerpen die zijn meegenomen in de vragenlijst en de analyses die zijn uitgevoerd.

1.1 Aanleiding

In 2012 is in opdracht van VWS gestart met het integreren van de bestaande monitor activiteiten van de gezondheidsbevorderende instituten in de Leefstijlmonitor (LSM). In 2013 is een Consortium LSM gevormd, onder voorzitterschap van het RIVM. Jaarlijks worden voor elk leefstijlthema, waaronder seksuele gezondheid, enkele kernvragen opgenomen in de Gezondheidsenquête van het CBS (de LSM-K). Daarnaast vindt er om de vier jaar een aanvullende module Seksuele Gezondheid plaats (de LSM-A) onder de volwassen Nederlandse bevolking.

Rutgers voerde al enkele malen het periodieke onderzoek *Seksuele Gezondheid in Nederland* uit. Dit onderzoek vond eerder plaats in 2006, 2009 en 2012. In 2017 is dit onderzoek in de leefstijlmonitor geïntegreerd als de aanvullende module 'seksuele gezondheid'. Voor het eerst werd dit onderzoek samen met het onderzoek *Seks onder je 25e* uitgevoerd. *Seks onder je 25e* is een participatief actieonderzoek naar de seksuele gezondheid van jongeren tussen 12 en 25 jaar. Rutgers en Soa Aids Nederland voerden dit onderzoek in 2005, 2012 en 2017 uit.

1.2 Doel en vraagstelling

Het doel van *Seksuele Gezondheid in Nederland* is het ondersteunen van professionals uit praktijk, beleid en onderzoek met actuele cijfers over de seksuele en reproductieve gezondheid van volwassenen in Nederland. Hiermee beogen we de seksuele gezondheid op peil te houden en voor bepaalde doelgroepen en/of op specifieke thema's verder te verbeteren.

Dit onderzoek beantwoordt de volgende vragen:

1. Hoe is het in Nederland gesteld met de seksuele gezondheid van volwassenen van 18 tot 80 jaar?
2. Welke demografische en psychosociale factoren hangen samen met de seksuele gezondheid van volwassenen?

1.3 Werving en respons

Respondenten zijn geworven via de Basisregistratie Personen (BRP) (het 'bevolkingsregister'). Het CBS heeft deze steekproef getrokken. Voor de landelijke steekproef zijn in totaal 33.745 brieven verstuurd. Mensen die niet op de eerste uitnodiging reageerden ontvingen tweemaal een herhalingsoproep. Bij de tweede en derde herhalingsoproep kregen respondenten van 25 jaar en ouder ook een schriftelijke vragenlijst meegestuurd.

Aan *Seksuele Gezondheid in Nederland* is een onderzoek naar soa-prevalentie gekoppeld (PECAN). Aan het eind van de vragenlijst kregen respondenten tot 35 jaar de uitnodiging om hieraan deel te nemen. Omdat het voor dit onderzoek extra belangrijk was om een zo hoog mogelijke respons te bereiken, werd binnen dit project extra budget vrijgemaakt voor responsverbeterende maatregelen. Personen tot 35 jaar kregen bij de eerste uitnodiging een code waarmee ze 5 euro konden besteden bij een online winkel. Daarnaast zijn er extra inspanningen verricht om personen met een migrantenachtergrond in deze leeftijdsgroep voldoende in de steekproef te betrekken. Bij 840 non-responders uit deze doelgroep is een huis-aan-huis bezoek gebracht, om hen nogmaals te motiveren om mee te doen. Deze bezoeken leverden nog 53 extra respondenten op. In totaal reageerden 7.256 respondenten op onze oproep: een respons van 21,5%.

Bij het onderzoek *Seks onder je 25^e* werd GGD'en de mogelijkheid geboden om in de eigen regio extra respondenten te werven, om het mogelijk te maken ook op regionaal niveau betrouwbare cijfers te genereren. Vijftien GGD'en hebben een ophoging van de steekproef in de eigen regio uitgevoerd. In totaal werden hiervoor nog eens 61.789 extra uitnodigingen verstuurd. De respons tussen de verschillende regio's liep flink uiteen, afhankelijk van de mogelijkheid die een regio had voor het bieden van een incentive, het aantal herinneringen dat binnen de regio was verstuurd en de samenstelling van de populatie in een regio. In totaal werden 9.992 respondenten uit de regionale ophogingen geïnccludeerd: een gemiddelde respons van 16,1%.

1.4 Steekproef

Uiteindelijk zijn de respondenten die landelijk zijn geworven en de respondenten die aan de regionale ophogingen deelnamen, samengenomen in één databestand. Dit databestand werd eerst opgeschoond: respondenten werden verwijderd wanneer er vermoedens waren dat hun antwoorden onvoldoende betrouwbaar waren. Hiervoor is aan het eind van de vragenlijst aan de respondenten gevraagd of ze alles eerlijk hadden ingevuld. Respondenten die hier aangaven dat dit niet het geval was, zijn uit de dataset verwijderd. Datzelfde werd gedaan wanneer duidelijk was dat de vragenlijst niet was ingevuld door degene die was uitgenodigd (maar bijvoorbeeld door een zoon of dochter) of als bleek dat iemand onvoldoende Nederlands sprak. Tenslotte zijn ook respondenten die twee of meer inconsistente antwoorden gaven buiten de steekproef gelaten. Dit gebeurde ook met respondenten die minder dan 90% van de vragenlijst hadden ingevuld. Het totale opgeschoonde databestand bevatte 17.248 respondenten.

Een respons van 21,5% betekent dat bijna vier van de vijf respondenten die werden uitgenodigd om deel te nemen, niet reageerden op de oproep. Het is daarom mogelijk dat bepaalde groepen in de steekproef ondervertegenwoordigd zijn en andere groepen oververtegenwoordigd. Vrouwen doen bijvoorbeeld eerder mee aan onderzoek dan mannen, en ondanks de extra inspanningen blijven mensen met een migrantenachtergrond in onderzoek toch vaak achter. Om hiervoor te corrigeren is gebruik gemaakt van weging: respondenten die ondervertegenwoordigd zijn worden zwaarder meegeteld, en respondenten die oververtegenwoordigd zijn juist minder zwaar. Het CBS berekende deze weegfactoren. De steekproef is gewogen op regio, leeftijd, geslacht, herkomst, inkomen, burgerlijke staat, grootte van het huishouden en stedelijkheid. De weegprocedure maakt dat de steekproef op deze demografische kenmerken overeenkomt met de populatie 18- tot 80-jarigen in Nederland. In Tabel 1.2. is te zien hoe de gewogen steekproef is samengesteld.

Tabel 1.4.1 Samenstelling van de steekproef (ongewogen n, gewogen %)

		Mannen	Vrouwen
		n=6920	n=10328
Leeftijd	18-24 jaar	11,4	11,4
	25-39 jaar	19,4	29,1
	40-54 jaar	27,0	29,2
	55-69 jaar	28,2	22,7
	70-80 jaar	13,9	7,6
Opleidingsniveau (25+)	Laag	30,0	30,3
	Midden	29,4	33,4
	Hoog	40,6	36,4
Etniciteit	Nederlands/westers	89,6	86,5
	Turks/Marokkaans	1,5	3,8
	Surinaams/Antilliaans	3,2	4,0
	Overig niet-westers	5,7	5,8
Religie	Niet-gelovig	59,6	58,0
	Beetje christelijk	22,8	23,9
	Zeer christelijk	11,5	12,0
	Islamitisch	3,3	3,8
	Overig	2,8	2,4
Stedelijkheid	(Zeer) sterk	53,9	54,3
	Matig	17,3	16,5
	Weinig tot niet	28,8	29,1
Relatiestatus	Single	15,2	15,2
	LAT	16,0	19,2
	Samenwonend	14,5	19,4
	Getrouwd	54,3	46,2
Totaal		49,4	50,6

De gewogen steekproef bevat ongeveer evenveel mannen (49,4%) als vrouwen (50,6%). Dertig procent heeft maximaal lagere school of vmbo afgerond, 31% heeft maximaal havo, vwo of mbo afgerond en 39% heeft een hbo of universitair

diploma. Tien procent van de mannen en 13% van de vrouwen heeft een niet-westerse migrantenachtergrond.^{1,2} In de rest van dit boek zal - omwille van de leesbaarheid - soms worden gesproken over Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse personen. Hiermee worden Nederlanders met een Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse migrantenachtergrond bedoeld.

Uiteraard kan de respons ook selectief zijn op grond van kenmerken waarvoor we niet kunnen wegen. Het is bijvoorbeeld goed denkbaar dat mensen die niet (meer) seksueel actief zijn, minder geneigd zijn om mee te doen aan een onderzoek over seksuele gezondheid. We kunnen ons onderzoek valideren door waar mogelijk onze resultaten te vergelijken met ander onderzoek. Daarom hebben we het percentage personen die seks hadden in het afgelopen jaar vergeleken met de leefstijlmonitor kerncijfers (Gezondheidsenquête/ Leefstijlmonitor, CBS i.s.m. RIVM, Rutgers en Soa Aids Nederland, 2016). Het percentage seksueel actieve personen van 18 tot en met 69 jaar is in beide studies vrijwel hetzelfde (zie paragraaf 2.1). Het percentage seksueel actieve 70-plussers is echter iets hoger in ons onderzoek dan in de leefstijlmonitor kerncijfers. Er lijkt dus sprake te zijn van enige selectieve non-respons onder 70-plussers die niet (meer) seksueel actief zijn.

1.5 Vragenlijst

De respondenten vulden een digitale vragenlijst in met vragen over een breed scala aan seksuele gezondheidsthema's. De elementen in het onderzoek van 2006, 2009 en 2012 zijn behouden, maar er zijn ook nieuwe thema's opgenomen om in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen (bijvoorbeeld het gebruik van datingapps). Door de integratie van *Seksuele Gezondheid in Nederland* met *Seks onder je 25e* moest er één vragenlijst ontwikkeld worden die geschikt diende te zijn voor 12- tot 80-jarigen. Deze leeftijdsrange is zodanig groot, dat er op sommige thema's onderscheid gemaakt moest worden tussen leeftijdsgroepen. Sommige vragen (over de eerste keer, over communicatie met de ouders, over voorlichting op school) zijn alleen aan jongeren tot 25 jaar voorgelegd. De antwoorden op deze vragen zijn te vinden in de rapportage over *Seks onder je*

¹ Bij personen met een niet-westerse migrantenachtergrond is tenminste één van de ouders in een niet-westers land geboren (CBS). Wanneer het geboorteland van vader en moeder verschillend is, is het geboorteland van moeder leidend. Niet-westerse landen zijn Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië (exclusief Indonesië en Japan).

² Respondenten afkomstig uit Midden-Amerika (n=23) zijn per abuis gecategoriseerd als 'westers'.

25^e (Seks onder je 25^e/Leefstijlmonitor: Rutgers/Soa Aids Nederland i.s.m. RIVM, 2017). Om het aantal vragen die jongeren van 18 tot 25 jaar moesten invullen niet te groot te laten worden, werden enkele andere onderwerpen alleen aan 25-plussers voorgelegd (bijvoorbeeld vragen over kinderwens, parafiliën en chronische ziekte). Voor deze vragen beschikken we dan over een kleinere steekproef met een kleinere leeftijdsrange.

In de vragenlijst werden uiteindelijk de volgende (clusters van) concepten geoperationaliseerd:

- geslacht, leeftijd, opleiding, etniciteit, religie, stedelijkheid.
- relationele en seksuele ervaring, type partners.
- seksuele opvattingen, motieven, seksueel zelfbeeld, satisfactie, seksuele beleving.
- seksuele oriëntatie: aantrekking, gedrag en zelfbenoeming.
- geïnternaliseerde homofobie en homonegatieve ervaringen.
- condoomgebruik, testgedrag en ervaring met hiv en soa.
- anticonceptiegebruik, ongeplande zwangerschap en abortus.
- kinderwens en ongewenste kinderloosheid.
- seksuele grensoverschrijding: slachtoffer- en daderschap.
- seksuele problemen: zoals problemen met opwinden, orgasme en pijn.
- betaalde seks en ruilseks, sexting, datingapps en pornogebruik.
- alcohol en drugsgebruik tijdens seks en de rol bij seksuele grensoverschrijding.
- lichamelijke en psychische gezondheid.

Bij de operationalisering van nieuwe concepten is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande schalen of losse items die eerder gebruikt zijn om deze concepten te meten.

1.6 Uitgevoerde analyses

Voor het toetsen van verschillen maken we gebruik van Complex Samples in SPSS. Dat is nodig omdat er geen enkelvoudige steekproef is getrokken, maar een steekproef waarin voor bepaalde clusters van respondenten (de regio's) is opgehoogd. Voor het vergelijken van verschillende groepen is gebruik gemaakt van de Chi²-toets (bij het vergelijken van percentages) of van variantie-analyse (bij het vergelijken van gemiddelden). In de tabellen staan bivariate verbanden vermeld (dus verbanden tussen twee variabelen, bijvoorbeeld leeftijd en seksuele ervaring). We presenteren alleen percentages of gemiddelden bij subgroepen met een ongewogen omvang van 50 of meer.

Bij groepsverschillen wordt een significantieniveau gehanteerd van .01. Dit betekent dat de kans dat de gevonden verschillen op toeval berusten kleiner is dan 1%. We hanteren dit 'strengere' significantieniveau omdat we door de veelheid aan toetsen moeten corrigeren voor kanskapitalisatie. Daarnaast kijken we ook naar effectgrootte. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen zeer kleine verschillen (Cramer's $V < .10$ of $\text{Eta}^2 < .02$) en kleine verschillen (Cramer's $V > .10$ of $\text{Eta}^2 > .02$). Kleine significante verschillen worden aangegeven met een \blacktriangle of \blacktriangledown , zeer kleine significante verschillen worden aangegeven met een \triangle of \triangledown . Een \triangledown geeft bijvoorbeeld aan dat een percentage bij de ene groep lager is dan het overeenkomstige percentage bij de andere groep, maar dat het verschil zeer klein is.

Daarnaast is ook gekeken naar factoren die samenhangen met enkele kernconcepten. Daarbij presenteren we zowel bivariate als multivariate verbanden. Voor het toetsen van bivariate samenhangen met een uitkomstmaat op interval niveau (bijvoorbeeld seksueel plezier) gebruiken we Pearson's product-moment correlaties (r). Een positieve correlatie duidt op een positief verband, een negatieve correlatie op een negatief verband. Naarmate een correlatie dichter bij -1 of +1 ligt, is een gevonden verband sterker. Multivariate samenhangen met een uitkomstmaat op intervalniveau worden getoetst met lineaire regressie. In de tabel worden dan gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (β) weergegeven. De hoogte van deze regressiecoëfficiënten is op een vergelijkbare manier te interpreteren als die van correlaties. Samenhangen met een dichotome uitkomstmaat (bijvoorbeeld het hebben van een seksueel probleem) worden zowel bivariaat als multivariaat getoetst met binaire logistische regressie. Er worden dan Odds Ratio's (OR) en betrouwbaarheidsintervallen (BI) gerapporteerd. Een Odds Ratio laat zien hoeveel groter of kleiner de kans op de uitkomstmaat is in een bepaalde groep of als iemand op een schaal 1 punt omhoog gaat. Een OR kleiner dan 1 wijst dan op een negatief verband, een OR groter dan 1 op een positief verband.

Door de integratie van *Seksuele Gezondheid in Nederland* in de Leefstijlmonitor kon de steekproef geworven worden via een door het CBS aselekt getrokken steekproef uit de Basisregistratie Personen (BRP). Eerdere versies van *Seksuele Gezondheid in Nederland* zijn gebaseerd op data uit een online onderzoekspanel. Een BRP steekproef betekent een enorme vooruitgang, omdat leden van een online panel doorgaans niet willekeurig in een panel terecht komen en gemotiveerd zijn om regelmatig aan onderzoek mee te doen. De trendbreuk in de wervingsmethode van onze steekproef brengt echter met zich mee dat het niet

mogelijk is de resultaten met eerdere metingen te vergelijken. Over vier jaar kunnen deze veranderingen in de tijd wel gerapporteerd worden.

Hoofdstuk 2 Seksueel gedrag

Hanneke de Graaf

Seksueel gedrag (of de afwezigheid hiervan) bepaalt voor een groot deel de seksuele gezondheid, bijvoorbeeld het ervaren van seksueel plezier of het risico op (onbedoelde) zwangerschap of soa. In dit hoofdstuk beschrijven we de vormen van seksueel gedrag waar mensen ervaring mee hebben, hoe vaak mensen soloseks of seks met een partner hebben en hoeveel verschillende sekspartners mensen hebben gehad. Ten slotte gaan we in op seks onder invloed van middelen, betaalde seks en de rol van internet in seksueel gedrag (zoals het maken en versturen van seksueel getinte beelden of het gebruik van datingapps).

2.1 Ervaring met verschillende vormen van seks

Voor verschillende vormen van seks is nagegaan of mensen dit ooit in hun leven gedaan hebben (Tabel 2.1.1). Met soloseks en verschillende vormen van seks met een partner doet uiteindelijk bijna iedereen ervaring op. Boven de 25 jaar hebben negen van de tien mensen wel eens gemasturbeerd of manuele, vaginale of orale seks gehad. Het gebruik van seksspeeltjes of anale seks zijn vormen van seks die minder breed beoefend worden. Onder jongeren is de groep die geen ervaring heeft met verschillende vormen van seks kleiner. Voor ouderen (boven de 70) lijkt het seksuele gedragsrepertoire gedurende het hele leven minder gevarieerd te zijn. Dat zou kunnen worden toegeschreven aan een geheugeneffect (voor 70-plussers zijn sommige ervaringen misschien erg lang geleden, en worden dan niet meer gerapporteerd) of een generatie-effect (70-plussers zijn opgegroeid in een periode dat bepaalde vormen van seks wellicht minder geaccepteerd werden).

Tabel 2.1.1 Seksuele ervaring ooit (%)

	18-24 jaar		25-39 jaar		40-54 jaar		55-69 jaar		70-80 jaar	
	Man (n=4934)	Vrouw (n=8216)	Man (n=427)	Vrouw (n=687)	Man (n=607)	Vrouw (n=678)	Man (n=677)	Vrouw (n=579)	Man (n=272)	Vrouw (n=161)
Masturberen	97 [▲]	79	97 [▲]	89	96 [▲]	87	97 [▲]	84	94 [▲]	67
Seksspeeltjes	14	30 [▲]	41	48	40	43	28	28	15	12
Aftrekken en vingeren	74	82 [△]	87	92	93	91	91	88	75	63
Geslachtsgemeenschap	68	78 [▲]	90	94	93	96	93	94	87	84
Orale seks	71	77 [△]	88	92	90	90	84	79	59	52
Anale seks	24	25	42	43	39	39	28	25	15	12
Seks gehad	75	81 [△]	92	96	95	98 [▲]	95	95	90	87

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Driekwart van de mensen van 18 tot 80 jaar heeft het afgelopen half jaar gemasturbeerd of seks met een partner gehad (Tabel 2.1.2). Met 'seks' bedoelen we orale, vaginale of anale seks met een partner, en voor seks tussen vrouwen ook seks met vingers of seksspeeltjes. Van de mannen heeft een groter deel het afgelopen half jaar gemasturbeerd (84%) of porno gekeken (71%) dan van de vrouwen (respectievelijk 67% en 29%).

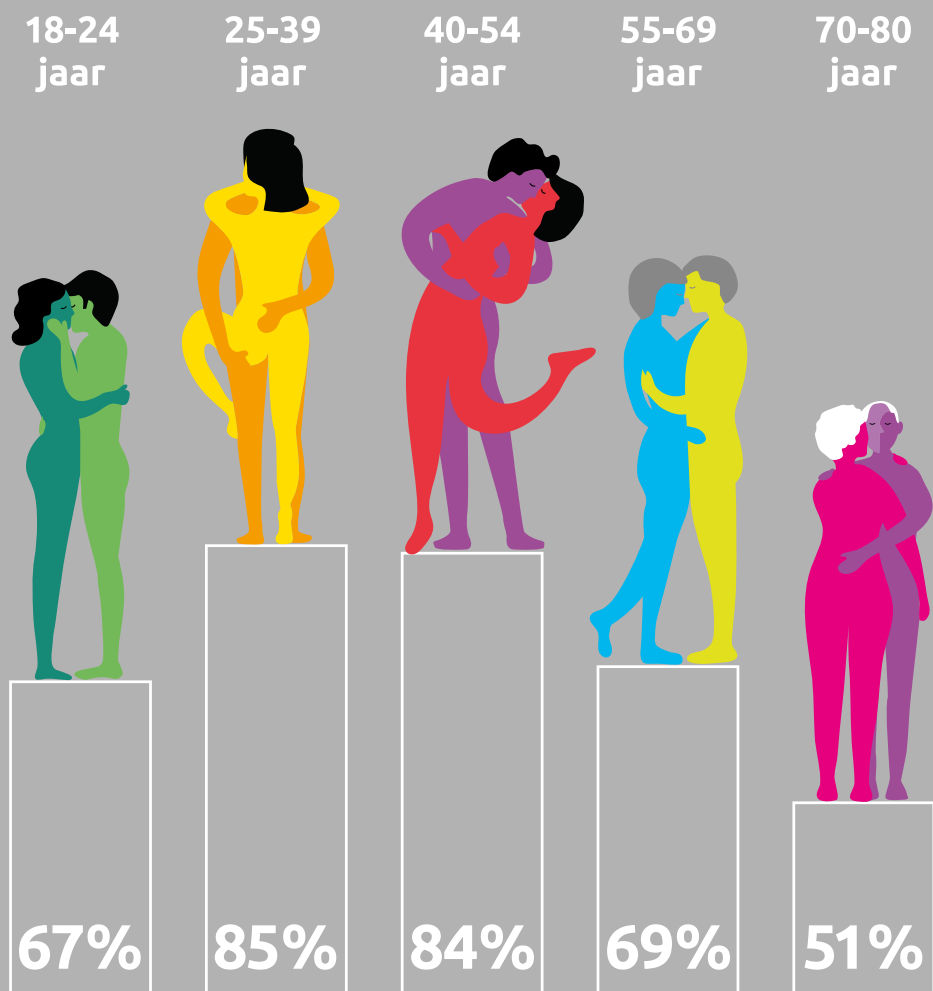
Tabel 2.1.2 Seksuele activiteit in de afgelopen 6 maanden (%)

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Masturberen	84 [▲]	67	75
Pornogebruik	71 [▲]	29	50
Geslachtsgemeenschap	70	72	71
Anale seks	13	12	13
Seks	75	76	75

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Seks met partner

in het afgelopen half jaar

Tabel 2.1.3 Seksuele activiteit in de afgelopen 6 maanden naar leeftijd (%)

	18-24 jaar	25-39 jaar	40-54 jaar	55-69 jaar	70-80 jaar
Masturbatie	81 [▲]	81 [▲]	79 [▲]	72 [▼]	54 [▼]
Porno	71 [▲]	55 [▲]	51	41 [▼]	34 [▼]
Geslachtsgemeenschap	64 [▼]	83 [▲]	81 [▲]	64 [▼]	45 [▼]
Anale seks	11 [▼]	18 [▲]	17 [▲]	7 [▼]	3 [▼]
Seks met een partner	67 [▼]	85 [▲]	84 [▲]	69 [▼]	51 [▼]

▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Onder jongeren tot en met 24 jaar is de groep die in de afgelopen 6 maanden seks had met een partner (dit gaat om geslachtsgemeenschap, anale seks of seks in het algemeen) kleiner dan in de totale groep. Seksuele activiteit (zowel solo als met een partner) neemt af met het ouder worden. De helft van de 70-plussers heeft de afgelopen 6 maanden seks met een partner gehad. In deze leeftijdsgroep is dit percentage hoger dan in de kerncijfers van de leefstijlmonitor (Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, CBS i.s.m. RIVM, Rutgers en Soa Aids Nederland, 2016). Daar geeft 42% van de 70- tot en met 80-jarigen aan dat ze de afgelopen 12 maanden geslachtsgemeenschap en/of anale seks hadden. Er is dus mogelijk sprake van een selectieve non-respons onder 70-plussers die niet (meer) seksueel actief zijn. De groep senioren die heeft meegedaan aan dit onderzoek is daardoor wat vaker seksueel actief en er is dus sprake van enige overschatting van seksuele activiteit in de oudste groep.

Tabel 2.1.4 Vormen van seks met laatste sekspartner (%)

	Mannen n=5635	Vrouwen n=8796
Manuele seks bij de ander	66 [△]	61
Manuele seks door de ander	52	61 [△]
Orale seks bij de ander	54	54
Orale seks door de ander	44	46
Geslachtsgemeenschap	86	89 [△]
Anale seks	14	12

△= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Tijdens seks met de laatste sekspartner hebben negen van de tien mannen en vrouwen vaginale geslachtsgemeenschap. Ongeveer zes van de tien mensen hadden manuele seks met de laatste sekspartner en ongeveer de helft had orale seks. Anale seks komt minder vaak voor. Ervan uitgaande dat de meeste

seksuele contacten heteroseksueel zijn, blijkt manuele seks bij de vrouw (vingeren) iets vaker voor te komen dan manuele seks bij de man (aftrekken).

2.2 Masturbatie- en seksfrequentie

Voor de afgelopen 6 maanden is nagegaan hoe vaak mensen masturberen, porno kijken of partnerseks hebben. Dit laatste is onder jongeren tot 25 jaar nagegaan met betrekking tot de laatste 4 weken. Dit omdat jongeren onder de 25 jaar minder regelmatig seks hebben, afhankelijk van of ze wel of niet een vaste relatie hebben. Om deze reden is in Tabel 2.2.1 de frequentie van seks met een partner alleen vermeld voor 25-plussers.

Tabel 2.2.1 Seks-, masturbatie- en pornofrequentie afgelopen 6 maanden (%)

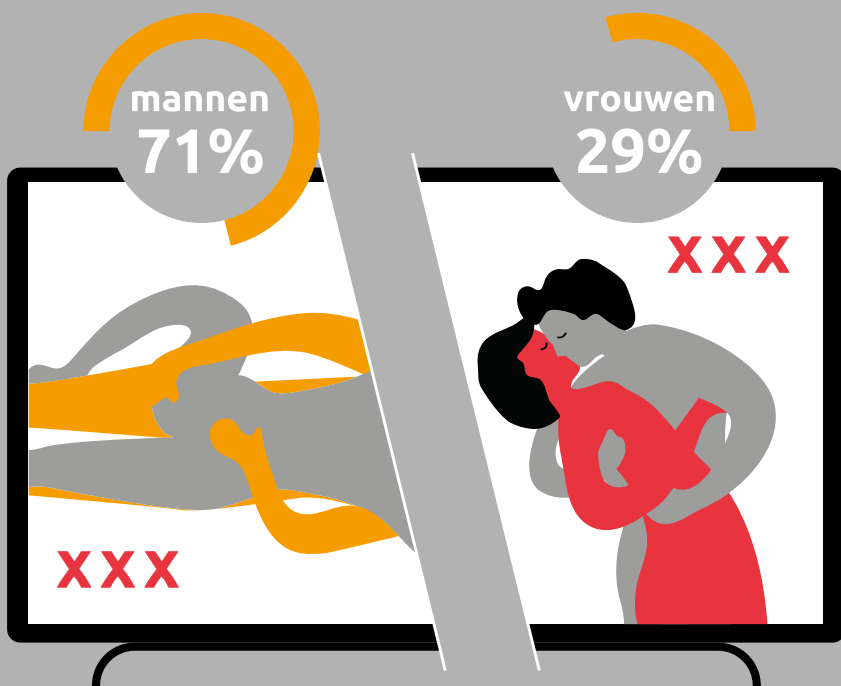
	Masturberen		Porno kijken		Seks (25+)	
	Mannen n=6850	Vrouwen n=10308	Mannen n=6647	Vrouwen n=8647	Mannen n=1854	Vrouwen n=1922
Nooit	16	33 [▲]	29	70 [▲]	24	23
<1 keer per maand	14	22 [▲]	24 [▲]	19	12 [△]	10
1-3 keer per maand	30	31	16 [▲]	7	36	35
1 keer per week	15 [▲]	6	12 [▲]	3	12	14 [△]
>1 keer per week	25 [▲]	8	19 [▲]	2	17	18

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

De frequentie van soloseks (masturberen en/of porno kijken) is hoger onder mannen dan onder vrouwen. Veertig procent van de mannen masturbeert wekelijks, tegenover 14% van de vrouwen. Dertig procent van de mannen en 5% van de vrouwen kijkt tenminste één keer per week porno. Voor partnerseks zien we deze verschillen niet. Een derde van de mensen heeft nooit of minder dan één keer per week seks, een derde doet dat één tot drie keer per maand en een derde wekelijks.

Tabel 2.2.2 laat zien dat jonge mensen (tot 40 jaar) vaker masturberen dan 55-plussers. Hoog opgeleide personen masturberen vaker dan laag opgeleide personen. Datzelfde geldt voor niet- of een beetje gelovige mensen in vergelijking tot mensen met een Islamitische of zeer christelijke geloofsovertuiging. Vrijgezellen en mensen in een LAT relatie (wel een relatie, maar niet samenwonen) masturberen relatief vaak. Wat seksfrequentie betreft zien we vooral verschillen tussen leeftijdsgroepen: naarmate mensen ouder worden, hebben ze minder vaak seks. Mensen in een LAT relatie hebben minder

Porno kijken in de afgelopen 6 maanden

Mensen die **vaker**
porno kijken hebben ook
vaker seks met een partner

vaak seks, zowel vergeleken met mensen die samenwonen of getrouwd zijn, als vergeleken met mensen zonder relatie.

Tabel 2.2.2 Masturbatie- en seksfrequentie afgelopen 6 maanden naar demografie (M)

	Masturbatiefrequentie ^a			Seksfrequentie (25+) ^b		
	n	Mannen	Vrouwen	n	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13150	5,2 [▲]	3,0 [△]	-	-	-
25-39 jaar	1100	4,5 [▲]	3,0 [△]	847	2,9 [△]	3,1 [▲]
40-54 jaar	1257	3,9	2,8	1279	2,8 [△]	2,8 [△]
55-69 jaar	1231	3,4 [▼]	2,3 [▽]	1230	2,3	1,9 [▼]
70-80 jaar	420	2,4 [▼]	1,7 [▼]	421	1,6 [▼]	1,1 [▼]
Laag opgeleid	1063	3,2 [▼]	2,2 [▼]	1076	2,1 [▽]	2,1 [▼]
Midden opgeleid	1167	3,7	2,8 [△]	1186	2,6	2,6
Hoog opgeleid	1490	4,0 [▲]	2,9 [△]	1490	2,6	2,8 [△]
Nederlands/westers	15525	3,9	2,7	3603	2,5	2,5
Turks/Marokkaans	362	3,6	2,3	34	-	-
Surinaams/Antilliaans	530	2,9 [▽]	2,9	54	2,3	2,9
Overig niet-westers	736	3,6	2,6	86	2,3	2,3
Niet-gelovig	12120	4,2 [▲]	3,0 [▲]	2228	2,5	2,7 [△]
Beetje christelijk	2902	3,6 [△]	2,4 [▽]	984	2,4	2,4
Zeer christelijk	1357	2,8 [▼]	2,1 [▽]	427	2,4	2,2
Islamitisch	465	2,7 [▽]	2,0 [▽]	47	-	-
Single	6866	4,8 [▲]	3,2 [▲]	357	2,7	2,9 [△]
LAT	5653	4,4 [▲]	3,0 [▲]	506	1,2 [▼]	0,8 [▼]
Samenwonend	2177	4,0	2,7	653	3,2 [▲]	3,2 [▲]
Getrouwd	2460	3,3 [▼]	2,3 [▼]	2264	2,5	2,7 [△]
Totaal	17158	3,6 [▲]	2,6	3777	2,5	2,5

▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; ▽/△= lager/hoger dan in de totale groep, zeer klein verschil; ^aGemiddelde op 5-puntsschaal (1 = nooit, 5 = meerdere keren per week); ^bGemiddelde op 6-puntsschaal (1 = nooit, 6 = dagelijks). Seksfrequentie is tot 25 jaar uitgevraagd voor de laatste 4 weken (zie Seks onder je 25e/Leefstijlmonitor, Rutgers/Soa Aids Nederland i.s.m. RIVM, 2017); In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

In de multivariate analyse blijft leeftijd van de demografische kenmerken de belangrijkste voorspeller van de seksfrequentie van 25-plussers. Naast demografische kenmerken spelen ook andere factoren hierin een rol. Mensen met een goede algemene gezondheid hebben relatief vaak seks. Het omgekeerde geldt voor mensen die zelf chronisch ziek zijn of van wie de partner dat is, en voor mensen die hiervoor zelf medicijnen gebruiken of van wie de partner dat doet. In de multivariate analyse blijkt de algemene gezondheid van deze factoren de sterkste voorspeller te zijn. Daarnaast hebben mensen die porno kijken en mensen die tevreden zijn over hun lichaam vaker seks.

Tabel 2.2.3 Factoren die samenhangen met seksfrequentie (25-plussers)

	Bivariaat n=3782	Multivariaat n=2004
	r	β
Sekse (man vs. vrouw)	.03	.04
Leeftijd	-.26***	-.34***
Opleidingsniveau (hoog vs. laag/midden)	.10***	-.01
Herkomst (westers vs. niet-westers)	.03	.06
Religie (niet-gelovig vs. gelovig)	-.09***	.02
Porno gezien in afgelopen 6 maanden	.11***	.10***
Positief lichaamsbeeld	.06***	.06***
Negatieve jeugdervaringen	-.05	.05
Psychische gezondheid	.12***	.08**
Seksueel geweld meegemaakt	-.02	.02
Goede algemene gezondheid	.19***	.10***
Chronische ziekte of aandoening	-.17***	-.02
Chronische ziekte of aandoening partner	-.18***	-.10***
Medicijngebruik	-.16***	.07**
Medicijngebruik partner	-.17***	.03
R ²		.16

*** $p < .001$; ** $p < .01$.

2.3 Aantal sekspartners

Een op de drie mensen heeft ooit in hun leven een of twee sekspartners gehad (Tabel 2.3.1). Nog eens een kwart had drie tot vijf sekspartners. Een op de tien personen heeft (nog) geen sekspartner gehad en een op de drie personen heeft zes of meer sekspartners gehad. In het afgelopen half jaar had ongeveer twee derde van de mensen seks met één partner. Acht procent van de mannen en vijf

procent van de vrouwen had twee of meer verschillende partners in het afgelopen half jaar.

Tabel 2.3.1 Aantal sekspartners ooit en in de afgelopen 6 maanden (%)

		Mannen	Vrouwen
		n=6895	n=10294
Aantal partners ooit	0	11 [△]	9
	1 of 2	31	37 [△]
	3 tot 5	24	25
	6 tot 10	16	16
	11 tot 20	9 [△]	8
	21 of meer	8 [△]	5
Aantal partners afgelopen 6 maanden	geen	26	25
	één	66	70 [△]
	twee of meer	8 [△]	5

△= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Jongeren tot 25 jaar hebben de afgelopen zes maanden meer verschillende partners gehad dan personen die ouder zijn, maar ook onder veertigers is het percentage mensen met meer dan één sekspartner in het afgelopen half jaar iets hoger dan in de totale groep (Tabel 2.3.2). Onder mannen van 25 tot 55 en vrouwen van 25 tot 40 is de groep met meer dan tien verschillende partners in het hele leven relatief groot. Datzelfde geldt voor midden of hoog opgeleide vrouwen en niet-gelovige mannen en vrouwen.

Tabel 2.3.2 Aantal sekspartners naar demografische kenmerken (%)

	n	›1 sekspartner laatste 6 maanden		›10 sekspartners ooit	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13150	15▲	14▲	9▼	8▼
25-39 jaar	1107	9	6	24▲	19▲
40-54 jaar	1257	10▲	6▲	21▲	14
55-69 jaar	1217	5▼	1▼	16▼	8▼
70-80 jaar	400	8	1▼	11▼	4▼
Laag opgeleid	1033	7	3	1	7▼
Midden opgeleid	1170	8	5	16	15▲
Hoog opgeleid	1490	7	5	21	17▲
Nederlands/westers	15502	8	12	17	13
Turks/Marokkaans	363	12	5	21	14
Surinaams/Antilliaans	527	7	13	21	7
Overig niet-westers	736	7	16	25	13
Niet-gelovig	12118	10	14	21▲	17▲
Beetje christelijk	2891	7	9	14▼	6▼
Zeer christelijk	1350	3	2	6▼	5▼
Islamitisch	466	5	5	12▼	4
Geen partner	7044	19▲	15▲	23▲	20▲
Vaste partner	10075	5▼	3▼	16▼	11▼
Totaal	17131	7▲	4	19▲	13

▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

2.4 Kenmerken van de laatste sekspartner

Voor de laatste persoon met wie iemand seks heeft gehad, zijn een aantal kenmerken nagevraagd. Er is gevraagd hoe oud deze partner was, of men één keer seks heeft gehad met deze partner of vaker, of men een relatie met deze persoon had (= een vaste partner) of niet (= een losse partner), hoeveel tijd er zat tussen de eerste en de laatste keer dat iemand seks had met deze partner en of

men in die periode ook seks heeft gehad met anderen. De antwoorden op deze vragen zijn te vinden in Tabel 2.4.1.

Tabel 2.4.1 Kenmerken (relatie met) laatste sekspartner (%)

		Mannen	Vrouwen
		n=5619	n=8770
Leeftijdsverschil	Minstens 5 jaar jonger	25 [▲]	5
	2 tot 5 jaar jonger	22 [▲]	5
	Ongeveer even oud	41 [▲]	35
	2 tot 5 jaar ouder	7	30 [▲]
	Minstens 5 jaar ouder	5	24 [▲]
Type partner	One-nightstand	7	4 [△]
	Losse partner, vaker seks	8 [△]	6
	Vaste partner, ook seks gehad met anderen	16 [△]	14
	Vaste partner, monogaam	70	76 [△]
Duur seksuele relatie	0 tot 6 maanden	8	10 [△]
	6 tot 12 maanden	3	3
	1 tot 2 jaar	6	6
	2 tot 5 jaar	11	15 [△]
	5 tot 10 jaar	12	15 [△]
	Langer dan 10 jaar	60 [△]	51

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Voor mannen is de laatste sekspartner meestal jonger, voor vrouwen meestal ouder. Voor ongeveer driekwart van de mannen en vrouwen was de laatste sekspartner iemand met wie ze een vaste, monogame relatie hadden. Dat is iets vaker het geval bij vrouwen dan bij mannen. Voor 16% van de mannen en 14% van de vrouwen was de laatste partner wel een vaste partner, maar had één van beiden tussen de eerste en laatste keer dat ze seks met elkaar hadden, ook seks met anderen. Over het algemeen hebben mensen een langdurige relatie met degene met wie ze voor het laatst seks hadden. Voor 60% van de mannen en 51% van de vrouwen duurde deze relatie minstens 10 jaar.

2.5 Seksueel gedrag online

Internet en de sociale media kunnen mogelijkheden bieden voor seksueel gedrag, bijvoorbeeld voor het zoeken en vinden van sekspartners of het uitwisselen van seksueel getinte beelden. Hier beschrijven we in hoeverre mensen gebruik maken van datingapps en datingsites en in welke mate zij aan sexting doen (= het verzenden en ontvangen van naaktfoto's of seksfilmpjes).

Tabel 2.5.1 Gebruik van datingapps ooit (18-24 jaar) of afgelopen 6 maanden (25+) (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=6919	n=10316
Tinder	8	7
Happn	2	2
Grindr ^a	1 [△]	0
Badoo	3 [△]	2
Hot or Not	2 [△]	1
Ander datingapp	3 [△]	2
Geen datingapp gebruikt	87	90 [△]

[△]= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; ^aApp specifiek gericht op ho/bi mannen; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Aan 25-plussers is naast het gebruik van datingapps ook gevraagd naar het gebruik van datingsites. Vier procent van zowel de mannen als de vrouwen maakte in het afgelopen half jaar gebruik van een dergelijke site (niet in tabel). Daarbij werden vooral relatieplanet.nl en lexa.nl genoemd.

Tien procent van de mannen en 7% van de vrouwen van 18 tot 80 jaar gebruikte in de afgelopen 6 maanden tenminste een keer per maand een datingsite of -app (Tabel 2.5.2). Zes procent van de mannen en 5% van de vrouwen maakte in het afgelopen half jaar een afspraakje via een datingsite of -app en 4% van zowel de mannen als de vrouwen had in het afgelopen half jaar seks met iemand die ze via een datingsite of -app hadden leren kennen.

Datingsites en -apps worden vooral gebruikt door jongvolwassenen van 18 tot 25 jaar en singles. Een op de vier mannen en een op de zes vrouwen van 18 tot 25 jaar gebruikte in de afgelopen 6 maanden tenminste één keer per maand een datingsite of -app en een op de zeven mannen en vrouwen uit deze leeftijdsgroep maakte ook een afspraak via een dergelijk medium. Onder singles is deze groep iets groter.

Tabel 2.5.2 Gebruik van datingsites^a en -apps in de afgelopen 6 maanden naar demografie (%)

	n	Gebruik ^b van datingsite of -app		Afspraak via datingsite of -app		Seks via datingsite of -app	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13149	25▲	17▲	15▲	13▲	9▲	7▲
25-39 jaar	1114	16▲	9▲	10▲	7▲	7▲	4▲
40-54 jaar	1285	8▼	7	5▼	5	4	4
55-69 jaar	1252	4▼	4▼	3▼	2▼	2▼	2▼
70-80 jaar	428	3▼	0▼	2▼	0▼	2▼	0▼
Nederlands/westers	15593	9	7	6△	5▼	5△	3▼
Turks/Marokkaans	363	26△	8	15△	9△	14△	9△
Surinaams/Antilliaans	531	4▼	8	2▼	4	1▼	4
Overig niet-westers	737	10	10	3▼	10△	1▼	8△
Niet-gelovig	12162	11△	9△	7△	7△	6△	5△
Beetje christelijk	2925	8▼	4▼	5▼	3▼	3▼	2▼
Zeer christelijk	1367	7▼	5▼	5▼	3▼	3▼	2▼
Islamitisch	466	8	6	4	6	2▼	6△
Laag opgeleid	1091	8	4▼	4	3▼	3	3
Midden opgeleid	1194	8	7△	5	5	4	4
Hoog opgeleid	1505	7	7	5	5△	4	3
Partner	10143	4▼	2▼	3▼	2▼	2▼	2▼
Geen partner	7075	30▲	25▲	18▲	17▲	12▲	10▲
Totaal	17228	10△	7▼	6	5	4	4

▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; △/△= lager/hoger dan in de totale groep, zeer klein verschil; ^aGebruik van datingsites is gevraagd vanaf 25 jaar; ^bMinstens één keer per maand gebruikt; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Omdat leeftijd en relatiestatus met elkaar én met het gebruik van datingapps samenhangen, is voor singles apart gekeken hoeveel er binnen elke leeftijdsgroep gebruik wordt gemaakt van datingsites en datingapps (Tabel 2.5.3). Onder vrijgezellen zijn het vooral de mensen van 25 tot 40 jaar die gebruik maken van datingsites en -apps. Binnen deze groep hebben 18- tot 25-jarigen

relatief zelden seks met partners die zij via een datingsite of -app leerden kennen.

Tabel 2.5.3 Gebruik van datingsites^a en -apps bij mensen zonder vaste partner (%)

	n	Datingsite of -app gebruikt ^b		Afspraak via datingsite of -app		Seks via datingsite of -app	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	6367	35▲	31▲	18	20▲	9▼	10
25-39 jaar	254	47▲	36▲	28▲	28▲	22▲	15▲
40-54 jaar	177	28	27	19	19	15	14▲
55-69 jaar	187	13▼	14▼	10▼	7▼	7▼	5▼
70-80 jaar	90	9▼	1▼	8▼	0▼	5▼	0▼
Totaal	7075	30	25	18	17	12	10

▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; ^aGebruik van datingsites is gevraagd vanaf 25 jaar; ^bMinstens één keer per maand gebruikt; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Sexting is het maken en versturen van seksueel getinte beelden, zoals naaktfoto's en seksfilmpjes. Het kan hierbij gaan om seksueel getinte beelden die iemand van zichzelf maakt of verstuurt, of om het zien of versturen van beelden van anderen. Er is ook gevraagd naar het tonen van borsten of geslachtsdelen of het verrichten van seksuele handelingen tijdens een videochat.

Tabel 2.5.4 Sexting in de afgelopen 6 maanden (%)

	Mannen n=6916	Vrouwen n=10317
Borsten of geslachtsdelen laten zien tijdens een videochat	4	3
Seksuele handelingen verricht tijdens een videochat	5△	3
Een naaktfoto of seksfilmpje van zichzelf aan iemand gestuurd	7	8
Een naaktfoto of seksfilmpje van iemand anders verstuurd	2△	1
Een naaktfoto of seksfilmpje van een bekende gezien	11△	8

△= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

In de totale groep 18- tot 80-jarigen komt sexting niet veelvuldig voor. Een op de 12 volwassen mannen en vrouwen heeft in de afgelopen 6 maanden weleens een naaktfoto of seksfilmpje van zichzelf naar iemand gestuurd. Er zijn echter wel bepaalde groepen die dit vaker doen (Tabel 2.5.5).

Tabel 2.5.5 Sexting^a in de afgelopen 6 maanden naar demografie (%)

	n	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13149	25▲	20▲
25-39 jaar	1114	15▲	17▲
40-54 jaar	1284	10	7▼
55-69 jaar	1244	5▼	3▼
70-80 jaar	419	1▼	1▼
Nederlands/westers	15575	9▼	8▼
Turks/Marokkaans	363	30△	18▲
Surinaams/Antilliaans	531	9	37▲
Overig niet-westers	736	14△	10
Niet-gelovig	12152	12▲	12△
Beetje christelijk	2921	7▼	6▼
Zeer christelijk	1361	5▼	7▼
Islamitisch	466	15▲	16△
Laag opgeleid	1080	8	6▼
Midden opgeleid	1191	10△	9
Hoog opgeleid	1500	7▼	11△
Partner	10133	8▼	9▼
Geen partner	7067	18▲	15△
Totaal	17210	10	10

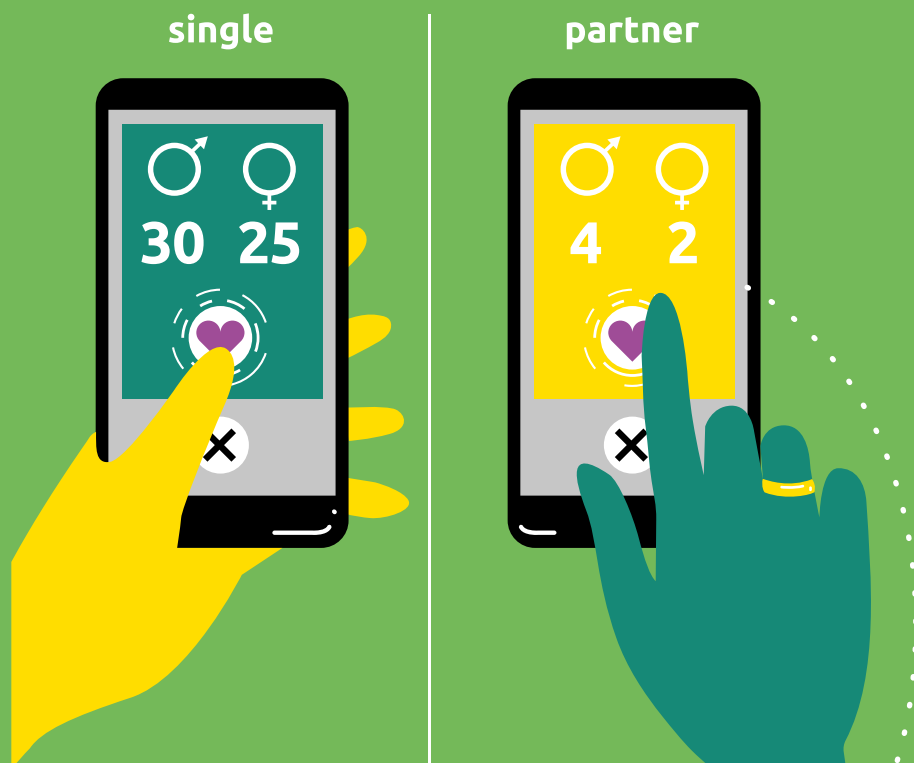
▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; ▼/△= lager/hoger dan in de totale groep, zeer klein verschil; ^aMinstens één van de eerste vier gedragingen uit Tabel 2.5.4; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

In de groep jongvolwassenen tot 25 jaar heeft een kwart van de mannen en een op de vijf vrouwen het afgelopen jaar seksueel getinte beelden gedeeld. Datzelfde geldt voor een op de zes personen van 25 tot en met 39 jaar. Ook onder mensen van Turkse en Marokkaanse afkomst en vrouwen van Surinaamse en Antilliaanse afkomst komt sexting iets vaker voor. Mensen zonder partner delen vaker seksueel getinte beelden dan mensen met een partner.

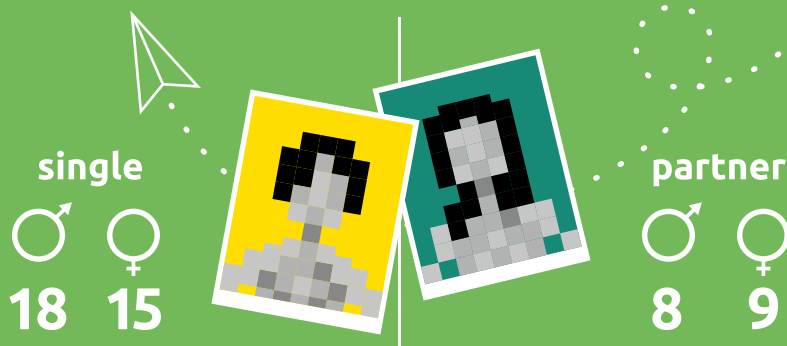
Sexting en datingapps

Singles versus mensen met partner

Gebruik van datingsites en -apps in de afgelopen 6 maanden (%)

Sexting in de afgelopen 6 maanden (%)

Tabel 2.5.6 Sexting naar leeftijd bij mensen zonder vaste partner (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=3107	n=3960
18-24 jaar	21 [▲]	13
25-39 jaar	24 [▲]	30 [▲]
40-54 jaar	22 [▲]	8 [▼]
55-69 jaar	10 [▼]	11 [▼]
70-80 jaar	0 [▼]	0 [▼]

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Omdat leeftijd en relatiestatus beide samenhangen met het versturen van seksueel getinte beelden, is voor singles apart gekeken hoe vaak dit binnen elke leeftijdsgroep wordt gedaan (Tabel 2.5.6). Onder vrijgezellen zijn het vooral de mannen van 18 tot en met 54 jaar en de vrouwen van 25 tot en met 39 jaar die wel eens een persoonlijke naaktfoto of seksfilmpje versturen.

2.6 Seks na gebruik van alcohol, drugs of erectiepillen

Twee van de drie mannen en vrouwen hebben in het afgelopen jaar wel eens seks gehad nadat ze alcohol hadden gedronken. Ongeveer een op de 12 had seks na gebruik van hasj of wiet. Seks onder invloed van de andere middelen komt minder vaak voor. Twee procent van de mannen geeft aan dat ze het afgelopen jaar erectiepillen hebben gebruikt bij seks. Ongeveer één procent van de vrouwen heeft dit ook gedaan.

Tabel 2.6.1 Seks na gebruik van alcohol, drugs of pillen afgelopen 12 maanden (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=6389	n=9441
Alcohol	70	66
Hasj of wiet	8	9
XTC	5	4
Cocaïne	3	2
GHB	1	1
Speed	2	1
Poppers	3 [△]	1
Viagra of andere erectiepillen	2	1

△= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

2.7 Betaalde seks

Ongeveer een op de vijf mannen heeft ooit in zijn leven wel eens geld betaald voor seks. Bijna drie procent deed dat recent (in het afgelopen half jaar). Bij vrouwen komt het betalen voor seks nauwelijks voor. Twee procent van de mannen en vrouwen kreeg ooit in het leven zelf betaald voor seks. Daarin verschillen mannen en vrouwen niet van elkaar.

Tabel 2.7.1 Betalen en betaald krijgen voor seks (25-plussers)

	Mannen n=1885	Vrouwen n=1942
Ooit betaald voor seks	22 [▲]	<1
Ooit geld gekregen voor seks	2	2
Afgelopen 6 maanden betaald	3 [▲]	0
Geld gekregen in de afgelopen 6 maanden	<1	<1

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

2.8 Samenvatting

Levenslang heeft vrijwel iedereen (ongeveer 95% van de 25-plussers) wel eens seks gehad met een partner. Driekwart van de volwassen Nederlanders had in het afgelopen half jaar seks met een partner. Seksuele activiteit (zowel solo als met een partner) neemt wel af met het ouder worden. Van de 25- tot en met 39-jarigen had 85% het laatste half jaar seks met een partner. Onder 70-plussers is dat 51%. Naast leeftijd heeft dit vooral te maken met het al dan niet hebben van een partner. Van de 70-plussers met een partner had 62% de afgelopen 6 maanden seks.

De grootste verschillen tussen mannen en vrouwen in seksueel gedrag zien we terug in soloseks. De meeste mannen en vrouwen hebben de afgelopen 6 maanden gemasturbeerd, maar onder mannen is die groep aanzienlijk groter (84%) dan onder vrouwen (67%). Mannen masturberen ook vaker dan vrouwen: 40% van de mannen doet dit wekelijks, tegenover 14% van de vrouwen. In porno kijken zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen nog groter. Van de mannen keek 71% de afgelopen 6 maanden naar porno, bij vrouwen is dat 29%. Porno kijken vervangt of belemmert voor de meeste mensen niet de seks die ze met een partner hebben. Het onderzoek laat namelijk zien dat mensen die vaker porno kijken, juist ook vaker seks hebben met een partner.

Nederlanders hebben een gevarieerd en behoorlijk gelijkwaardig seksueel gedragsrepertoire. Het geven en ontvangen van manuele en orale seks komt bijvoorbeeld even vaak voor. De seksfrequentie ligt niet bijzonder hoog: 17% van de mannen en 18% van de vrouwen geeft aan minstens een keer per week seks te hebben. Het veelgehoorde gemiddelde van 'twee keer per week' wordt dus niet gehaald. Hoe vaak mensen seks hebben, hangt het sterkst samen met hoe gezond ze zijn.

De meeste mensen (86% van de mannen en 90% van de vrouwen) hadden een vaste relatie met hun laatste sekspartner, die voor iets meer dan de helft van deze mensen minstens 10 jaar duurde. Seks met anderen kwam bij 16% van de mannen en 14% van de vrouwen ooit tijdens deze relatie voor. Single zijn betekent niet voor iedereen dat het seksleven op een laag pitje staat. Mensen zonder partner hebben bijvoorbeeld meer verschillende sekspartners (levenslang en recent) dan mensen met een partner.

Sexting en afspreken en seks via datingapps komen het meest voor onder 18- tot en met 24-jarigen en onder mensen zonder vaste relatie. Als we alleen kijken naar de mensen zonder vaste relatie, blijken mensen van 25 tot en met 39 jaar dit echter minstens net zo vaak te doen. Binnen de groep vrijgezellen had bijvoorbeeld 22% van de mannen en 15% van de vrouwen het afgelopen half jaar seks met iemand die ze via een datingapp hadden ontmoet. Dat is meer dan onder vrijgezellen onder de 25 jaar.

Hoofdstuk 3 Betekenis & beleving

Sanne Nikkelen & Hanneke de Graaf

In het vorige hoofdstuk is het seksuele gedrag van mannen en vrouwen in Nederland beschreven. Seksueel gedrag wordt sterk beïnvloed door opvattingen en gevoelens rondom seksualiteit. Inzicht in betekenis en beleving van seksueel gedrag is belangrijk om het gedrag in een context te kunnen plaatsen. Bovendien is een positieve beleving van seksualiteit op zichzelf een belangrijk aspect van seksuele gezondheid. In dit hoofdstuk gaan we in op de betekenis en beleving van seksualiteit. We beschrijven daarbij opvattingen, tevredenheid, lichaamsbeeld, positieve en negatieve gevoelens, motieven en seksuele communicatie.

3.1 Seksuele attitudes

Mannen en vrouwen van 25 jaar en ouder kregen een aantal stellingen over verschillende aspecten van seksualiteit voorgelegd, met de vraag hierbij aan te geven in hoeverre ze het hiermee eens of oneens waren.³ De resultaten laten een overwegend tolerant beeld zien: een kleine groep (7%) vindt seks voor het huwelijk verkeerd en 5% vindt dat masturbatie niet goed te praten is. 'Vrije seks' in een relatie gaat veel mensen te ver: een op de tien mannen en een op de twintig vrouwen vindt dat men elkaar in een relatie vrij moet laten om seks met anderen te hebben. Prostitutie en abortus zijn gevoelige onderwerpen voor een minderheid van de mensen: een op de vijf à zes mensen vindt betalen voor seks verwerpelijk, een op de zeven personen vindt dat abortus niet altijd mogelijk moet zijn als de vrouw het wil. Als er een naaktfoto van iemand online komt, vindt een op de drie mannen en een op de vier vrouwen dat zijn of haar eigen schuld. Van aanranding geeft slechts een heel klein deel van de mensen (2%) aan dat dit meestal is uitgelokt.

Bij homoseksualiteit zien we een gemengd beeld. Een meerderheid van de mannen (71%) en vrouwen (80%) vindt homoseksualiteit normaal, maar toch geeft ook 38% van de mannen en 22% van de vrouwen aan dat homoseksuele mannen niet zo overdreven moeten doen. Nederlanders staan positief tegenover seksuele voorlichting op scholen. Een ruime meerderheid van de mannen en vrouwen (9 op de 10) vindt dat dit verplicht moet zijn.

³ Jongeren onder de 25 jaar zijn andere, niet vergelijkbare stellingen voorgelegd.

Tabel 3.1.1 Opvattingen over seksualiteit en abortus^a (% 25-plussers)

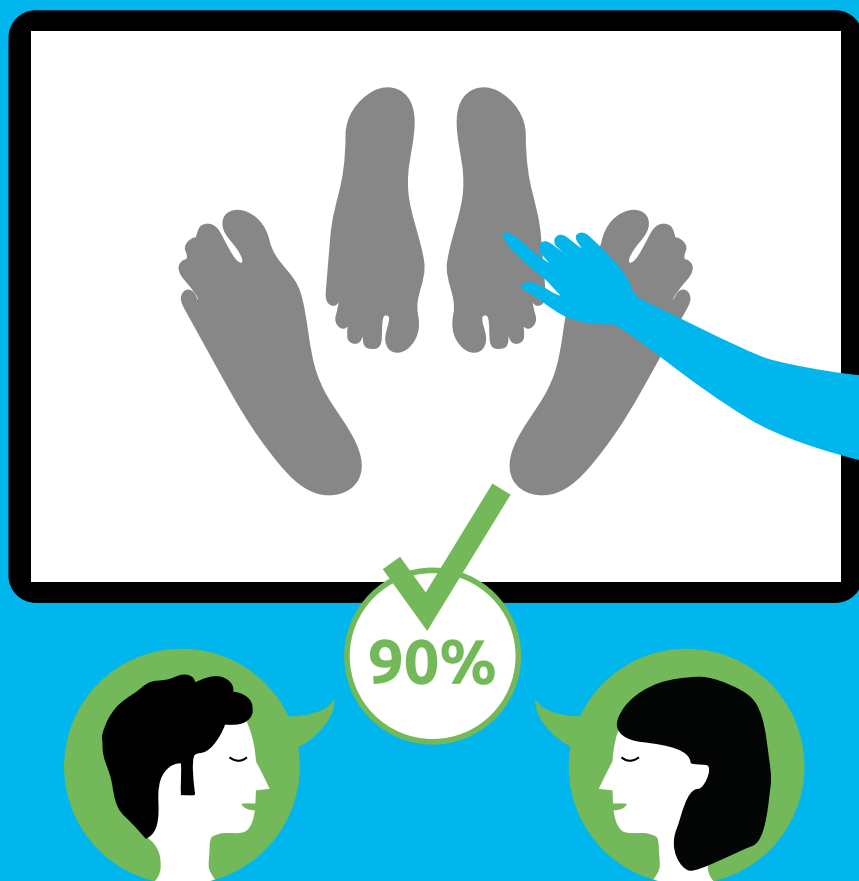
	Mannen			Vrouwen		
	n=1887			n=1947		
	(Helemaal) eens	Niet eens/niet oneens	(Helemaal) oneens	(Helemaal) eens	Niet eens/niet oneens	(Helemaal) oneens
Men moet elkaar in een vaste relatie vrijlaten om seks met anderen te hebben	9▲	17▲	74	5	12	83▲
Seks voor het huwelijk is verkeerd	7	8	84	7	9	84
Het is prima als mensen seks hebben zonder verliefd te zijn	57▲	20	23	43	27▲	30▲
Zelfbevrediging (masturbatie) is niet goed te praten	6△	8	86	4	10△	87
Betalen voor seks is verwerpelijk	22	28	50△	25△	33△	42
Homoseksualiteit is normaal	71	17▲	12▲	80▲	12	8
Homoseksuele mannen moeten niet zo overdreven doen	38▲	27▲	35	22	24	54▲
Als een vrouw wordt aangerand, heeft ze dit vaak zelf uitgelokt	2	7	91	2	6	92
Abortus moet altijd mogelijk zijn wanneer een vrouw dit wil	69	16	15	70	17	13
Abortus is moord	12	19	69△	14△	22△	63
Seksuele voorlichting moet op scholen verplicht zijn	90	7	3	90	6	4
Als er een naaktfoto van je online komt, is het je eigen schuld	37▲	25	38	24	25	51▲

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil. ^aVormen met elkaar de schaal 'Seksuele attitudes'; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Seksuele opvattingen zijn gerelateerd aan leeftijd, herkomst, religie en opleidingsniveau (Tabel 3.1.2). Oudere, niet-westerse, gelovige en laag opgeleide mannen en vrouwen hebben een wat conservatievere houding ten opzichte van bovenstaande aspecten van seksualiteit dan andere mannen en vrouwen.

Mening over seksuele voorlichting op school

Seksuele voorlichting moet op scholen **verplicht** zijn

Tabel 3.1.2 Tolerante seksuele opvattingen naar demografie (Gemiddelde^a binnen de 25+ steekproef)

	n	Mannen	Vrouwen
25-39 jaar	852	3,7	3,8 [△]
40-54 jaar	1286	3,8 [△]	3,8
55-69 jaar	1258	3,7	3,7
70-80 jaar	433	3,4 [▼]	3,3 [▼]
Nederlands/westers	3651	3,7 [▲]	3,8 [▲]
Niet-westers	178	3,3 [▼]	3,4 [▼]
Niet-gelovig	2248	3,9 [▲]	3,9 [▲]
Gelovig	1556	3,4 [▼]	3,4 [▼]
Laag opgeleid	1099	3,5 [▼]	3,5 [▼]
Midden opgeleid	1197	3,7	3,8 [△]
Hoog opgeleid	1506	3,8 [▲]	3,9 [▲]
Totaal	3834	3,7	3,7

▲/▼ = hoger/lager dan andere groepen, minstens klein verschil; △/▽ = hoger/lager dan andere groepen, zeer klein verschil. ^aGemiddelde score over de 12 subvragen uit Tabel 3.1.1 (omgekeerde van vraag 1, 3, 6, 9 en 11), 1 = helemaal eens, 5 = helemaal oneens; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

3.2 Relationale tevredenheid

Alle personen van 25 jaar en ouder met een partner vroegen we naar hun tevredenheid over de relatie met hun partner (Tabel 3.3). Over het algemeen zijn mensen tevreden over de relatie met hun partner, ook al zijn er soms ergernissen. Ruim negen op de tien mannen en vrouwen geeft aan het fijn te vinden om bij hun partner te zijn, gelukkig te zijn met hun partner en warmte en begrip te krijgen van hun partner. Tegelijk zegt 80% van de mannen en 87% van de vrouwen zich soms of vaak te ergeren aan hun partner.

Tabel 3.2.1 Relationale tevredenheid^a (% binnen de 25+ steekproef)

	Mannen			Vrouwen		
	n=1597			n=1607		
	Nooit	Soms	Minstens regelmatig	Nooit	Soms	Minstens regelmatig
Ik krijg warmte en begrip van mijn partner	<1	6	94	<1	8	92
Ik denk erover om de relatie te verbreken	80	18	2	76	21	3
Ik ben gelukkig met mijn partner	1	5	94	<1	4	95
Ik erger me aan mijn partner	20 [▲]	74	6	13	79 [▲]	8 [▲]
Ik vind het fijn om bij mijn partner te zijn	1	4	95	<1	4	96
We hebben ruzie	27	69	4	28	67	5

▲ = hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil. ^aVormen met elkaar de schaal 'Relatiesatisfactie'; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Tabel 3.2.2 Relatiesatisfactie naar demografie (Gemiddelde^a binnen de 25+ steekproef)

	n	Mannen	Vrouwen
25-39 jaar	695	4,4	4,3
40-54 jaar	1103	4,2	4,2
55-69 jaar	1062	4,3	4,2
70-80 jaar	342	4,3	4,2
Nederlands/westers	3071	4,3	4,3 [▲]
Niet-westers	129	4,2	4,0 [▼]
Niet-gelovig	1878	4,3	4,3
Gelovig	1306	4,3	4,2
Laag opgeleid	869	4,3	4,2
Midden opgeleid	991	4,3	4,2
Hoog opgeleid	1315	4,3	4,2
Totaal	3204	4,3 [△]	4,2 [▽]

▲/▼ = hoger/lager dan andere groepen, minstens klein verschil; △/▽ = hoger/lager dan andere groepen, zeer klein verschil. ^aGemiddelde score over de 6 subvragen uit Tabel 3.2.1 (omgekeerde van vraag 2, 4 en 6; 1 = nooit, 5 = altijd); In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Relatietevredenheid hangt niet samen met leeftijd, geloof of opleidingsniveau. Vrouwen met een niet-westerse migrantenachtergrond hebben een iets lagere relatietevredenheid dan Nederlandse en westerse vrouwen (Tabel 3.2.2).

3.3 Seksuele tevredenheid

Alle 25-plussers die ooit seks hadden gehad, vulden een aantal stellingen in over de mate waarin ze tevreden zijn met verschillende aspecten van hun seksleven (Tabel 3.3.1). Een meerderheid van de mannen en vrouwen is tevreden over de mate van verbondenheid met hun partner en hun gevoelens van opwinding en verlangen. Het minst tevreden zijn mensen over hoe vaak ze seks hebben. Mannen zijn hier vaker ontevreden over (25%) dan vrouwen (18%). Mannen zijn wel iets meer tevreden met hun seksuele verlangens en gevoel van opwinding dan vrouwen.

Tabel 3.3.1 Seksuele tevredenheid^a (% binnen de 25+ steekproef)

	Mannen n=1776			Vrouwen n=1820		
	(Erg) tevreden	Tevreden/ontevreden	(Erg) ontevreden	(Erg) tevreden	Tevreden/ontevreden	(Erg) ontevreden
Hoe vaak u seks hebt	53	22	25 [△]	60 [△]	23	18
De emotionele verbondenheid met de ander tijdens de seks	76	16	8	75	15	10
Uw seksuele verlangens	72 [△]	18	10	65	22 [△]	12 [△]
Uw gevoel van seksuele opwinding tijdens seks	80 [▲]	13	6	71	19 [▲]	10 [▲]

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil. ^aVormen met elkaar de schaal 'Seksuele tevredenheid'; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Seksuele tevredenheid hangt nauwelijks samen met leeftijd, herkomst, religie of opleidingsniveau (Tabel 3.3.2). Vrouwen boven de 55 jaar zijn iets minder tevreden dan jongere vrouwen.

Tabel 3.3.2 Seksuele tevredenheid naar demografie (Gemiddelde^a binnen de 25+ steekproef)

	n	Mannen	Vrouwen
25-39 jaar	812	3,8	3,7
0-54 jaar	1244	3,7	3,8
55-69 jaar	1179	3,7	3,6 [▽]
70-80 jaar	357	3,7	3,6
Nederlands/westers	3441	3,7	3,7
Niet-westers	150	3,7	3,7
Niet-gelovig	2153	3,7	3,7
Gelovig	1420	3,8	3,7
Laag opgeleid	975	3,8	3,7
Midden opgeleid	1143	3,7	3,7
Hoog opgeleid	1448	3,7	3,7
Totaal	3596	3,7	3,7

△= lager dan andere groepen, zeer klein verschil. ^aGemiddelde score over de 4 subvragen uit Tabel 3.3.1; 1 = erg ontevreden, 5 = erg tevreden; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

3.4 Lichaamsbeeld

Alle mannen en vrouwen gaven aan in welke mate zij tevreden zijn over verschillende delen van hun lichaam (Tabel 3.4.1).

Tabel 3.4.1 Lichaamsbeeld^a (%)

	Mannen			Vrouwen		
	n=6918			n=10323		
	(Heel) tevreden	Neutraal	(Heel) ontevreden	(Heel) tevreden	Neutraal	(Heel) ontevreden
Billen	77 [▲]	18	4	64	21 [▲]	15 [▲]
Buik	46 [▲]	28 [▲]	26	35	25	40 [▲]
Borstkas of borsten	68 [△]	23 [△]	9	64	20	15 [△]
Geslachtsdelen	72	21	7	69	24	7
Figuur	64 [▲]	26	10	52	27 [▲]	21 [▲]
Uiterlijk	76 [△]	20	5	68	24 [△]	7 [△]

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil. ^aVormen met elkaar de schaal 'Lichaamsbeeld'; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Mannen zijn meer tevreden over hun lichaam dan vrouwen, met uitzondering van hun geslachtsdelen. Zo zijn bijvoorbeeld twee van de vijf vrouwen (heel) ontevreden over hun buik, tegenover een kwart van de mannen. Maar een klein deel (5% van de mannen en 7% van de vrouwen) is ontevreden met het eigen uiterlijk in het algemeen.

Het lichaamsbeeld van mannen en vrouwen hangt in lichte mate samen met leeftijd en religie. Over het algemeen zijn mannen en vrouwen iets positiever over hun lichaam naarmate ze ouder worden. Niet-gelovige mannen en vrouwen zijn wat minder positief, terwijl zeer christelijke mensen iets positiever zijn over hun lichaam.

Tabel 3.4.2 Lichaamsbeeld naar demografie (M)

	n	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13149	3,7	3,4
25-39 jaar	1114	3,5 [▽]	3,4
40-54 jaar	1286	3,6	3,4
55-69 jaar	1259	3,7	3,5
70-80 jaar	433	3,8 [△]	3,7 [△]
Nederlands/westers	15607	3,7	3,5
Turks/Marokkaans	362	4,0	3,6
Surinaams/Antilliaans	531	3,6	3,5
Overig, niet-westers	736	3,5	3,6
Niet-gelovig	12164	3,6 [▽]	3,4 [▽]
Beetje christelijk	2930	3,7	3,5
Zeer christelijk	1367	3,8 [△]	3,6 [△]
Islamitisch	465	3,8	3,7
Laag opgeleid	1099	3,7	3,4
Midden opgeleid	1197	3,6	3,5
Hoog opgeleid	1506	3,7	3,5
Totaal	17241	3,7 [▲]	3,5 [▼]

▲/▼ = hoger/lager dan andere groepen, minstens klein verschil; △/▽ = hoger/lager dan andere groepen, zeer klein verschil. ^aGemiddelde score over de 6 subvragen uit Tabel 3.4.1; 1 = heel ontevreden, 5 = heel tevreden; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

3.5 Positieve en negatieve gevoelens over seks

Alle mannen en vrouwen gaven van een aantal stellingen over positieve en negatieve gevoelens ten aanzien van seks aan in welke mate ze het hier mee eens of oneens waren (Tabel 3.5.1). Mannen hebben wat meer positieve gevoelens ten aanzien van seks dan vrouwen. Zo zegt 92% van de mannen en 75% van de vrouwen erg te genieten van seks en wil 44% van de mannen en 25% van de vrouwen van alles uitproberen op het gebied van seks.

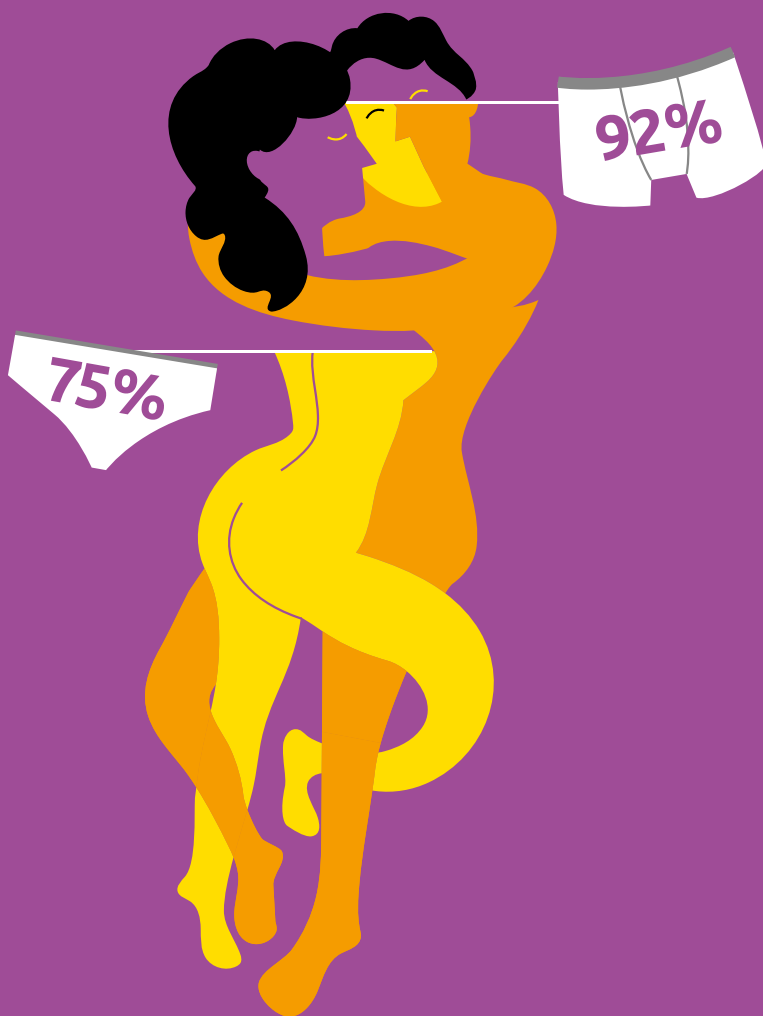
Tabel 3.5.1 Positieve en negatieve gevoelens t.a.v. seks (% [helemaal] mee eens binnen de mensen die ooit seks hebben gehad)

	Mannen	Vrouwen
	n=5632	n=8777
Ik geniet erg van seks ^{ab}	92▲	75
Ik weet wat ik lekker vind op het gebied van seks ^a	87△	81
Ik vind seks belangrijk ^a	86▲	71
Ik vind het belangrijk dat de ander altijd klaarkomt ^a	69▲	53
Ik vind het belangrijk dat ik goed ben in seks ^a	61▲	42
Ik wil van alles uitproberen op het gebied van seks ^a	44▲	25
Ik voel me schuldig na het masturberen ^a	6	5
Ik schaam me als ik seksuele gevoelens heb ^a	3	3
Ik voel me schuldig als ik seksuele gevoelens heb ^a	3	2

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil. ^aVormen met elkaar de schaal 'Positieve gevoelens t.a.v. seks', omgekeerde van 7, 8 en 9. ^bOnder 18-24 jarigen: 'ik vind seks fijn'; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Positieve gevoelens ten aanzien van seks hangen samen met leeftijd en in mindere mate met herkomst, religie en opleidingsniveau (Tabel 3.5.2). Met name vrouwen van 55 jaar en ouder hebben iets minder positieve gevoelens ten aanzien van seks dan jongere vrouwen.

Genieten van seks

Tabel 3.5.2 Positieve gevoelens t.a.v. seks^a naar demografie (M)

	n	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	10534	4,1 [△]	3,8 [▲]
25-39 jaar	1053	4,0 [△]	3,7 [▲]
40-54 jaar	1248	3,9	3,5
55-69 jaar	1196	3,8 [▽]	3,3 [▼]
70-80 jaar	378	3,7 [▽]	3,2 [▽]
Nederlands/westers	13289	3,9 [▽]	3,5
Turks/Marokkaans	188	4,2	3,4
Surinaams/Antilliaans	419	4,0	3,8 [△]
Overig, niet-westers	508	4,1 [△]	3,6
Niet-gelovig	10532	4,0 [△]	3,6 [△]
Beetje christelijk	2516	3,8 [▽]	3,5 [▽]
Zeer christelijk	903	3,7 [▽]	3,5
Islamitisch	235	4,1	3,5
Laag opgeleid	999	3,9	3,4 [▽]
Midden opgeleid	1158	3,9	3,5
Hoog opgeleid	1451	3,9	3,6 [△]
Totaal	14409	3,9 [▲]	3,5

▲/▼= hoger/lager dan andere groepen, minstens klein verschil; △/▽= hoger/lager dan andere groepen, zeer klein verschil. ^aGemiddelde score over de 9 subvragen uit Tabel 3.5.1 (omgekeerde van vragen 1, 3, 9; 1 = helemaal niet mee eens, 5 = helemaal mee eens); In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Alle mannen en vrouwen gaven aan hoe zij zich voelden en wat ze deden tijdens seks met hun laatste sekspartner (Tabel 3.5.3). Bijna iedereen voelde zich fijn tijdens de seks (meer dan negen op de tien mensen) en kon laten weten wat ze lekker vonden (acht op de tien mensen). Vrouwen geven vaker aan wel eens onzeker te zijn over hoe ze eruitzien tijdens de seks (60% tegenover 31% van de mannen) en dingen te doen die ze niet willen (18% tegenover 9% van de mannen). Mannen geven daarentegen vaker aan dat ze weinig te zeggen hebben over wat er gebeurt (46%) dan vrouwen (31%).

Tabel 3.5.3 Interactie met en beleving van seks met de laatste sekspartner (%)

	Mannen			Vrouwen		
	n=5626			n=8784		
	Nooit	Wel eens	Minstens regelmatig	Nooit	Wel eens	Minstens regelmatig
Ik voelde me fijn ^a	2 [△]	2	96 [△]	2	6 [△]	93
Ik liet weten wat ik lekker vond ^a	3	11	86 [△]	4	15 [△]	81
Ik had weinig te zeggen over wat er gebeurde	54	28 [▲]	18 [▲]	69 [▲]	18	13
Ik deed dingen die ik niet wilde	91 [▲]	5	4	82	14 [▲]	4
Ik vroeg aan de ander wat hij/zij lekker vond ^a	6	18	76 [▲]	10 [▲]	30 [▲]	60
Ik deed dingen die de ander niet wilde	87	9 [▲]	3	94 [▲]	3	3
Ik voelde me onzeker over hoe ik eruit zag ^b	69 [▲]	23	8	40	41 [▲]	19 [▲]
Ik was bang dat ik iets niet goed deed ^b	48	44	8	50	40	10

▲/▼= hoger/lager dan andere groepen, minstens klein verschil; △/▽= hoger/lager dan andere groepen, zeer klein verschil. ^aVormen met elkaar de schaal '(Communicatie over) seksueel plezier'; ^bVormen met elkaar de schaal 'Seksueel zelfvertrouwen'; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Uit de verschillende stellingen over de interactie met en beleving van seks met de laatste partner konden twee schalen geconstrueerd worden: (communicatie over) seksueel plezier en seksueel zelfvertrouwen (Tabel 3.5.4). Vrouwen laten wat minder seksueel zelfvertrouwen zien dan mannen. Hoewel de (communicatie over) seksueel plezier bij vrouwen iets afneemt met leeftijd, neemt het zelfvertrouwen wat toe. De (communicatie over) seksueel plezier is het laagst onder Turkse en Marokkaanse vrouwen en onder islamitische vrouwen.

Tabel 3.5.4 Beleving van seks met laatste partner naar demografie (Gemiddelde^a)

	n	(Communicatie over) seksueel plezier ^a		Zelfvertrouwen ^b	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	10534	4,0 [△]	3,8 [△]	4,3 [▽]	3,9 [▽]
25-39 jaar	1052	3,9	3,6 [△]	4,4 [▽]	4,1 [▽]
40-54 jaar	1245	3,8	3,6	4,5	4,3 [△]
55-69 jaar	1194	3,9	3,3 [▽]	4,5	4,3 [△]
70-80 jaar	385	3,9	3,3 [▽]	4,6	4,6 [△]
Nederlands/westers	13291	3,9	3,6	4,5	4,2
Turks/Marokkaans	188	3,5	3,0 [▽]	4,8	4,2
Surinaams/Antilliaans	419	4,3 [△]	3,8	4,3	4,4
Overig, niet-westers	507	3,8	3,4	4,3	4,3
Niet-gelovig	10536	3,9	3,6	4,5	4,1 [▽]
Beetje christelijk	2512	3,8	3,5	4,5	4,3
Zeer christelijk	905	3,9	3,5	4,4	4,4 [△]
Islamitisch	234	3,6	3,1 [▽]	4,7	4,4
Laag opgeleid	1000	3,9	3,4 [▽]	4,5	4,3
Midden opgeleid	1158	3,9	3,5	4,5	4,2
Hoog opgeleid	1451	3,8	3,6 [△]	4,5	4,2
Totaal	14410	3,8 [△]	3,5	4,5 [▲]	4,2 [▼]

▲/▼= hoger/lager dan andere groepen, minstens klein verschil; △/▽= hoger/lager dan andere groepen, zeer klein verschil. ^aGemiddelde score over subvragen 1, 2 en 5 uit Tabel 3.5.3 (omgekeerde van vragen 1, 3, 9; 1 = nooit, 5 = altijd). ^bGemiddelde score over subvragen 7 en 8 uit Tabel 3.5.3, 1 = altijd, 5 = nooit; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Naast leeftijd en geslacht spelen vooral lichaamsbeeld en psychische gezondheid een rol als het gaat om een positieve interactie en beleving met de laatste partner. De score op (communicatie over) seksueel plezier is hoger als mensen een positiever lichaamsbeeld en een betere psychische gezondheid hebben (Tabel 3.5.5). Hoewel significant, moet hier worden opgemerkt dat de verbanden niet erg sterk zijn.

Tabel 3.5.5 Factoren die samenhangen met (communicatie over) seksueel plezier^a

	Bivariaat	Multivariaat
	n=477	n=343
	β	β
Sekse (man vs. vrouw)	-0.16***	-0.12***
Leeftijd	-0.04***	-0.08***
Opleidingsniveau	0.03	-0.01
Herkomst (westers vs. niet-westers)	-0.03	-0.02
Religie (niet-gelovig vs. gelovig)	-0.04**	0.01
Porno gezien in afgelopen 6 maanden	0.02	0.02
Positief lichaamsbeeld	0.09	0.09***
Gepest	0.03	0.03
Mishandeling thuis tijdens jeugd	0.01	0.01
Psychische gezondheid	0.13	0.13***
Seksueel geweld	-0.02	-0.02
Adjusted R ²		0.08

***p < .001; **p < .01. ^aGemiddelde score over subvragen 1, 2 en 5 uit Tabel 3.5.3 (omgekeerde van vragen 1, 3, 9; 1 = nooit, 5 = altijd); In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Naast de interactie met en beleving van seks met de laatste sekspartner vroegen we ook naar de beleving van specifieke vormen van seks (Tabel 3.5.5). Voor alle uitgevraagde vormen van seks (actieve orale seks, passieve orale seks, geslachtsgemeenschap en anale seks) geven mannen wat vaker aan dat ze dit als (heel) fijn hebben ervaren.

Tabel 3.5.6 Beleving van verschillende vormen van seks met laatste partner (%)

	Mannen			Vrouwen		
	Heel fijn	Niet fijn en niet vervelend	(Heel) vervelend	Heel fijn	Niet fijn en niet vervelend	(Heel) vervelend
Orale seks bij de ander (n=9243)	91▲	8	1	71	21▲	8▲
Orale seks bij mijzelf (n=8791)	97▲	2	1	88	8▲	4▲
Geslachtsgemeenschap (n=11742)	99▲	1	<1	93	5▲	2▲
Anale seks (n=1943)	79▲	16	5	42	30▲	28▲

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Het verschil tussen mannen en vrouwen is het grootst voor anale seks, waar 28% van de vrouwen aangeeft dit als (heel) vervelend te hebben ervaren, tegenover 5% van de mannen.

3.6 Seksuele motieven

De redenen om seks te hebben zijn zowel lustgericht (bijvoorbeeld omdat iemand zich opgewonden voelt) als intimiteitsgericht (bijvoorbeeld om dicht bij de ander te zijn). Beide worden vaak genoemd (Tabel 3.6.1). Mannen geven wat vaker aan vanwege beide motieven seks te hebben dan vrouwen. Mannen geven ook vaker aan seks te hebben om de ander een plezier te doen (73%) dan vrouwen (57%).

Tabel 3.6.1 Motivatie voor seks (%)

	Mannen n=5622			Vrouwen n=8764		
	Nooit	Wel eens	Minstens regelmatig	Nooit	Wel eens	Minstens regelmatig
Om heel dicht bij de ander te zijn	4	12	85	3	11	86
Omdat ik me opgewonden voel	1	7	92 [▲]	2 [▲]	15 [▲]	83
Omdat ik het spannend vind	4	14	82 [▲]	9 [▲]	27 [▲]	64
Omdat ik fijn vind	<1	3	97 [▲]	1 [▲]	10 [▲]	89
Om de ander te laten genieten	1	6	93 [▲]	2 [▲]	12 [▲]	86
Omdat ik verliefd ben	4	16	80 [▲]	5 [▲]	18 [▲]	77
Om mijn liefde te laten zien	4	13	83	4	12	84
Om de ander een plezier te doen	8	19	73 [▲]	13 [▲]	30 [▲]	57
Om de ander niet te verliezen	68	12	20 [△]	69 [△]	17 [△]	14

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gerepresenteerd.

3.7 Praten over seks

Een klein deel van de mannen (5%) en vrouwen (7%) vindt het lastig om over seks te praten met hun partner (Tabel 3.7.1). Praten over seks met de kinderen

of met de huisarts wordt moeilijker gevonden. Zo geeft bijvoorbeeld 11% van de mannen en 17% van de vrouwen aan het (heel) moeilijk te vinden om over seks te praten met hun huisarts. De leeftijd van het oudste kind maakt niet heel veel verschil voor de mate waarin ouders het moeilijk vinden met hun kinderen over seksualiteit te praten. Wel vinden vaders van 12- tot 17-jarigen dit lastiger dan moeders met kinderen in deze leeftijd.

Tabel 3.7.1 Gemak in praten over seks (% (heel) moeilijk)

	Mannen			Vrouwen		
	(Heel) makkelijk	Neutraal	(Heel) moeilijk	(Heel) makkelijk	Neutraal	(Heel) moeilijk
Met uw kinderen						
0-11 jaar (n=506) ^a	44	41	15	45	42	13
12-17 jaar (n=362)	55	28	17 [▲]	64 [▲]	25	10
18+ jaar (n=1929)	52	32	17	51	34	15
Met uw partner (n=3474)	80 [△]	15	5	76	17 [△]	7
Met uw huisarts (n=3665)	61 [△]	28	11	49	34	17 [△]

[▲]= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; [△]= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil. ^aLeeftijdsgroepen ingedeeld op basis van leeftijd oudste kind; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

3.8 Samenvatting

De meeste Nederlanders zijn gelukkig met hun partner en tevreden met hun uiterlijk en de kwaliteit van hun seksleven. Als ze ontevreden zijn gaat het over hoe vaak ze seks hebben: een kwart van de mannen en een op de vijf vrouwen is hier (erg) ontevreden over. Mannen ervaren meer positieve gevoelens rondom seks dan vrouwen. Zo zegt 92% van de mannen en 75% van de vrouwen erg te genieten van seks. Ook vinden mannen bijna alle vormen van seks prettiger dan vrouwen en zijn vrouwen minder tevreden over hun uiterlijk dan mannen. Onder jongeren tot 25 jaar zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen in seksuele beleving kleiner. Ook zijn er belevingsaspecten waarin mannen en vrouwen opvallend weinig verschillen. Zo hebben mannen én vrouwen zowel seks uit liefde als uit lust. Mannen en vrouwen verschillen ook niet in negatieve gevoelens, zoals schuld en schaamte.

De opvattingen over seksualiteit zijn in Nederland overwegend tolerant: een kleine minderheid vindt dat seks voor het huwelijk verkeerd is of dat masturbatie niet goed te praten is. Er zijn wel een paar onderwerpen waar mensen meer moeite mee hebben. Zo vindt een op de vijf à zes mensen prostitutie verwerpelijk en een op de zeven personen dat abortus niet altijd mogelijk moet zijn. In principe vindt vrijwel niemand dat aanranding meestal is uitgelokt, maar voor online grensoverschrijding worden andere maatstaven gehanteerd. Een op de drie mannen en een op de vier vrouwen vindt dat een online naaktfoto je eigen schuld is. Waar wel vrijwel iedereen het over eens is, is het belang van seksuele voorlichting. Negen op de tien Nederlanders vindt dat dit verplicht moet zijn op scholen.

Hoofdstuk 4 Seksuele oriëntatie

Jantine van Lisdonk & Sanne Nikkelen

In dit hoofdstuk laten we allereerst zien hoeveel mensen in hun seksuele oriëntatie gericht zijn op seksegenoten. Ook gaan we kort in op de genderidentiteit in de bevolking. Daarna beschrijven we de (seksuele) beleving en ervaring van lesbische, homoseksuele en biseksuele mensen. Ten slotte vergelijken we lesbische, homoseksuele en biseksuele mensen met heteroseksuele mensen voor wat betreft hun seksuele gedrag, beleving en ervaring.

4.1 Seksuele oriëntatie

Seksuele oriëntatie heeft betrekking op het geslacht van de personen tot wie iemand zich seksueel voelt aangetrokken, op wie iemand verliefd wordt, een relatie en/of seks mee heeft.⁴ Deze dimensies hoeven voor een persoon niet altijd met elkaar overeen te komen (Doorduyn 2014; Nikkelen en Vermey 2017; Sell 2007). Iemand kan zich bijvoorbeeld seksueel aangetrokken voelen tot seksegenoten, maar nooit seks hebben gehad met iemand van het eigen geslacht.

Om diverse aspecten van seksuele oriëntatie te meten vroegen we mannen en vrouwen naar het geslacht van hun huidige partner, tot wie ze zich seksueel aangetrokken voelen, met wie ze ooit en recent (in de afgelopen 6 maanden) seks hebben gehad en hoe ze zichzelf benoemen als het gaat om seksuele oriëntatie (Tabel 4.1.1). Een op de 12 mannen en 1 op de 8 vrouwen voelt zich niet uitsluitend aangetrokken tot personen van het andere geslacht. Mannen geven vaker aan zich uitsluitend aangetrokken te voelen tot personen van het andere geslacht (92% tegenover 88% van de vrouwen). Onder vrouwen komt het meer voor dan onder mannen dat ze zich *vooral* tot het andere geslacht aangetrokken voelen (7% versus 3%).

Van de mannen heeft 8% ooit seks gehad met een man, van de vrouwen had 10% ooit seks met een vrouw. Seks betekent hier orale of anale seks en voor vrouwen die seks hebben met vrouwen ook seks met vingers of speeltjes. Zes procent van de mannen en 3% van de vrouwen noemt zich homoseksueel, biseksueel of lesbisch. Dat zelfbenoeming als homo, biseksueel of lesbisch vaker voorkomt

⁴ In de vraagstelling is uitgegaan van seksuele oriëntaties naar mannen en/of vrouwen. Voor de respondent zelf is uitgegaan van het toegewezen geboortegeslacht.

onder mannen dan vrouwen, terwijl aantrekking tot seksegenoten juist vaker voorkomt onder vrouwen, lijkt te komen door de relatief grote groep vrouwen die zich vooral tot het andere geslacht aangetrokken voelt en die zich vaker dan mannen heteroseksueel noemt. Van de vrouwen die zich vooral tot personen van hetzelfde geslacht aangetrokken voelen, zegt 78% zich hetero te noemen, tegenover 49% van de mannen (niet in tabel).

Tabel 4.1.1 Seksuele oriëntatie (%)

		Mannen	Vrouwen
		n=6915	n=10321
Huidige partner	Andere geslacht	76	76
	Zelfde geslacht	2	1
	Geen	22	22
Aantrekking ^a	Uitsluitend andere geslacht	92 [▲]	88
	Vooral andere geslacht	3	7 [▲]
	Beide	<1	1 [▲]
	Vooral zelfde geslacht	1 [▲]	1
	Uitsluitend zelfde geslacht	3 [▲]	2
	Geen van beide	0	1 [▲]
	Dat weet ik nog niet	1 [▲]	<1
Ooit seks gehad met seksegenoot		8	10
Afgelopen 6 maanden seks gehad met seksegenoot		4 [△]	2
Zelfbenoeming	Hetero	92	94 [△]
	Homo/lesbisch	3 [△]	1
	Biseksueel	3	2
	Dat weet ik nog niet	<1	<1
	Anders	<1	<1
	Ik weet niet wat deze woorden	2	2

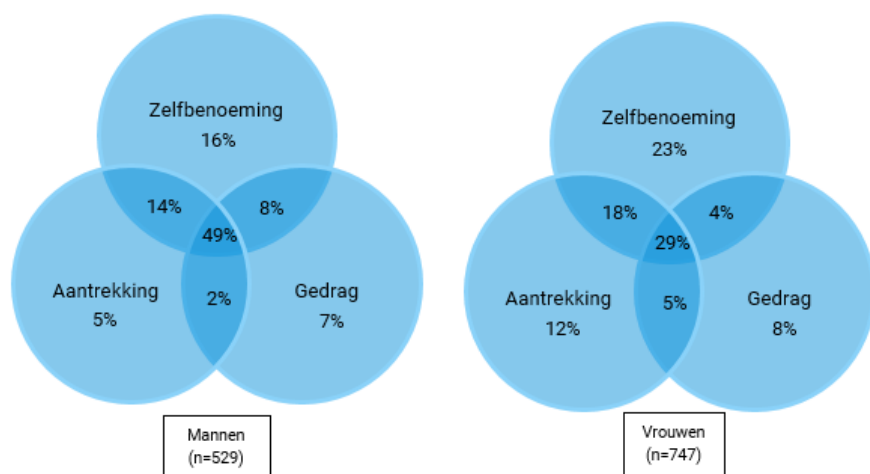
▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; ^aVerwoording 25- steekproef: 'val je op jongens, meisjes of allebei?' Verwoording 25+ steekproef: 'voel je je seksueel aangetrokken tot mannen, vrouwen of allebei?'; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Figuur 4.1.1 laat zien in welke mate zelfbenoeming, aantrekking en gedrag overlappen. In dit diagram zijn alle mannen en vrouwen weergegeven die op basis van ofwel aantrekking, ofwel gedrag, ofwel zelfbenoeming te categoriseren

zijn als mensen met een LHB oriëntatie of ervaring. Voor *aantrekking* zijn dit personen die uitsluitend, vooral, of evenveel op seksegenoten vallen (25-minners) of die zich uitsluitend, vooral of evenveel tot seksegenoten aangetrokken voelen (25-plussers). Voor *gedrag* zijn dit personen die in de afgelopen zes maanden seks hebben gehad met een seksegenoot. Voor *zelfbenoeming* zijn dit personen die zichzelf homo, lesbisch of biseksueel noemen.

De figuur laat zien dat aantrekking, gedrag en zelfbenoeming vaak, maar niet altijd overeen komen. Bij 49% van de mannen en 29% van de vrouwen is er een overlap tussen aantrekking, seksueel gedrag en zelfbenoeming: deze personen voelen zich (ook) aangetrokken tot seksegenoten, hebben in de afgelopen 6 maanden seks gehad met een seksegenoot en noemen zichzelf homo, lesbisch of biseksueel. Het komt niet vaak voor dat mensen zich (ook) tot seksegenoten aangetrokken voelen en zichzelf niet lesbisch, homo of biseksueel noemen en ook in het afgelopen half jaar geen seks hebben gehad met een seksegenoot (5% bij mannen, 12% bij vrouwen). Het komt vaker voor dat mensen wel een LHB oriëntatie hebben binnen de dimensie gedrag of zelfbenoeming, maar niet binnen de andere twee dimensies.

Figuur 4.1.1 Overlap tussen zelfbenoeming, aantrekking en gedrag

In Tabel 4.1.2 is weergegeven hoeveel mannen en vrouwen in verschillende groepen (leeftijd, herkomst, religie en opleidingsniveau) zich evenveel, vooral of uitsluitend tot seksegenoten aangetrokken voelen. Aantrekking hangt niet samen met leeftijd, religie of opleidingsniveau. Er is een klein verschil tussen vrouwen zonder of met een westerse migrantenachtergrond en vrouwen met een niet-westerse migrantenachtergrond. Binnen deze laatste groep zijn er iets meer vrouwen die aangeven zich evenveel, vooral of uitsluitend aangetrokken te voelen tot seksegenoten (8% tegenover 3% van de vrouwen zonder of met een westerse migrantenachtergrond).

Tabel 4.1.2 Aantrekking naar demografie (% evenveel, vooral of uitsluitend tot seksegenoten)

	n	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13150	7	5
25-39 jaar	1115	4	4
40-54 jaar	1287	5	3
55-69 jaar	1260	4	2
70-80 jaar	436	3	2
Nederlands/westers	15612	5	3 [▽]
Niet-westers	1631	2	8 [△]
Niet-gelovig	12168	5	4
Gelovig	5050	3	3
Laag opgeleid ^a	1102	5	3
Midden opgeleid	1198	4	3
Hoog opgeleid	1508	4	4
Totaal	17248	5	3

^{▽/△}= lager/hoger dan de overige groepen, zeer klein verschil. ^aHoogst afgeronde opleidingsniveau is alleen bepaald voor 25-plussers; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

4.2 Genderidentiteit

In dit hoofdstuk is bij seksuele aantrekking uitgegaan van het geslacht dat bij de geboorte is toegewezen (het geboortegeslacht). Dit geboortegeslacht hoeft niet altijd samen te vallen met iemands genderidentiteit. Om genderidentiteit te meten, vroegen we iedereen of ze zich man, vrouw, beide of geen van beide voelen. Tabel 4.2.1 laat zien dat 1,6% van de mensen met geboortegeslacht man

(n=78) en mensen met geboortegeslacht vrouw (n=144) zich niet volledig of uitsluitend identificeert met het geboortegeslacht. In totaal ervaart 0,3% dat de genderidentiteit overeenkomt met het andere geslacht dan dat is toegewezen bij de geboorte. Het komt ook voor dat mensen zich zowel man als vrouw voelen (0,4% van de mensen met geboortegeslacht man en 0,8% van de mensen met geboortegeslacht vrouw). Verder voelt een deel zich geen man en geen vrouw, weet (nog) niet wat de eigen genderidentiteit is of beschouwt de genderidentiteit als iets anders dan deze gegeven antwoordmogelijkheden.

Van de 222 personen wiens genderidentiteit niet (geheel) overeenkomt met hun geboortegeslacht geven zes personen aan een geslachtsaanpassende behandeling te hebben gehad (niet in tabel).

Het aantal personen bij wie de genderidentiteit niet (geheel) overeenkomt met het toegewezen geboortegeslacht is te klein om te rapporteren over hun seksuele beleving en ervaring.

Tabel 4.2.1 Genderidentiteit (geslacht volgens het eigen gevoel) (%)

	Mannen ^a	Vrouwen ^a
	n=6910	n=10315
Gelijk aan geboortegeslacht	98,4	98,4
Andere geslacht	0,3	0,3
Zowel man als vrouw	0,4	0,8
Geen man en ook geen vrouw	0,3	0,2
Dat weet ik (nog) niet	0,3	0,1
Anders	0,3	0,3

^aOp basis van het geboortegeslacht; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

4.3 Geïnternaliseerde homonegativiteit

In het vervolg van dit hoofdstuk gaan we dieper in op de (seksuele) ervaringen van mensen met een LHB oriëntatie. Omwille van de leesbaarheid wordt soms gesproken over LHB personen. Deze groep omschrijven we hier als de mensen die aangaven zich evenveel, vooral of uitsluitend aangetrokken te voelen tot seksegenoten.

Aan de LHB personen legden we een aantal stellingen voor over hun houding ten aanzien van hun seksuele oriëntatie (Tabel 4.3.1). Hoewel een ruime meerderheid van de mensen met een LHB oriëntatie het heel normaal vindt (ook) op seksegenoten te vallen (81% van de mannen en 86% van de vrouwen), is het

aandeel dat er trots op is dat ze op seksegenoten vallen beduidend kleiner (48% van de mannen en 59% van de vrouwen). Ook is het niet voor iedereen makkelijk en vanzelfsprekend om open te zijn naar anderen over de eigen seksuele oriëntatie. Zo zegt twee derde van de mannen en vrouwen het geen probleem te vinden om te vertellen dat ze op seksegenoten vallen. In totaal zou 16% van de mannen en 7% van de vrouwen liever niet op seksenoten vallen.

Tabel 4.3.1 Geïnternaliseerde homonegativiteit^a (% binnen de groep LHB personen)

	Mannen			Vrouwen		
	n=358			n=398		
	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens	(Helemaal) eens	Niet eens/ niet oneens	(Helemaal) oneens
Ik vind het geen probleem om te vertellen dat ik (ook) op seksegenoten val	69	17	14	67	20	12
Ik vind het heel normaal dat ik (ook) op seksegenoten val	81	14	5	86	4	10
Ik zou liever niet (ook) op seksegenoten vallen	16	18	66	7	12	81
Ik geef eerlijk antwoord als iemand mij vraagt of ik (ook) op seksegenoten val	77	12	11	71	12	17
Andere mensen mogen best weten dat ik (ook) op seksegenoten val	82	11	7	73	6	21
Ik ben er trots op dat ik (ook) op seksegenoten val	48	32	20	59	29	12

^aDeze stellingen vormen met elkaar de schaal 'geïnternaliseerde homonegativiteit'; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Geïnternaliseerde homonegativiteit is sterker onder mensen met minder positieve gevoelens ten aanzien van seks en mensen met een minder goede psychische gezondheid (Tabel 4.3.2). Geïnternaliseerde homonegativiteit is niet gerelateerd aan sociale demografie, ervaring met discriminatie, (seksueel) geweld, het hebben van een partner, of homo of biseksuele oriëntatie.

Tabel 4.3.2 Factoren die samenhangen met geïnternaliseerde homonegativiteit^a

	Bivariaat	Multivariaat
	n=477	n=343
	β	β
Sekse (man vs. vrouw)	-0.02	-0.16
Leeftijd	-0.06	-0.04
Opleidingsniveau	0.07	0.07
Herkomst (westers vs. niet-westers)	-0.01	0.03
Religie (niet-gelovig vs. gelovig)	0.14	0.02
Ervaring met discriminatie en geweld (niet vs. wel)	0.06	0.03
Partner (niet vs. wel)	-0.05	0.03
Positieve gevoelens t.a.v. seks	-0.31***	-0.29***
Seksuele oriëntatie (bi vs. homo)	-0.00	0.04
Seksueel geweld meegemaakt (niet vs. wel)	0.16	0.07
Kindermishandeling meegemaakt (niet vs. wel)	0.02	-0.05
Psychische gezondheid	-0.25***	-0.22**
Adjusted R ²		0.31

***p < .001; **p < .01. ^aGemiddelde score over de vragen uit Tabel 4.3.1 (inverse van derde item), 1 = helemaal mee eens, 5 = helemaal niet mee eens; In de tabel worden ongewogen aantallen gepresenteerd.

4.4 Discriminatie en geweld vanwege de seksuele oriëntatie

Ook vroegen we mensen met een LHB oriëntatie of ze in het afgelopen jaar te maken kregen met verschillende vormen van discriminatie en geweld vanwege hun seksuele oriëntatie (Tabel 4.4.1). Mensen met een LHB oriëntatie, zowel bij mannen als vrouwen, kregen het meest te maken met uitschelden of nageroepen worden. Zo geeft 25% van de homo- en biseksuele mannen en 15% van de lesbische en biseksuele vrouwen aan dat ze in het afgelopen jaar soms of vaker zijn uitgescholden. Fysieke vormen van geweld komen minder vaak voor. Vijf procent van de homo- en biseksuele mannen en minder dan 1% van de lesbische en biseksuele vrouwen zegt het afgelopen jaar geschopt of geslagen te zijn vanwege hun seksuele oriëntatie.

Tabel 4.4.1 Ervaring met discriminatie of geweld in het afgelopen jaar (% binnen de groep LHB personen)

	Mannen			Vrouwen		
	n=358			n=398		
	Nooit	Soms	Minstens regelmatig	Nooit	Soms	Minstens regelmatig
Uitgescheiden	75	18	7	86	14	1
Buitengesloten	89*	9*	2*	88*	11*	1*
Gepest	86	9	6	92	8	1
Er werden vervelende dingen geroepen	71	24	6	76	23	2
Bedreigd	92*	5*	3*	95*	5*	1*
Geschopt of geslagen	95*	2*	3*	100*	<1*	<1*

*Minstens één groepsgrootte te klein om verschillen te toetsen; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

4.5 Verschillen tussen LHB en heteroseksuele personen

4.5.1 Verschillen in seksueel gedrag

Verschillen in seksueel gedrag zijn met name te vinden tussen mannen met een homo- of biseksuele oriëntatie en mannen met een heteroseksuele oriëntatie (Tabel 4.5.1). Meer homo- en biseksuele mannen (53%) dan heteroseksuele mannen (16%) hebben in hun leven meer dan tien sekspartners gehad. Daarnaast laten meer homo- en biseksuele mannen dan heteroseksuele mannen zich testen op soa's en hiv. Onder homo- en biseksuele mannen heeft ongeveer 1 op de 3 mannen in de afgelopen 12 maanden een soa- of hiv-test gedaan. Onder heteroseksuele mannen is dit 2 à 3%. Dat het testgedrag onder homo- en biseksuele mannen hoger ligt hangt mogelijk samen met het gegeven dat ze ook meer sekspartners hebben gehad. Mannen met een homo- of biseksuele oriëntatie blijken vaker positief te zijn getest op een soa of hiv. Zo geeft 32% van de homo- en biseksuele mannen aan ooit een soa gehad te hebben, tegenover 5% van de heteroseksuele mannen.

We zien weinig verschillen in seksueel gedrag tussen vrouwen met een lesbische of biseksuele oriëntatie en heteroseksuele vrouwen. Behalve dat het aantal vrouwen met meer dan tien sekspartners hoger ligt bij lesbische en biseksuele vrouwen (26%) dan bij heteroseksuele vrouwen (12%), is de seksfrequentie en het testgedrag nagenoeg gelijk.

Tabel 4.5.1 Verschillen in seksueel gedrag tussen hetero en LHB personen (%)

		Mannen		Vrouwen	
		Hetero	HB	Hetero	LB
		n=1764	n=76	n=1844	n=54
25-plussers					
Seks-	Nooit	23	27	22	27
Frequentie	Tot 1 keer p/m	22	26	19	32
(afgelopen	Tot 1 keer p/wk	37	36	41	31
6 maanden)	Een aantal keer p/wk	17	12	18	10
Totale steekproef		n=6452	n=388	n=9682	n=416
Condoom gebruik	Ja altijd	11	15	-	-
met laatste partner	Soms wel, soms niet	14	16	-	-
	Begin wel, later niet meer	35	26	-	-
	Nee, nooit	40	43	-	-
>10 sekspartners ooit		16	53 [▲]	12	26 [△]
Soa-test (afgelopen 12 mnd)		3	36 [▲]	7	16
Ooit positief getest op soa		5	32 [▲]	9	5
Hiv-test (ooit)		14	65 [▲]	22	28
Hiv-test (afgelopen 12 mnd)		2	30 [▲]	3	3
Hiv-positief		<1	6 [▲]	0	0

▲= hoger dan andere seksuele oriëntatie, minstens klein verschil; △= hoger dan andere seksuele oriëntatie, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

4.5.2 Verschillen in seksuele beleving

Er zijn geen verschillen tussen mensen met een LHB en heteroseksuele oriëntatie in positieve gevoelens ten aanzien van seks, seksueel plezier, seksueel zelfvertrouwen en het gemak waarmee ze praten over seks (Tabel 4.5.2).

Tabel 4.5.2 Verschillen in seksuele beleving tussen hetero en LHB personen (Gemiddelde)

	Mannen		Vrouwen	
	Hetero	HB	Hetero	LB
Totale steekproef	n=5260	n=344	n=8349	n=328
Positieve gevoelens t.a.v. seks ^a	3,9	4,0	3,5	3,7
25-plussers	n=1786	n=75	n=1859	n=55
Seksueel plezier ^b	3,9	3,8	3,5	3,6
Seksueel zelfvertrouwen ^c	4,5	4,4	4,2	4,2
Gemak in praten over seks ^d	3,7	3,9	3,6	3,5

^aSchaalscore, bv. 'ik geniet erg van seks', 1 = laag, 5 = hoog; ^bSchaalscore plezier tijdens seks met laatste seksuele partner: bv. 'ik voelde me fijn' (1 = nooit, 5 = altijd). ^cSchaalscore zelfvertrouwen tijdens seks met laatste seksuele partner: bv. 'ik voelde me onzeker over hoe ik eruit zag'. ^dGemak waarmee gepraat wordt over seks met partner, kinderen en huisarts; schaalscore, 1 = heel moeilijk, 5 = heel makkelijk; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen gemiddelden gepresenteerd.

4.5.3 Verschillen in online ervaringen en pornogebruik

Zowel homo- en biseksuele mannen als lesbische en biseksuele vrouwen hebben meer ervaring met het gebruik van datingapps of -sites, dan heteroseksuele mannen en vrouwen (Tabel 4.5.3). Zo heeft 35% van de homo- en biseksuele mannen in de afgelopen 6 maanden seks gehad met iemand die ze via een datingapp of -site kenden, tegenover 3% van de heteroseksuele mannen. Onder vrouwen is dit 16% van de lesbische en biseksuele vrouwen en 3% van de heteroseksuele vrouwen. Daarnaast hebben homo- en biseksuele mannen vaker een ervaring met sexting (het maken, versturen of doorsturen van naaktfoto's of filmpjes) in de afgelopen 6 maanden (40%) dan heteroseksuele mannen (13%). Lesbische en biseksuele vrouwen hebben evenveel ervaring met sexting als heteroseksuele vrouwen. Daarentegen hebben meer lesbische en biseksuele vrouwen porno gezien (53%) dan heteroseksuele vrouwen (29%). Onder mannen zijn de verschillen naar seksuele oriëntatie in porno kijken kleiner.

Tabel 4.5.3 Verschillen in online ervaringen en pornogebruik in de afgelopen 6 maanden tussen hetero en LHB personen (%)

	Mannen		Vrouwen	
	Hetero n=6460	HB n=388	Hetero n=9691	LB n=416
Minstens een keer per maand een datingapp of -site gebruikt ^a	8	35 [▲]	7	20 [△]
Afspraakje gehad via datingapp of -site	5	38 [▲]	5	21 [▲]
Seks gehad met iemand via datingapp of -site	3	35 [▲]	3	16 [▲]
Ervaring met sexting	13	40 [▲]	12	19
Porno gezien	71	79 [△]	29	53 [▲]

▲= hoger dan andere seksuele oriëntatie, minstens klein verschil; △= hoger dan andere seksuele oriëntatie, zeer klein verschil ^aDatingsites alleen gevraagd aan 25-plussers; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

4.5.4 Verschillen in seksueel geweld, seksuele problemen en betaalde seks

Tabel 4.5.4 toont verschillen naar seksuele oriëntatie in ervaring met seksueel geweld, seksuele problemen en betaalde seks. Er zijn geen verschillen in deze ervaringen tussen lesbische en biseksuele vrouwen in vergelijking met heteroseksuele vrouwen. Meer homo- en biseksuele mannen (18%) dan heteroseksuele mannen (6%) kregen ooit te maken met seksueel geweld: seks onder dwang en/of manuele, orale, vaginale of anale seks tegen de wil. Ook heeft een groter deel van hen wel eens geld gekregen voor seks (15% tegenover 1% van de heteroseksuele mannen).

Tabel 4.5.4 Verschillen in seksueel geweld, seksuele problemen en betaalde seks tussen hetero en LHB personen (%)

	Mannen		Vrouwen	
	Hetero n=6462	HB n=388	Hetero n=9700	LB n=416
Seksueel geweld meegemaakt ^a	6	18 [▲]	22	37
Druk of dwang uitgeoefend	6	3	2	2
Seksueel probleem	10	14	15	25
Geld gekregen voor seks	1	15 [▲]	2	4
Geld gegeven voor seks	19	30	<1	0

▲= hoger dan andere seksuele oriëntatie, minstens klein verschil. ^aSeks onder dwang en/of manuele, orale, vaginale of anale seks tegen de wil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Seksueel geweld

hetero- versus homo-/bi-mannen

Minstens één **seksuele** ervaring tegen de wil

4.5.5 Verschillen in lichaamsbeeld, psychische gezondheid en ervaringen met mishandeling thuis

Er zijn nauwelijks verschillen tussen mensen met een LHB en heteroseksuele oriëntatie in het lichaamsbeeld, de psychische gezondheid en in het aantal ervaringen met mishandeling thuis tijdens de jeugd (Tabel 4.5.5). Lesbische en biseksuele vrouwen hebben een iets minder goede psychische gezondheid dan heteroseksuele vrouwen, al moet hierbij opgemerkt worden dat de psychische gezondheid van lesbische en biseksuele vrouwen goed is.

Tabel 4.5.5 Verschillen in lichaamsbeeld, psychische gezondheid en ervaringen met mishandeling thuis tussen hetero en LHB personen (Gemiddelde)

	Mannen		Vrouwen	
	Hetero n=6461	HB n=388	Hetero n=9696	LB n=416
Lichaamsbeeld ^a	3,7	3,5	3,5	3,3
Psychische gezondheid ^b	4,4	4,3	4,3 [△]	3,9
Mishandeling thuis ^c	1,3	1,8	1,5	2,7

[△]= hoger dan andere seksuele oriëntatie, zeer klein verschil. ^aSchaalscore, tevredenheid met billen, buik, borsten/borstkas, geslachtsdelen, figuur, uiterlijk, 1 = heel ontevreden, 5 = heel tevreden. ^bSchaalscore: bv. 'ik voelde me somber of depressief'; 1 = laag, 5 = hoog. ^cSomscore van ervaringen met mishandeling thuis voor het 16e levensjaar: bv. 'u werd beledigd of gekleineerd'; range 0-9; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen gemiddelden gepresenteerd.

4.6 Samenvatting

Een op de twaalf mannen en een op de acht vrouwen voelt zich niet uitsluitend aangetrokken tot personen van het andere geslacht. De groep die ooit seks heeft gehad met een seksegenoot is ongeveer even groot. Het aandeel dat zichzelf homo, lesbisch of biseksueel noemt is iets kleiner: 6% van de mannen en 3% van de vrouwen. Aantrekking, gedrag en zelfbenoeming komen vaak, maar lang niet altijd overeen. Zo komt het voor dat mensen seks hebben met seksegenoten, zonder zich aangetrokken te voelen tot seksegenoten of zichzelf als LHB te benoemen.

In dit hoofdstuk zijn de seksuele beleving en ervaring bekeken van mensen die zich evenveel, vooral of uitsluitend aangetrokken voelen tot seksegenoten. Dit betreft ongeveer 4% van de mannen en vrouwen. Het merendeel van deze groep (81% van de mannen en 86% van de vrouwen) vindt het normaal dat ze (ook) op seksegenoten vallen. Voor een kleiner deel is het gemakkelijk om hier open over

te zijn of over te praten. Zestien procent van de homo- en biseksuele mannen en 7% van de lesbische en biseksuele vrouwen zou liever niet op seksenoten vallen.

Het is niet uitzonderlijk om negatieve reacties te krijgen vanwege de seksuele oriëntatie. In het afgelopen jaar is 25% van de homo- en biseksuele mannen en 15% van lesbische en biseksuele vrouwen soms of vaker uitgescholden. Fysiek geweld komt minder voor: 5% van de homo- en biseksuele mannen en minder dan 1% van de lesbische en biseksuele vrouwen werd geschopt of geslagen vanwege de seksuele oriëntatie.

Er zijn veel overeenkomsten in seksuele beleving en ervaringen tussen mensen met een LHB en heteroseksuele oriëntatie. Zo zijn er onder mannen en onder vrouwen geen verschillen tussen LHB en heteroseksuele mensen in seksfrequentie, positieve gevoelens ten aanzien van seks, seksueel plezier, seksueel zelfvertrouwen, het gemak om over seks te praten, seksuele problemen, lichaamsbeeld, en mishandeling thuis tijdens de jeugd. Bij vrouwen was er ook geen verschil in testgedrag, seksueel geweld en ervaring met betaalde seks.

Er zijn ook enkele verschillen tussen mensen met een LHB en heteroseksuele oriëntatie. Mensen met een LHB oriëntatie - zowel voor mannen als vrouwen - hebben vaker meer dan tien sekspartners gehad dan mensen met een heteroseksuele oriëntatie. Voor homo- en biseksuele mannen geldt ook dat ze zich vaker laten testen op soa/hiv en vaker positief zijn getest. Meer homo- en biseksuele mannen en lesbische en biseksuele vrouwen dan heteroseksuele mensen maakten ooit gebruik van datingapps en -sites. Een date die uitmondt in seks komt ook vaker voor bij homo- en biseksuele mannen (35%) en lesbische en biseksuele vrouwen (16%) dan bij heteroseksuele mannen en vrouwen (3%). Homo- en biseksuele mannen hebben daarnaast meer ervaring met sexting, seksueel geweld en betaalde seks dan heteroseksuele mannen. Meer lesbische en biseksuele vrouwen (53%) dan heteroseksuele vrouwen (29%) hebben wel eens porno gekeken.

Hoofdstuk 5 Anticonceptie en zwangerschap

Ciel Wijsen & Hanneke de Graaf

In Nederland is het aanbod van diverse anticonceptiemethoden groot. De keuze die vrouwen maken voor een bepaalde methode is belangrijk omdat de kans op effectief gebruik groter is als een methode goed bij de vrouw of haar leefomstandigheden past (Picavet, 2011). In het kader van de Leefstijlmonitor (LSM) wordt jaarlijks het anticonceptiegebruik van seksueel actieve vrouwen van 16 tot en met 49 jaar gemonitord. In 2017 bleek dat 71,9% van alle vrouwen in deze leeftijdsgroep anticonceptie gebruikt. In dit hoofdstuk beschrijven we aanvullende gegevens over anticonceptiegebruik en het voorkomen van ongeplande en ongewenste zwangerschappen bij vrouwen vanaf 18 tot 49 jaar.

5.1 Anticonceptiegebruik

In Tabel 5.1.1 staat het anticonceptiegebruik van vrouwen van 18 tot en met 49 jaar die ooit geslachtsgemeenschap hebben gehad. Zes op de tien (62%) vrouwen van deze leeftijd gebruikt een vorm van anticonceptie. De anticonceptiepil is het meest gebruikte anticonceptiemiddel. Dertig procent van de vrouwen gebruikt de pil. De meeste vrouwen gebruiken daar geen ander anticonceptiemiddel bij, maar er is een kleine groep (4%) die de pil combineert met condooms, bijvoorbeeld ter preventie van soa of als de pil vergeten is of niet goed werkt. Na de pil is het spiraal (koper- en hormoonspiraal) de meest gebruikte methode, een op de zes vrouwen (17%) gebruikt deze methode. De derde meest gebruikte anticonceptiemethode is het condoom. Een op de tien vrouwen (10%) gebruikt alleen het condoom. Als de 4% die condoom combineert met de pil hierbij wordt opgeteld dan blijkt dat 14% van de vrouwen condooms gebruikt.

Tabel 5.1.1 Huidige anticonceptiemethode (% vrouwen 18-49 jaar die ooit geslachtsgemeenschap hadden)*

	18-24 jaar	25-39 jaar	40-49 jaar	Totaal
	n=6479	n=623	n=423	n=7525
Niets	13▼	39	49▲	38
De pil	51▲	24▼	18▼	26
Condooms	9	13	7	10
De pil en condooms	12▲	3▼	2▼	4
Een spiraaltje	12	17	18	17
De prikpil	1	2	1	1
De anticonceptiepleister	0*	0*	0*	0
De anticonceptiering	1	2	0	1
Het anticonceptiestaafje	1	1	1	1
Zelf gesteriliseerd	0▼	0▼	2▲	1
Partner gesteriliseerd	0	1	2	1
Iets anders	0*	0*	0*	0

*Aantallen te klein om verschillen te kunnen toetsen; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Uit Tabel 5.1.1 wordt duidelijk dat anticonceptiegebruik varieert met de leeftijd. Jonge vrouwen (tot 25 jaar) kiezen in meerderheid voor de pil en oudere vrouwen steeds minder vaak. Het spiraal wordt met de stijgende leeftijd steeds iets populairder, in de oudste leeftijdsgroep (40 tot en met 49 jaar) is het spiraal de meest gekozen anticonceptiemethode. Het condoom is bij de vrouwen van 25 tot en met 39 jaar het meest gebruikt.

Als we de drie meest gebruikte anticonceptiemiddelen - pil, condoom en spiraal - bij elkaar nemen dan zien we dat meer dan de helft van de vrouwen (57%) een van deze methoden gebruikt. Twee procent is zelf gesteriliseerd of heeft een gesteriliseerde partner en slechts 3% gebruikt een andere vorm van hormonale anticonceptie zoals pleister, implantaat of ring.

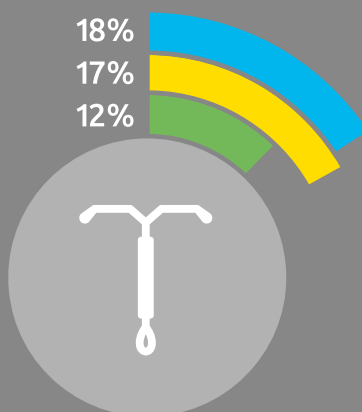
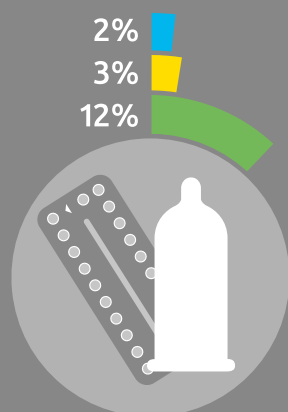
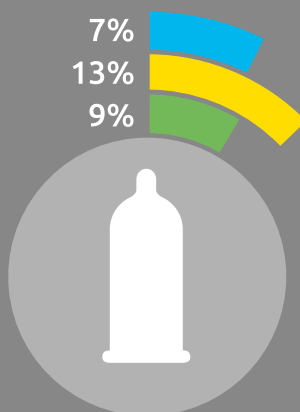
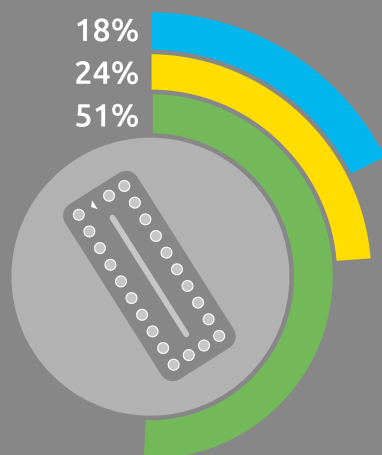
In Tabel 5.1.1 zien we dat 38% van de vrouwen die ooit geslachtsgemeenschap hebben gehad op dit moment geen anticonceptie gebruiken. Om meer zicht te krijgen op welke van deze vrouwen daarmee risico lopen op een ongeplande dan wel ongewenste zwangerschap is hen gevraagd naar de reden van het niet gebruiken van anticonceptie (Tabel 5.1.2).

Anticonceptiemethode naar leeftijd

18-24
jaar

25-39
jaar

40-49
jaar

Tabel 5.1.2 Redenen om geen anticonceptie te gebruiken (%)*

	18-24 jaar	25-39 jaar	40-49 jaar	Totaal
	n=693	n=186	n=167	n=1046
Ik heb de laatste tijd geen	48▲	13	16	16
Ik ben zwanger of wil zwanger worden	26	42▲	6▼	26
Ik wil geen anticonceptie gebruiken	16	21	14	18
Ik kan het niet betalen	3	2	1	2
Ik ben onvruchtbaar	1▼	5▼	18▲	10
Mijn partner is onvruchtbaar	1▼	14▼	41▲	25
Om een andere reden	17	14	11	13

▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

De redenen die gegeven worden variëren per leeftijdscategorie en de redenen reflecteren duidelijk de levensfase waarin deze vrouwen zich bevinden. De groep van 18 tot en met 24 jaar zegt meestal geen geslachtsgemeenschap te hebben. Ze hebben geen seks of alleen seks met vrouwen. In de groep 25- tot en met 39-jarigen is de reden meestal dat men zwanger wil worden, of dat al is. En bij de 40- tot en met 49-jarigen is er meestal sprake van onvruchtbaarheid of een onvruchtbare (of gesteriliseerde) partner. Een op de zeven vrouwen in deze groep zegt dat ze geen anticonceptie willen gebruiken en een op de negen geeft een andere reden. Meestal wordt hierbij aangegeven dat ze geen anticonceptie willen gebruiken, geen anticonceptie mogen gebruiken om medische redenen of dat ze denken dat hun kans op een ongeplande zwangerschap bijzonder laag is.

5.2 De morning-afterpil

Een op de twintig vrouwen (5%, Tabel 5.2.1) heeft het afgelopen jaar minstens één keer de morning-afterpil gebruikt.

⁵ Geslachtsgemeenschap is gedefinieerd als 'met de penis in de vagina gaan'. Vrouwen die enkel seks hebben met vrouwen, hebben dus ook geen geslachtsgemeenschap.

Tabel 5.2.1 Gebruik morning-afterpil in afgelopen jaar (% vrouwen 18-49 jaar)

	n	%
18-24 jaar	8215	9▲
25-39 jaar	657	4
40-49 jaar	426	2▼
Laag opgeleid	146	2
Midden opgeleid	342	4
Hoog opgeleid	424	4
Nederlands/westers	8335	4
Turks/Marokkaans	210	8
Surinaams/Antilliaans	341	12
Overig niet-westers	411	2
Niet-gelovig	6678	4
Beetje christelijk	1477	6
zeer christelijk	719	6
Islamitisch	262	4
Single	3785	6
LAT (wel partner, niet samenwonen)	3435	10▲
Samenwonend	1470	4
Getrouwd	607	1▼
Totaal	9298	5

▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

In de uitsplitsing naar de achtergrondkenmerken zien we dat het met name de jonge leeftijdsgroep is die de morning-afterpil heeft gebruikt: 9% van de 18- tot en met 24-jarigen heeft minstens één keer gebruik gemaakt van deze methode. Vrouwen boven de 40 jaar maken nauwelijks gebruik van de morning-afterpil. Verder wordt duidelijk dat vooral vrouwen in een LAT relatie, dus wel een relatie maar niet samenwonend, vaker dan vrouwen in een andere relatievorm of singles de morning-afterpil hebben gebruikt.

5.3 Risico op ongeplande zwangerschap

Een op de twaalf vrouwen (8%) van 18 tot en met 49 gebruiken geen anticonceptie, hebben wel geslachtsgemeenschap, zijn vruchtbaar maar zijn niet zwanger of willen niet zwanger worden. Het is deze groep die een verhoogd risico loopt op een ongeplande zwangerschap. Voor de vrouwen met een verhoogd risico op ongeplande zwangerschap is nagegaan welke demografische kenmerken zij hebben. Vrouwen met een verhoogd risico zijn vaker tussen de 25 en 39 jaar en zijn vaker afkomstig uit een islamitische dan wel zeer christelijke groep (Tabel 5.3.1).

Tabel 5.3.1 Risico op ongeplande zwangerschap (% vrouwen 18-49 jaar)

	n	%
18-24 jaar	8214	3 [▽]
25-39 jaar	666	10 [△]
40-49 jaar	435	9
Laag opgeleid	148	12
Midden opgeleid	347	8
Hoog opgeleid	435	9
Nederlands/westers	8349	7
Turks/Marokkaans	211	22
Surinaams/Antilliaans	342	6
Overig niet-westers	412	11
Niet-gelovig	6692	7 [▽]
Beetje christelijk	1480	6 [▽]
Zeer christelijk	718	14 [△]
Islamitisch	262	20 [△]
Single	3784	4
LAT (wel partner, niet samenwonen)	3449	6
Samenwonend	1470	9
Getrouwd	611	11
Totaal	9315	8

^{▽/△}= lager/hoger dan in de totale groep, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Voor de hierboven genoemde achtergrondkenmerken en een aantal samenhangende factoren is met behulp van een multivariate analyse gekeken of er verbanden zijn waarmee een risico op ongeplande zwangerschap voorspeld zou kunnen worden. Alleen leeftijd blijkt een effect te hebben. Voor geen van de andere variabelen is dat het geval.

Tabel 5.3.2 Factoren die samenhangen met risico op ongeplande zwangerschap (vrouwen tot 49 jaar)

	Bivariaat		Multivariaat ^a	
	n=9342		n=7328	
	OR	95% BI	OR	95% BI
Leeftijd	1.07***	1.06-1.09	1.07***	1.04-1.10
Opleidingsniveau (hoog)	0.86	0.52-1.44	1.01	0.59-1.73
Herkomst (Nederland)	0.87	0.37-2.01	0.89	0.35-2.25
Religie (gelovig)	1.28	0.74-2.22	1.29	0.71-2.35
Positief lichaamsbeeld	1.08	0.68-1.68	1.25	0.75-2.08
Negatieve jeugdervaringen	1.12	1.01-1.25	1.12	1.00-1.26
Psychische gezondheid	1.06	0.74-1.52	1.00	0.64-1.54
Seksueel geweld meegemaakt	1.45	0.80-2.63	1.23	0.60-2.49
Vaste relatie met laatste partner	1.41	0.58-3.44	1.39	0.48-4.08
R ²			0.09	

*** $p < .001$; ** $p < .01$; ^a In deze analyses is gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, herkomst en religie; In de tabel worden ongewogen aantallen gepresenteerd.

5.4 Zwangerschap

We hebben zowel aan vrouwen als aan mannen vanaf 25 jaar⁶ gevraagd of zij het afgelopen jaar te maken hebben gehad met een zwangerschap en of deze zwangerschap gepland, ongepland, dan wel ongewenst was.

⁶ In seks onder je 25^e zijn de cijfers opgenomen over zwangerschap bij 18- tot en met 24-jarigen (Seks onder je 25^e/Leefstijlmonitor: Rutgers/Soa Aids Nederland i.s.m. RIVM, 2017).

Tabel 5.4.1 (Ongeplande en ongewenste) zwangerschap in het afgelopen jaar (% 25-49 jaar)

	Zwanger			Ongepland zwanger		Ongewenst zwanger	
	n	M	V	M	V	M	V
25-39 jaar	832	15▲	18▲	4	5▲	0	3
40-49 jaar	794	8▼	3▼	2	1▼	1	0
Laag opgeleid	269	7	10	2	4	0*	3
Midden opgeleid	585	12	11	5	3	1*	1
Hoog opgeleid	766	13	12	2	2	1*	2
Niet-gelovig	1067	12	12	3*	3	1*	1*
Beetje christelijk	337	9	8	2*	2	0*	2*
Zeer christelijk	146	14	9	7*	5	0*	4*
Islamitisch	33	-	-	-	-	-	-
Single	190	4▼	10	3	5	0*	3
LAT	181	0▼	6	0	5	0*	4
Samenwonend	480	16▲	13	3	1	1*	0
Getrouwd	778	15▲	12	4	3	1*	2
Total	1626	12	11	3	3	0	2

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Tabel 5.4.1 laat zien dat een op de negen vrouwen en mannen van 25 tot en met 49 jaar het afgelopen jaar zwanger waren of dat een vrouw zwanger was van hen. Voor drie procent van de mannen en vrouwen was deze zwangerschap ongepland. Voor minder dan 1% van de mannen en 2% van de vrouwen was de zwangerschap ook ongewenst. Zwangerschap (gepland en ongepland) komt vaker voor onder de 40 dan boven de 40 jaar. De meeste zwangerschappen komen voor bij stellen die samenwonen of getrouwd zijn.

Tabel 5.4.2 Anticonceptiegebruik bij ongeplande zwangerschap (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=137	n=346
Nee	55	58
Ja, maar niet altijd	17	13
Ja, maar dat ging niet altijd goed (bijvoorbeeld condoom gescheurd, pil vergeten)	20	19
Ja, altijd	7	8
Weet ik niet (meer)	0	1

In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Van de mannen en vrouwen die in het afgelopen jaar te maken kregen met een ongeplande (of ongewenste) zwangerschap, geeft iets meer dan de helft aan dat er geen anticonceptie werd gebruikt. Bij een op de vijf ging er iets mis met de anticonceptie en een op de zes mannen en een op de vijf vrouwen zegt dat er sprake was van inconsequent anticonceptiegebruik. Zeven procent van de mannen en 8 procent van de vrouwen zegt dat ze wel altijd anticonceptie gebruikten en toch ongepland zwanger raakten. In ongeveer vier op de tien ongeplande zwangerschappen was er dus wel sprake van anticonceptie maar werd deze niet goed gebruikt of heeft het niet gewerkt.

Tabel 5.4.3 Zorggebruik bij zwangerschap (% vrouwen die zwanger waren in het afgelopen jaar)

	n=512
Nergens naartoe	6
Huisarts	29
Verloskundige	68
Abortuskliniek	12
Anders namelijk	4

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Zwangerschaps- en geboortezorg is in Nederland goed toegankelijk. In principe wordt elke zwangere begeleid door een verloskundige of een gynaecoloog. In Tabel 5.4.3 staat het zorggebruik van vrouwen die het afgelopen jaar zwanger zijn geweest. De meeste vrouwen gaan naar een arts of hulpverlener als ze merken dat ze zwanger zijn. Zes procent van de vrouwen doet dat niet, mogelijk omdat de zwangerschap al vroeg is geëindigd in een miskraam, maar er zijn ook vrouwen die geen gebruik maken van de reguliere zorg. Vrouwen die wel gebruik maken van zorg gaan meestal naar de verloskundige en/of huisarts. Twaalf

procent van de vrouwen ging naar een abortuskliniek, deze zwangerschappen waren dus ongewenst.

5.5 Kinderwens

Zestien procent van de mannen en 18% van de vrouwen van 25 jaar tot en met 49 jaar zou op dit moment (meer) kinderen willen hebben. Vijf procent van de mannen en 8% van de vrouwen in deze leeftijdsgroep probeert ook kinderen te krijgen, bijvoorbeeld via zwangerschap of op een andere manier. Van de mensen die geen kinderen hebben heeft 12% van de mannen en 21% van de vrouwen last van een onvervulde kinderwens: zij geven aan dat ze graag kinderen hadden gewild en dat ze emotioneel gezien last hebben van het feit dat ze (nog) geen kinderen hebben. Het grootste deel van deze groep geeft aan dat ze hier slechts een beetje last van hebben. Minder dan 1% van de mannen en 5% van de vrouwen heeft veel last van het feit dat ze (nog) geen kinderen hebben. Een op de tien mannen en een op de zes vrouwen geven aan dat ze ooit langer dan een jaar geprobeerd hebben om kinderen te krijgen, zonder dat het is gelukt.

Tabel 5.5.1 Kinderwens (% van de 25-plussers)

	Mannen	Vrouwen
Kinderwens (25 tot en met 49 jaar)	n=669	n=921
Nee	84	82
Ja, maar probeer deze niet te realiseren	11	11
Ja, en probeer deze te realiseren	5	8
Onvervulde kinderwens (mensen zonder kinderen)	n=441	n=478
Nee	88 [▲]	79
Een beetje	11	16 [▲]
Sterk	<1	5 [▲]
Ooit langer dan 1 jaar geprobeerd zwanger te worden	n=1881	n=1915
Nee	90 [▲]	83
Ja, maar zonder medische hulp	3	7 [▲]
Ja, met medische hulp	7	11 [▲]

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

5.6 Samenvatting

Het anticonceptiegebruik is in Nederland hoog. De anticonceptiepil is in Nederland al sinds jaren het meest gebruikte anticonceptiemiddel, vooral jonge vrouwen maken hier gebruik van. Voor de wat oudere vrouwen wint het spiraal

aan populariteit. Dat de keuze voor een bepaalde methode van anticonceptie afhankelijk is van de levensfase en de leefomstandigheden is goed terug te zien in de verschillende voorkeuren van de leeftijdsgroepen.

Het hoge anticonceptiegebruik en de keuze die gemaakt wordt door vrouwen in diverse leeftijdsfase voor pil, spiraal of condoom is de afgelopen jaren redelijk constant. We zien vergelijkbare cijfers in de Leefstijlmonitor kerncijfers en in het onderzoek gezinsvorming van het CBS (CBS, 2013). De enige opvallende verschuiving die zich in deze recente cijfers voordoet is dat het gebruik van het spiraal is toegenomen. Ook onder jongeren bleek dat het geval te zijn (De Graaf, Van den Borne, Nikkelen, Twisk & Meijer, 2017).

Er zijn aanwijzingen dat een substantiële groep vrouwen risico loopt op een ongeplande zwangerschap: 8% van alle vrouwen heeft wel seks, is vruchtbaar, wil geen kind en is niet zwanger maar beschermt zich niet tegen een zwangerschap door een betrouwbare anticonceptiemethode te gebruiken. Daarbij komt dat vier op de tien vrouwen die een ongeplande zwangerschap hebben meegemaakt, zeggen dat zij wel gebruik hebben gemaakt van anticonceptie, maar dat er iets is misgegaan. Vrouwen van 25 tot en met 39 jaar krijgen hier vaker mee te maken dan jongere en oudere vrouwen.

Alhoewel toegang tot anticonceptie en zwangerschaps- en geboortezorg goed geregeld zijn en er veelvuldig gebruik van wordt gemaakt, blijkt dat er onmiskenbaar groepen vrouwen zijn die te maken krijgen met ongeplande en ongewenste zwangerschap. Het zijn deze groepen waar preventie en voorlichting op gericht moet zijn.

Hoofdstuk 6 Soa en hiv

Denise Twisk & Hanneke de Graaf

Consequent condoomgebruik vermindert de kans op infectie met soa. Testen kan ervoor zorgen dat mensen met soa en hiv sneller behandeld worden. Tijdige behandeling geeft gezondheidswinst en maakt de kans op besmetting van anderen kleiner. In dit hoofdstuk wordt beschreven in hoeverre personen zich beschermen tegen soa en hiv door het gebruiken van condooms. Vervolgens wordt beschreven of er wordt getest op soa en hiv, wat drempels of motieven hiervoor zijn en hoeveel personen een positieve soa- en/of hiv-test hebben gehad.

6.1 Condoomgebruik bij laatste partner

Aan personen die wel eens geslachtsgemeenschap of anale seks hebben gehad, is gevraagd of zij een condoom hebben gebruikt met de laatste sekspartner. Wanneer een respondent aangaf vaker seks te hebben gehad met deze sekspartner, konden zij aangeven of zij altijd, soms, alleen in het begin of nooit condooms gebruikten met deze partner. Personen die één keer geslachtsgemeenschap of anale seks hebben gehad konden aangeven of zij hierbij wel of niet een condoom hebben gebruikt en zijn daarom ingedeeld in de groep 'altijd' als een condoom is gebruikt bij dit contact of 'nooit' als hierbij geen condoom is gebruikt.

Vier op de vijf mannen en vrouwen gebruikten niet of nooit condooms met hun laatste sekspartner. Een kleine groep mensen (11% van de mannen en 8% van de vrouwen) zegt altijd condooms te gebruiken met de laatste partner. Twee derde van zowel de mannen als de vrouwen geeft aan dat ze met hun laatste sekspartner in het begin wel condooms gebruikt hebben, maar later niet meer. Onder de 18- tot en met 24-jarigen is het percentage dat altijd een condoom gebruikt het grootst: 26% van de mannen en 18% van de vrouwen.

Tabel 6.1.1 Condoomgebruik met de laatste partner

	Mannen					Vrouwen			
	n	Altijd ^a	Soms	Begin	Nooit ^a	Altijd ^a	Soms	Begin	Nooit ^a
18-24 jaar	9749	26▲	19▲	31▼	24▼	18▲	19▲	34▼	29▼
24-39 jaar	996	15▲	25▲	36	24▼	11▲	19▲	42▲	28▼
40-54 jaar	1155	12	13	35	40	6▼	14	36▼	44▲
55-69 jaar	1044	5▼	10▼	34	51▲	3▼	9▼	37	51▲
70-80 jaar	308	4▼	6▼	34	55▲	6	9▼	37	48▲
Nederlands/westers	12247	10	14	35	41	7	14	39	39
Turks/Marokkaans	163	25	24	7	44	17	17	20	46
Surinaams/Antilliaans	376	16	15	33	36	18	19	28	34
Overig niet-westers	462	23	22	20	35	11	11	35	43
Niet-gelovig	9771	11	14	36△	39	7	13	41	39
Beetje christelijk	2294	11	11▼	36△	41	9	14	37	40
Zeer christelijk	784	8▼	19△	30▼	43	10	24	32	34
Islamitisch	201	38△	20△	7▼	36	15	25	14	46
Laagopgeleid	876	10	10▼	27▼	54▲	8	10▼	33▼	50▲
Midden opgeleid	1056	9	15▲	32▼	43	6▼	15	38	42
Hoogopgeleid	1320	10	15▲	43▲	32▼	8	17▲	43▲	32▼
One-nightstand	1251	58▲	0▼	0▼	42	45▲	0▼	0▼	55▲
Losse partner, vaker seks	1618	29▲	25▲	14▼	32▼	26▲	16	18▼	40
Vaste partner, ook seks met anderen	1525	4▼	13	42▲	42	3▼	12▼	43▲	42▲
Vaste partner, monogaam	8825	7▼	15	38▲	41	6▼	16▲	40▲	38▼
Totaal	13252	11	14	34	40	8	15	38	39

▼/△= lager/hoger dan in de totale groep, zeer klein verschil; ▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; *Wanneer iemand één keer geslachtsgemeenschap heeft gehad betekent 'altijd' dat hierbij een condoom is gebruikt en 'nooit' dat hierbij geen condoom is gebruikt; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Leeftijd en partnertype hangen sterk samen met het altijd gebruiken van condooms met de laatste partner (Tabel 6.1.1). Consequent condoomgebruik

Condoomgebruik bij laatste onenightstand

ja

nee

neemt af naarmate men ouder wordt en in vaste relaties worden condooms vaker achterwege gelaten. Dit blijkt ook uit de bi- en multivariate analyses (Tabel 6.1.2). Ongeveer de helft van de personen waarvan de laatste partner een *one-nightstand* was, heeft met deze partner een condoom gebruikt. Dit was ongeveer een op de twintig onder personen die een vaste monogame relatie hadden met de laatste partner (Tabel 6.1.1). Jong volwassenen (onder de 25 jaar) hebben iets vaker one-nightstands dan oudere leeftijdsgroepen (niet in tabel). Mogelijk verklaart dit deels waarom er in deze leeftijdsgroep vaker condooms worden gebruikt. Daarnaast worden condooms niet uitsluitend gebruikt ter preventie van soa, maar ook ter preventie van zwangerschap. Personen met een kinderwens of personen die zelf of waarvan hun partner niet meer vruchtbaar is, zullen mogelijk minder vaak condooms gebruiken. De multivariate analyse laat zien dat geslacht naast leeftijd ook een sterke voorspeller is voor het gebruiken van condooms met de laatste partner (Tabel 6.1.2). Mannen geven vaker aan condooms te hebben gebruikt met hun laatste partner dan vrouwen.

Tabel 6.1.2 Factoren die samenhangen consequent condoomgebruik met laatste partner

	Bivariaat		Multivariaat ^a	
	n=13259		n=1945	
	OR	95% BI	OR	95% BI
Sekse (man)	1.39***	1.14-1.71	1.55***	1.18-2.04
Leeftijd	0.96***	0.95-0.97	0.96***	0.96-0.97
Opleidingsniveau (hoog)	1.40***	1.14-1.72	1.25	0.95-1.63
Herkomst (Nederland/westers)	0.50***	0.34-0.73	0.54	0.32-0.92
Religie (gelovig)	1.16	0.93-1.44	1.36	1.02-1.82
Mishandeling tijdens de jeugd	0.99	0.94-1.04	0.99	0.92-1.05
Psychische gezondheid	0.97	0.83-1.13	1.16	0.95-1.43
Seksueel geweld meegemaakt	0.80	0.57-1.11	0.99	0.63-1.54
Een keer seks gehad	8.03***	5.77-11.19	6.91***	4.56-10.46
R ²			0.18	

*** $p < .001$; ** $p < .01$; In de tabel worden ongewogen aantallen gepresenteerd.

6.2 Testen op soa en hiv

Iets meer vrouwen (32%) dan mannen (24%) van 18 tot en met 80 jaar hebben zich ooit in hun leven laten testen op soa (Tabel 6.2.1). In de afgelopen 12 maanden heeft 5% van de mannen en 7% van de vrouwen zich laten testen op soa.

Tabel 6.2.1 Testen op soa (%)

	n	Ooit		Afgelopen 12 maanden	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13150	18▼	31	10▲	16▲
24-39 jaar	1111	38▲	56▲	10▲	12▲
40-54 jaar	1280	29▲	32	4	5▼
55-69 jaar	1249	20▼	12▼	2▼	1▼
70-80 jaar	421	7▼	5▼	1▼	0▼
Nederlands/westers	15577	23	30▼	5	6▼
Turks/Marokkaans	363	35	23▼	23▲	9
Surinaams/Antilliaans	530	20	65▲	2▼	27▲
Overig niet-westers	736	31	46▲	2▼	8
Niet-gelovig	12156	28▲	41▲	6	9
Beetje christelijk	2920	18▼	22▼	5	5
Zeer christelijk	1360	9▼	17▼	1	3
Islamitisch	465	27▲	19▼	6	5
Laag opgeleid	1079	17▼	15▼	5	4
Midden opgeleid	1195	25	35▲	3	7
Hoog opgeleid	1501	30▲	45▲	4	7
(Zeer) sterk stedelijk	9669	29▲	39▲	7△	9
Matig stedelijk	2653	20▼	23▼	3▽	5
Weinig tot niet stedelijk	4889	16▼	25▼	3▽	6
Aantal sekspartners afgelopen 6 maanden					
Geen	4691	10▼	15	1▼	1▼
Een of twee	11319	26▲	37▲	4▼	8
Drie of meer	1161	66▲	79▲	34▲	46▲
Totaal	17210	24	32△	5	7△

▽/△= lager/hoger dan in de totale groep, zeer klein verschil; ▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Onder personen jonger dan 40 jaar is het percentage testers het grootst, mogelijk omdat zij meer risico hebben gelopen dan oudere leeftijdsgroepen. Omdat dit ook geldt voor levenslange testprevalentie, lijkt het erop dat nieuwe generaties zich vaker laten testen dan de generaties voor hen. Het is echter ook mogelijk dat 55-plussers zich niet altijd meer herinneren dat ze ooit een soa-test hebben gedaan, als dat al heel lang geleden is.

Wat betreft het ooit testen op soa is er bij mannen geen verschil tussen etnische groepen. In het afgelopen jaar zijn Turkse en Marokkaanse mannen het vaakst getest. Vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond zijn het vaakst ooit en in het afgelopen jaar getest. Tenslotte laten niet-gelovigen en islamitische mannen, hoogopgeleiden, personen wonend in de stad en personen met drie of meer sekspartners in de afgelopen 6 maanden zich relatief vaak testen.

Mensen laten zich vooral bij de huisarts testen op soa (Tabel 6.2.2). Ongeveer een kwart van de testers laat zich testen bij een soa-poli. Opvallend is dat ongeveer 20% zich laat testen in een ziekenhuis. Mogelijk wordt dit hoge percentage verklaard doordat een aantal ziekenhuizen in Nederland een soa-polikliniek hebben. Slechts een klein deel van de mensen die zich heeft laten testen gebruikte hiervoor een zelftest.

Gezien het feit dat soa-poli's zich richten op jongeren tot 25 jaar, is er ook gekeken naar de testlocatie per leeftijdsgroep (niet in tabel). Alle leeftijdsgroepen gaan ongeveer even vaak naar de huisarts. De soa-poli wordt vooral bezocht door jong volwassenen (47% van de mannen en 36% van de vrouwen tot 25 jaar heeft zich daar laten testen). Vanaf 25 jaar gaat nog maar een op de vijf langs de soa-poli voor een test. Personen ouder dan 25 jaar laten zich vaker in het ziekenhuis testen op soa. Zeven procent van de 18- tot en met 24-jarigen liet zich in het ziekenhuis testen, in andere leeftijdsgroepen is dit rond de 20%.

Tabel 6.2.2 Soa-testlocatie (% personen die ooit zijn getest)

	n	Mannen	Vrouwen
Huisarts	1936	48	54
Soa-poli	1665	27	23
Ziekenhuis	429	22	20
Zelftest opgestuurd naar lab	206	3	3
Zelftest uitslag thuis	45	-	-

In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Tabel 6.2.3 Testen op hiv (%)

	n	Ooit		Afgelopen 12 maanden	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13150	8▼	11▼	5	4
24-39 jaar	1111	25▲	35▲	4	5△
40-54 jaar	1278	24▲	28▲	3	3
55-69 jaar	1249	12▼	10▼	2	1▼
70-80 jaar	421	3▼	1▼	1	0▼
Nederlands/westers	15577	15	20▼	3	2▼
Turks/Marokkaans	363	18	9▼	2	<1▼
Surinaams/Antilliaans	530	14	57▲	1	16▲
Overig niet-westers	736	32	32▲	1	4
Niet-gelovig	12156	17	27▲	3	4
Beetje christelijk	2920	14	18▼	4	1
Zeer christelijk	1360	10	12▼	1	1
Islamitisch	465	21	6	1	<1
Laagopgeleid	1079	11▼	10▼	3	1
Midden opgeleid	1195	18▲	28▲	1	4
Hoogopgeleid	1195	21▲	31▲	4	3
(Zeer) sterk stedelijk	9669	20▲	26▲	4	4
Matig stedelijk	2653	14▼	19▼	2	2
Weinig tot niet stedelijk	4889	10▼	17▼	3	2
Aantal sekspartners afgelopen 6 maanden					
Geen	4691	8▼	12▼	1▼	1▼
Een of twee	11319	17	25▲	2▼	3
Drie of meer	1161	48▲	50▲	20▲	16▲
Totaal	17210	16	22△	3	3

▼/△= lager/hoger dan in de totale groep, zeer klein verschil; ▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Naast testen op soa is ook gevraagd naar het testen op hiv. Zestien procent van de mannen en 22% van de vrouwen heeft ooit een hiv-test gedaan en in de afgelopen 12 maanden was dat 3% van de mannen en vrouwen. Net zoals bij een soa-test zijn leeftijd, opleidingsniveau, stedelijkheid en het aantal partners in de afgelopen 6 maanden belangrijke voorspellers voor het ooit testen op hiv.

Personen tussen de 25 en 55 jaar, hoogopgeleiden, personen uit de stad en personen met meer dan twee partners in de afgelopen 6 maanden lieten zich vaker ooit in hun leven testen op hiv. Voor vrouwen hangt etniciteit ook samen met het testen op hiv, zowel ooit als in de afgelopen 12 maanden. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen laten zich vaker testen op hiv dan andere etnische groepen.

Uit Tabel 6.2.1 en Tabel 6.2.3 blijkt dat meer vrouwen dan mannen zich gedurende hun leven hebben laten testen op soa en hiv. Het zijn voornamelijk vrouwen van 24 tot en met 54 jaar die getest zijn. Zwangerschap, met de daarbij horende prenatale screening, speelt hierbij waarschijnlijk een belangrijke factor. Sinds 2004 worden zwangere vrouwen rond de 12^e week van hun zwangerschap standaard getest op hiv, hepatitis B en syfilis, tenzij ze zelf aangeven dat ze niet getest willen worden. Voor 2004 werd er alleen op deze manier getest op syfilis (vanaf 1960) en hepatitis B (vanaf 1976). Nadat er sinds 2004 ook standaard getest wordt op hiv, is de communicatie over het testen en de mogelijkheid om dit te weigeren ook verbeterd. Dit verklaart mogelijk dat vrouwen boven de 55 jaar minder vaak aangeven dat zij ooit getest zijn op soa en hiv: zij weten dan niet dat dit bij hun zwangerschap is gebeurd.

Aan personen die eerst wel condooms hebben gebruikt met hun laatste partner, maar later niet meer, is gevraagd of zij zelf of dat hun sekspartner getest is op soa en/of hiv (Tabel 6.2.4). Ongeveer acht op de tien personen geven aan dat zij en hun sekspartner beiden niet zijn getest op soa en/of hiv na het stoppen met condooms. Als er wordt getest dan kiezen de meeste mensen ervoor om zich beiden te laten testen.

Tabel 6.2.4 Getest op soa en/of hiv wanneer gestopt met condooms (%)

	n	Mannen	Vrouwen
Beiden laten testen	739	12	14
Ik heb mijzelf laten testen	386	5	8
Ander heeft zich laten testen	272	3	3
Niet getest	3303	80	75

In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

In Tabel 6.2.5 is te zien welke factoren samenhangen met het testen op soa en/of hiv. Jongere mensen, vrouwen, mensen met een migrantenachtergrond, hoogopgeleiden en niet-gelovige mensen laten zich vaker testen op soa en/of hiv. Dat geldt ook voor personen die in hun jeugd emotioneel verwaarloosd of mishandeld zijn of die seksueel geweld hebben meegemaakt. De belangrijkste voorspeller voor het testen op soa en/of hiv is het hebben van meerdere sekspartners in het afgelopen half jaar.

Tabel 6.2.5 Factoren die samenhangen testen op soa en/of hiv

	Bivariaat		Multivariaat	
	n=17216		n=11744	
	OR	95% BI	OR	95% BI
Sekse (man)	0.63***	0.54-0.72	0.66***	0.55-0.80
Leeftijd	0.98***	0.97-0.98	0.98***	0.98-0.99
Opleidingsniveau (hoog)	1.72***	1.50-1.97	1.65***	1.37-2.00
Herkomst (Nederlands/westers)	0.61***	0.46-0.81	0.52***	0.34-0.80
Religie (niet-gelovig)	0.49***	0.41-0.56	0.55***	0.54-0.68
Condooms gebruikt met laatste partner	0.87**	0.79-0.96	0.89	0.67-1.18
Mishandeling tijdens de jeugd	1.12***	1.09-1.16	1.10***	1.05-1.16
Psychische gezondheid	0.77***	0.70-0.85	0.94	0.81-1.09
Seksueel geweld meegemaakt	2.31***	1.91-2.79	1.58***	1.21-2.08
Aantal sekspartners afgelopen 6 maanden				
Geen partner	1		1	
Een of twee partners	2.98***	2.46-3.61	1.68***	1.26-2.24
Drie of meer partners	14.43***	10.00-20.82	6.33***	3.87-10.38
Adjusted R ²			0.17	

*** $p < .001$; ** $p < .01$; In de tabel worden ongewogen aantallen gepresenteerd.

6.3 Motieven en drempels voor testen

Aan personen die zich ooit hebben laten testen op een soa of hiv is gevraagd naar redenen om dit te doen. Ongeveer 30% van deze personen geeft aan zich te hebben laten testen omdat zij onveilige seks hadden gehad. Een kwart van de personen liet zich testen omdat ze aan een nieuwe relatie begonnen. Verder geeft 23% van de personen aan getest te zijn om er zeker van te zijn geen soa of hiv te hebben. Twintig procent van de mannen en vrouwen geeft een andere reden aan voor een soa- en/of hiv-test. De meest genoemde redenen zijn dan het plaatsen van een spiraal, bloeddonschap en ontrouw van de partner.

Tabel 6.3.1 Motieven om te testen^a (%)

	Mannen n=1432	Vrouwen n=3216
Ik had onveilige seks gehad	31	27
Ik begon aan een nieuwe relatie	26	22
Ik wilde graag zonder condoom vrijen met mijn vaste vriend(in)	16	13
Ik wilde zwanger worden of was al zwanger	3	21 [▲]
Ik had lichamelijke klachten	13	16
Ik had seks gehad met iemand met een soa of hiv	4	2
Ik vind het slim om mezelf af en toe te laten testen	20	17
Ik wilde zeker zijn dat ik geen soa of hiv had	27	20
Ik was bang dat ik een soa of hiv had	11	10
Ik was gewaarschuwd door iemand met wie ik seks had gehad	6	4
Andere reden	20	20

[▲]= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; [△]= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; ^aalleen gevraagd aan personen die de online vragenlijst hebben ingevuld (niet schriftelijk); In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Aan personen die de afgelopen 12 maanden geen soa- of hiv-test hebben gedaan is gevraagd naar de redenen om dit niet te doen (Tabel 6.3.2). De overgrote meerderheid (81% van de mannen en 77% van de vrouwen) zegt dan geen risico te hebben gelopen. Andere vaak genoemde redenen zijn het niet hebben van onveilige seks (42% van de mannen en 34% van de vrouwen) en het ontbreken van lichamelijke klachten die zouden kunnen wijzen op een soa of hiv (24% van de mannen en 22% van de vrouwen). In de categorie 'anders' beschrijven de meeste personen dat ze vinden geen risico gelopen te hebben omdat zij een vaste (monogame) relatie hebben met hun partner. Andere vaker genoemde redenen om geen soa-test te doen bij de categorie 'anders' zijn de (hoge) kosten van een soa-test bij de huisarts, dat de partner zich heeft laten testen, het ongemak om zich te laten testen of het ongemak om hierover te beginnen met een hulpverlener. Ook de lange wachttijden bij de GGD worden door personen jonger dan 25 jaar genoemd in de categorie 'anders'.

Tabel 6.3.2 Reden om niet te testen^a (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=4438	n=6334
Ik vind dat ik geen risico heb gelopen	81	77
Ik heb geen onveilige seks gehad	42 [△]	34
Ik heb daar niet aan gedacht	7	8
Ik heb geen lichamelijke klachten die te maken hebben met een soa of hiv	24	22
Ik wist niet dat ik me kon laten testen	-	1
Ik wist niet waar ik me kon laten testen	2	2
Ik ben bang voor de uitslag	<1	1
Ik vind het eng om me te laten testen	2	4 [△]
Andere reden	7	11 [△]

[△]= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; ^aalleen gevraagd aan personen die de online vragenlijst hebben ingevuld (niet schriftelijk); In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

6.4 Soa en hiv diagnose

Vierenzestig op de 1000 mannen en 85 op de 1000 vrouwen geven aan dat zij ooit een positieve soa diagnose hebben gehad (Tabel 6.4.1). In het afgelopen jaar zijn dit 5 op de 1000 mannen en 6 op de 1000 vrouwen. In totaal zijn er in onze steekproef 16 personen hiv geïnfecteerd (11 mannen en 5 vrouwen).

Onder personen van 24 tot en met 39 jaar, mensen die in de stad wonen en personen met meer dan twee sekspartners in het afgelopen half jaar is de groep die ooit een positieve soa diagnose heeft gehad het grootst. Bij vrouwen speelt ook etniciteit en opleidingsniveau een rol. Meer vrouwen met een migrantenachtergrond dan zonder zijn gedurende hun leven op soa getest. Tot slot is de groep testers relatief groot onder midden en hoogopgeleide vrouwen. In het afgelopen jaar zijn voornamelijk jong volwassenen (18 tot en met 25 jaar) getest en diegenen met twee of meer sekspartners in het afgelopen half jaar.

Tabel 6.4.1 Positieve soa diagnose^a (%)

	n	Ooit		In afgelopen jaar	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13150	3,7▼	8,0	1,3	2,4 [△]
24-39 jaar	1112	10,1▲	14,1▲	1,1	0,8
40-54 jaar	1279	6,5	6,5▼	0,2	0,1▼
55-69 jaar	1248	7,1	6,1▼	0,3	0,2▼
70-80 jaar	425	1,7▼	2,5▼	0,0	0,0▼
Nederlands/westers	15584	6,5	7,4▼	0,6	0,6
Turks/Marokkaans	362	0,6	11,7▲	0,0	0,0
Surinaams/Antilliaans	530	11,7	28,5▲	0,1	0,4
Overig niet-westers	736	2,8	8,6	0,3	0,4
Laagopgeleid	1079	5,9	4,0▼	0,2	0,1
Midden opgeleid	1195	8,6	10,0▲	0,6	0,6
Hoogopgeleid	1500	6,0	11,0▲	0,5	0,3
(Zeer) sterk stedelijk	9671	8,9▲	11,7▲	0,6	0,7
Matig stedelijk	2653	3,9▼	5,0▼	0,4	0,7
Weinig tot niet stedelijk	4890	3,2▼	4,6▼	0,4	0,3
Aantal sekspartners afgelopen 6 maanden					
Geen	4688	2,9▼	4,4▼	0,2▼	0,0▼
Een of twee	11322	6,5▼	9,4	0,3▼	0,6
Drie of meer	1161	24,1▲	24,4▲	6,2▲	6,5▲
Totaal	17210	6,4	8,5	0,5	0,6

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; *Geslachtsgemeenschap, orale seks en/of anale seks heeft gehad; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Van de personen die ooit gediagnosticeerd zijn met een soa, heeft de meerderheid (74% van de mannen en 80% van de vrouwen) dit verteld aan zijn of haar sekspartner(s) (Tabel 6.4.2). Een op de tien vertelde het helemaal niet aan zijn of haar partner(s).

Tabel 6.4.2 Partnerwaarschuwing^a (%)

	n	Mannen	Vrouwen
Ja	812	74	80
Aan sommigen wel, aan anderen niet	160	15	12
Nee	94	10	9

^a= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; ^aalleen voor diegenen die ooit een soa inclusief hiv hebben gehad; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

6.5 Samenvatting

Condoms worden vaak achterwege gelaten bij de laatste sekspartner, ook als dit een one-nightstand of losse partner is. Binnen de groep mensen voor wie de laatste sekspartner een one-nightstand was, gebruikte 42% van de mannen en 55% van de vrouwen met deze partner geen condoom. Condoomgebruik neemt af naarmate men ouder wordt en is lager onder mensen met een vaste partner. Dit houdt mogelijk verband met elkaar: jong volwassenen (onder de 25 jaar) hebben vaker losse sekspartners dan oudere leeftijdsgroepen. Daarnaast worden condoms gebruikt ter preventie van soa, maar ook ter preventie van zwangerschap. Mogelijk is daardoor het condoomgebruik ook lager in leeftijdsgroepen waar meer personen bezig zijn om zwanger te worden, zwanger zijn of niet meer zwanger kunnen worden.

Vrouwen tussen de 18 en 80 jaar hebben zich gedurende hun leven vaker laten testen op soa (32%) en hiv (22%) dan mannen (respectievelijk 24% en 16%). Zwangerschap, met de daarbij horende prenatale screening (op hiv en een aantal soa) speelt hierbij mogelijk een verklarende rol. Als er een soa-test wordt gedaan, gebeurt dit bij ongeveer de helft van de testers bij de huisarts. De andere helft bezoekt hiervoor de soa-poli of het ziekenhuis. Jong volwassenen (tot 25 jaar) kiezen meestal voor de soa-poli. Mensen laten zich vooral testen omdat ze onveilige seks hebben gehad, omdat ze aan een nieuwe relatie beginnen of omdat ze zeker willen zijn geen soa of hiv te hebben. De belangrijkste reden om dit niet te doen is de overtuiging geen risico te hebben gelopen.

Jonge mensen, hoogopgeleiden, inwoners van grote steden en mensen met drie of meer partners laten zich vaker testen op soa en/of hiv. Voor vrouwen hangt etniciteit ook samen met het testen op soa en/of hiv. Onder vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond is de groep die zich heeft laten testen op soa en hiv relatief groot. Iets meer dan 6% van alle mannen en 8,5% van alle vrouwen geeft aan ooit een soa gehad te hebben.

Hoofdstuk 7 Seksueel geweld en seksuele grensoverschrijding

Willy van Berlo & Denise Twisk

We spreken van seksueel geweld als iemand wordt gedwongen iets seksueels te doen wat die persoon niet wilde, of als iemand tegen de wil seksuele handelingen heeft verricht of toegestaan. Seksuele grensoverschrijding betreft een breder repertoire, waarmee ook ongewenst zoenen en seksuele aanrakingen worden bedoeld. In dit hoofdstuk beschrijven we hoe vaak respondenten seksueel geweld en seksuele grensoverschrijding hebben meegemaakt, welke typen handelingen hierbij zijn te onderscheiden, welke pressiemethoden zijn gebruikt door de ander, kenmerken van slachtoffers en plegers, en de gevolgen voor het slachtoffer. Ten slotte gaan we in op pressiemethoden die respondenten zelf wel eens hebben toegepast om seks te kunnen hebben.

7.1 Ooit seksueel geweld meegemaakt

Aan alle respondenten is gevraagd 'Bent u wel eens gedwongen om seksuele dingen te doen die u niet wilde?'. Vier procent van de mannen en 19% van de vrouwen geeft bij deze vraag aan dat dit gebeurd is (Tabel 7.1.1). Deze vraag geeft geen inzicht in tot welke seksuele handeling iemand gedwongen is of welke vorm van dwang werd gebruikt.

Daarnaast is ook gevraagd of respondenten een zestal seksuele handelingen wel eens tegen hun wil hebben uitgevoerd of ondergaan. Het zijn vooral minder vergaande seksuele handelingen zoals zoenen en aanraken die personen tegen hun wil hebben meegemaakt (Tabel 7.1.1). Voor alle seksuele handelingen geldt dat meer vrouwen dan mannen die tegen de wil meemaken. Elf procent van de vrouwen heeft ooit geslachtsgemeenschap tegen haar wil gehad, tegenover 1% van de mannen. Wanneer orale en anale seks tegen de wil worden meegerekend, heeft 15% van de vrouwen en 3% van de mannen weleens penetratie tegen de wil meegemaakt.

Tabel 7.1.1 Ooit seksuele handelingen tegen de wil^a meegemaakt (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=6920	n=10324
Zoenen tegen wil	10	28 [▲]
Aanraking van borst(en), billen of geslachtsdelen tegen wil	12	44 [▲]
Aftrekken of vingeren (manuele seks) tegen wil	3	11 [▲]
Geslachtsgemeenschap (penis in vagina) tegen wil	1	11 [▲]
Orale seks (seks met de mond) tegen wil	2	7 [▲]
Anale seks (penis in anus) tegen wil	1	4 [△]
Minstens één ervaring tegen de wil	19	53 [▲]
Minstens één keer gedwongen	4	19 [▲]

[▲]= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; [△]= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Aan mannen en vrouwen die manuele, orale, vaginale of anale seks tegen hun wil hebben meegemaakt is gevraagd of de ander een pressiemethode heeft toegepast en welke methode dat dan was (Tabel 7.1.2). De meeste personen zijn door de ander met woorden onder druk gezet. Ook boos worden en geweld gebruiken komen behoorlijk vaak voor. Deze beide pressiemethoden werden bij ongeveer een op de zeven mannen en een op de vier vrouwen gebruikt. Rond een kwart van zowel mannen als vrouwen noemt een andere vorm van pressie, bijvoorbeeld dat de ander bleef aandringen, bleef doorgaan, chanteerde of medelijden opwekte. Er is ook een deel die seks tegen de wil heeft meegemaakt waarbij de ander niets deed (dit was bij 27% van de mannen en 18% van de vrouwen het geval). Mogelijke verklaringen zijn dat de seks gebeurde zonder dat het slachtoffer de kans of de mogelijkheid had om zich te verzetten of te laten merken dat het tegen de wil was. Daarnaast is het bekend dat slachtoffers vaak niet durven of kunnen laten merken dat zij tegen hun wil seks hebben, bijvoorbeeld omdat ze verstijfd van angst zijn. Tenslotte is het ook nog mogelijk dat mensen ervoor kiezen hun eigen wil ondergeschikt te maken aan die van de ander, of van twee kwaden de minste kiezen (bijvoorbeeld iemand aftrekken om geen gemeenschap te hoeven hebben).

Tabel 7.1.2 Pressiemethoden uitgeoefend bij seks^a tegen wil (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=237	n=1623
Met woorden onder druk zetten	39	45
Boos worden	14	27
Misbruik van mij maken toen ik alcohol of drugs had gebruikt	12	20
Dreigen met geweld	11	13
Geweld gebruiken	14	25
Iets anders	28	25
De ander deed niets	27	18

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; ^aManuele, orale, vaginale en/of anale seks; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

In de volgende paragrafen gaan we in op demografische kenmerken van de slachtoffers en kenmerken van de pleger. We onderscheiden daarbij seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld. Seksuele grensoverschrijding betekent in deze context elk ongewenst gedrag, dus gedwongen zijn om seksuele dingen te doen en/of een ervaring met een vorm van seksueel gedrag tegen de wil (van zoenen tot en met penetratie). Met seksueel geweld bedoelen we dat iemand gedwongen is tot seksuele handelingen en/of ervaring heeft met manuele seks of een vorm van penetratie tegen de wil.

7.2 Demografische kenmerken van de slachtoffers

Drieënvijftig procent van de vrouwen en 19% van de mannen heeft weleens seksuele grensoverschrijding meegemaakt (Tabel 7.2.1). Jongere vrouwen (tot 40 jaar) maakten iets vaker een vorm van seksuele grensoverschrijding mee dan 40-plussers, maar de verschillen zijn zeer klein. Voor vrouwen zijn de verschillen naar religieuze achtergrond en opleidingsniveau duidelijker. Niet-gelovige vrouwen zijn vaker slachtoffer van een vorm van seksuele grensoverschrijding dan vrouwen die geloven. Hoogopgeleide vrouwen maken significant vaker een vorm van seksuele grensoverschrijding mee en laagopgeleide vrouwen juist minder, afgezet tegen de totale groep. Er zijn geen verschillen wat betreft etnische achtergrond. Bij mannen zijn er geen verschillen bij de verschillende demografische factoren.

Kijken we alleen naar ervaringen met seksueel geweld, dus gedwongen worden tot seksuele handelingen en/of ervaringen met manuele seks en vormen van penetratie, dan heeft 22% van de vrouwen en 6% van de mannen dit weleens

meegemaakt. Alle verschillen naar demografische kenmerken bij vrouwen vallen weg. Het enige significante verschil is dat tussen mannen en vrouwen. Vrouwen zijn in het algemeen vaker slachtoffer dan mannen, zowel wat betreft seksuele grensoverschrijding als wat betreft seksueel geweld.

Tabel 7.2.1 Seksuele grensoverschrijding^a en seksueel geweld^b ondervonden naar demografische kenmerken (%)

	n	Seksuele grensoverschrijding		Seksueel geweld	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	13150	22	57 [△]	4	20
24-39 jaar	1114	24	57 [△]	7	23
40-54 jaar	1286	18	51	7	24
55-69 jaar	1256	17	54 [▽]	6	24
70-80 jaar	430	17	39 [▽]	5	13
Nederlands/westers	15600	19	54	6	22
Turks/Marokkaans	363	19	35	4	28
Surinaams/Antilliaans	531	16	55	7	26
Overig niet-westers	737	22	49	10	26
Niet-gelovig	12164	21	58 [▲]	6	25
Beetje christelijk	2929	15	49 [▽]	4	19
Zeer christelijk	1367	16	45 [▽]	6	16
Islamitisch	466	27	24 [▽]	9	22
Laagopgeleid	1093	14	42 [▽]	6	20
Midden opgeleid	1198	21	53	8	25
Hoogopgeleid	1505	20	61 [▲]	6	23
Totaal	17236	19	53 [▲]	6	22 [▲]

▽/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; △/△= lager/hoger dan in de totale groep, zeer klein verschil; ^aEr is sprake van seksuele grensoverschrijding als iemand is gedwongen tot seksuele handelingen en/of ervaring heeft met zoenen, aanraken, manuele, orale, vaginale of anale seks tegen de wil; ^bEr is sprake van seksueel geweld als iemand is gedwongen tot seksuele handelingen en/of ervaring heeft met manuele, orale, vaginale of anale seks tegen de wil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Seks tegen de wil

Seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld*

* Manuele, orale, vaginale of anale seks tegen de wil

Het prevalentiepercentage wordt nauwelijks hoger als de leeftijd stijgt; bij de vrouwen van 70 jaar en ouder is het zelfs beduidend lager. Dit lijkt erop te wijzen dat vrouwen tussen de 18 en 24 het vaakst slachtoffer worden en dat er in latere jaren nauwelijks negatieve ervaringen bijkomen. De lagere prevalentie onder 70-plussers zou kunnen betekenen dat seksueel geweld 50 jaar geleden minder vaak voorkwam. Het zou ook kunnen dat deze vrouwen seks tegen de wil binnen hun relatie vaker beschouwden als huwelijkse plicht, en het daardoor niet als zodanig erkennen. Daarnaast moet de oudere generatie over een lange periode terugdenken, waardoor ze minder ingrijpende ervaringen wellicht zijn vergeten.

7.3 Seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld bij kinderen en jongeren

Gevraagd naar de leeftijd waarop iemand voor de eerste keer seksuele grensoverschrijding meemaakte, zegt 5% van de vrouwen en 2% van de mannen dat ze jonger waren dan 12 jaar (Tabel 7.3.1). Veertien procent van de vrouwen en 4% van de mannen was jonger dan 16 jaar. Wat betreft seksueel geweld blijven de cijfers onder de 12 jaar gelijk: 5% van de vrouwen en 2% van de mannen heeft dit meegemaakt. Tien procent van de vrouwen en 3% van de mannen gaf aan dat ze jonger dan 16 waren toen ze gedwongen werden tot seksuele handelingen en/of manuele seks of penetratie tegen de wil meemaakten.

Tabel 7.3.1 Seksuele grensoverschrijding^a en seksueel geweld^b ondervonden door kinderen en jongeren (%)

	Grensoverschrijding		Seksueel geweld	
	Mannen n=6905	Vrouwen n=10294	Mannen n=6905	Vrouwen n=10294
Voor het 12 ^e jaar	2	5 [△]	2	5 [△]
Voor het 16 ^e jaar	4	14 [▲]	3	10 [▲]

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; ^aDe groep <12 jaar valt binnen de groep <16 jaar (iemand die voor zijn 12^e iets heeft meegemaakt heeft dat ook voor zijn 16^e meegemaakt); ^aEr is sprake van seksuele grensoverschrijding als iemand is gedwongen tot seksuele handelingen en/of ervaring heeft met zoenen, aanraken, manuele, orale, vaginale of anale seks tegen de wil; ^b Er is sprake van seksueel geweld als iemand is gedwongen tot seksuele handelingen en/of ervaring heeft met seks tegen de wil (manuele, orale, vaginale of anale seks); In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

7.4 Factoren die samenhangen met het meemaken van seksueel geweld

Een aantal factoren blijken samen te hangen met ervaringen met seksueel geweld. Naast een verband met sekse is er een verband met het hebben van een seksueel probleem, ervaringen met sexting (het maken en verzenden van seksueel getinte beelden van zichzelf) en negatieve jeugdervaringen (Tabel 7.4.1). Respondenten met een seksueel probleem, negatieve jeugdervaringen en ervaringen met sexting hebben vaker seksueel geweld meegemaakt. Personen met een betere psychische gezondheid en een (zeer) goede algemene gezondheid hebben minder vaak seksueel geweld ervaren. Het is op basis van dit onderzoek niet altijd te zeggen of deze factoren oorzaak of gevolg zijn.

Tabel 7.4.1 Factoren die samenhangen met het meemaken van seksueel geweld^a

	Bivariaat ^c		Multivariaat ^c	
	n=17.235		n=2232	
	OR ^d	95% BI	OR ^d	95% BI
Sekse (man)	0.23***	0.18-0.29	0.20***	0.14-0.28
Leeftijd	0.99	0.99-0.99	1.00	0.99-1.02
Opleidingsniveau (hoog)	0.85	0.70-1.03	0.95	0.69-1.31
Herkomst (Nederland)	0.70	0.49-1.00	1.06	0.51-2.18
Religie (niet-gelovig)	0.73***	0.60-0.90	0.73	0.50-1.05
Sexting door respondent zelf ^b	1.85***	1.44-2.37	1.81**	1.05-3.10
Seks onder invloed van alcohol/drugs	0.84	0.70-1.01	1.14	0.77-1.69
Negatieve jeugdervaring	1.30***	1.25-1.35	1.15***	1.08-1.23
Lichaamsbeeld	0.61***	0.52-0.71	0.84	0.63-1.11
Psychische gezondheid	0.49***	0.43-0.55	0.72***	0.56-0.91
(Zeer) goede algemene gezondheid	0.47***	0.38-0.59	0.54***	0.37-0.80
Seksueel probleem	2.54***	2.00-3.21	1.82***	1.23-2.70
R ²			0.24	

*** $p < .001$; ** $p < .01$; ^aEr is sprake van seksueel geweld als iemand is gedwongen tot seksuele handelingen en/of ervaring heeft met manuele, vaginale, orale of anale seks tegen de wil

^bNaaktfoto of -filmpje van zichzelf verstuurd of seksuele handeling(en) tijdens een videochat;

^cBivariaat wil zeggen dat elke factor afzonderlijk samenhangt met seksueel geweld, multivariaat wil zeggen dat gecontroleerd is voor alle andere factoren; ^dEen OR kleiner dan 1 wijst op een negatief verband, een OR groter dan 1 op een positief verband; In de tabel worden ongewogen aantallen gepresenteerd.

Behalve de vraag over misbruik maken van de respondent toen hij of zij alcohol of drugs had gebruikt, is ook gevraagd naar de rol van alcohol en drugs bij zowel slachtoffer als pleger. Dit is alleen gevraagd aan mensen die seksueel geweld

hebben meegemaakt. Negenentwintig procent van de personen die dit heeft meegemaakt geeft aan dat zij zelf en/of dat de ander alcohol of drugs had gebruikt (niet in tabel). Vrouwen (31%) gaven dit vaker aan dan mannen (23%).

7.5 Revictimisatie

Bijna een kwart (24%) van de mannen en 45% van de vrouwen die seksueel geweld hebben meegemaakt, hebben dit later nog een keer meegemaakt, ongeacht of dit dezelfde of een andere pleger was. Bij 12% van deze mannen en 20% van deze vrouwen was de pleger een ander dan de eerste keer.

7.6 Type pleger

Aan personen die seksueel geweld hebben meegemaakt is gevraagd hoe oud ze zelf waren en wie dit deed bij de eerste keer dat dit gebeurde. Daarbij maken we onderscheid tussen personen die dit als kind meemaakten (tot 12 jaar), personen die dit voor hun 16^e meemaakten en personen die 16 jaar of ouder waren toen ze dit voor het eerst meemaakten. Als eerste is er gekeken naar het leeftijdsverschil tussen slachtoffer en pleger. Dit is vooral relevant bij kinderen en jongeren. Voor zowel kinderen (tot 12 jaar) en kinderen en jongeren (tot 16 jaar) die seksueel geweld hebben meegemaakt was de pleger minstens even oud of ouder; bij geen van de slachtoffers was de pleger jonger (Tabel 7.6.1). De meeste plegers zijn mannen, hoewel bij een derde van de mannelijke slachtoffers boven de 16 de pleger een vrouw is. Ook zijn plegers meestal bekenden. Bij driekwart van de mannelijke slachtoffers en viervijfde van de vrouwelijke slachtoffers is de pleger een bekende, bij de jongere slachtoffers zijn deze percentages nog hoger. Bij kinderen en jongeren is de pleger vaak een familielid of bekende uit de omgeving. Wanneer seksueel geweld plaatsvindt na het 16^e jaar is de pleger bij vrouwen relatief vaak een (ex)partner. Een deel van de respondenten geeft aan dat 'iemand anders' de pleger was, hier wordt vaak een vakantievriend(in), iemand bij het uitgaan of iemand met wie de respondent een date had genoemd.

Tabel 7.6.1 Kenmerken van de pleger naar leeftijd waarop eerste keer seksueel geweld[†] plaatsvond (%)

	Voor het 12 ^e jaar		Voor het 16 ^e jaar ^a		Met 16 jaar of ouder	
	Mannen n=81	Vrouwen n=289	Mannen n=140	Vrouwen (n=879)	Mannen n=171	Vrouwen n=1117
Minstens 5 jaar jonger	-	-	-	-	16 [▲]	2
2 tot 5 jaar jonger	-	-	-	-	16 [▲]	3
Ongeveer even oud	7	7	10	13	14	21 [▲]
2 tot 5 jaar ouder	20	11	21	26	10	35 [▲]
Minstens 5 jaar ouder	73	81	69	62	45	39
Een jongen of man	77	84	79	88 [▲]	62	94 [▲]
Een meisje of vrouw	11 [▲]	3	11 [▲]	2	33 [▲]	<1
Meerdere personen	12	13	10	11	5	6
Mijn (ex)partner	<1 [*]	1 [*]	<1	9 [▲]	13 [*]	44 [*]
Iemand met wie ik seks had, maar geen relatie	3 [*]	<1 [*]	3	2	15 [*]	12 [*]
Een goede vriend(in)	5 [*]	5 [*]	5	5	22 [*]	3 [*]
Een bekende (bv. iemand van school of uit de buurt)	43 [*]	22 [*]	41 [▲]	30	20 [*]	14 [*]
Een familielid (bv. (stief)vader of oom)	27 [*]	63 [*]	26	39 [▲]	2 [*]	4 [*]
Een onbekende	14 [*]	8 [*]	13	14	26 [*]	22 [*]
Iemand anders	9 [*]	1 [*]	11 [▲]	1	2 [*]	1 [*]

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; ^aEr is sprake van seksueel geweld als iemand is gedwongen tot seksuele handelingen en/of ervaring heeft met seks tegen de wil (manuele, orale, vaginale of anale seks); ^{*}Minstens een groepsgrootte te klein om verschillen te toetsen; ^bDe groep <12 jaar valt binnen de groep <16 jaar (iemand die voor zijn 12^e iets heeft meegemaakt heeft dat ook voor zijn 16^e meegemaakt); In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

7.7 Gevolgen van seksueel geweld, praten over en hulp bij de verwerking

Iets meer dan een op de drie mannen en een op de vier vrouwen die seksueel geweld hebben meegemaakt, heeft dit nooit aan iemand verteld (Tabel 7.7.1). Een op de vijf mannen en twee van de vijf vrouwen geven aan dat ze hulp hebben gekregen bij de verwerking. Als er hulp wordt gekregen, wordt dit verleend door vrienden, kennissen en familie of door hulpverleners. Een klein gedeelte, 4% van

de mannen en 11% van de vrouwen, heeft aangifte gedaan van hun ervaringen met seksueel geweld.

Tabel 7.7.1 Praten over seksueel geweld^a en hulp bij verwerking (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=323	n=2020
Ervaring met seksueel geweld verteld	63	74 [▲]
Aangifte gedaan	4	11
Hulp gekregen	22	44 [▲]
Hulp gekregen bij verwerking		
	n=96	n=887
Van vrienden, kennissen of familie	55	54
Online (bijvoorbeeld een forum of facebookgroep)	<1	<1
Van een hulpverlener of arts	52	57

[▲]= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; ^aEr is sprake van seksueel geweld als iemand is gedwongen tot seksuele handelingen en/of ervaring heeft met seks tegen de wil (manuele, vaginale, orale of anale seks); In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Aan personen van 25 jaar en ouder die seksueel geweld hebben meegemaakt is gevraagd of zij hier gevolgen van hebben ondervonden (Tabel 7.7.2). Bijna de helft van de mannen en meer dan de helft van de vrouwen geeft aan dat ze klachten of problemen hebben als gevolg van de ervaring met seksueel geweld. Zowel bij mannen als vrouwen komen psychische klachten het meest voor: 29% van de mannen en 40% van de vrouwen ondervindt naar eigen zeggen psychische klachten als gevolg van seksueel geweld. Ook ondervindt ongeveer een op de vier personen seksuele problemen (22% van de mannen en 28% van de vrouwen). Een ander veel genoemd gevolg van seksueel geweld zijn relatieproblemen. Vijftien procent van de mannen en 24% van de vrouwen geeft aan relatieproblemen te hebben ondervonden door seksueel geweld. In de categorie 'anders' wordt door zowel vrouwen en mannen het vaakst genoemd dat het zelfvertrouwen/het zelfrespect is beschadigd. Daarnaast worden hier door vrouwen ook seksuele problemen genoemd, zoals geen behoefte hebben aan seks, moeite hebben met seks of zelfs een afkeer hiervan hebben. Een enkele man noemt nog alcoholisme en dat de ervaring het leven heeft bepaald.

Tabel 7.7.2 Gevolgen van seksueel geweld^a (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=104	n=400
Lichamelijke klachten	9	11
Psychische klachten	29	40
Seksuele problemen	22	28
Problemen met (een deel van) mijn familie	10	13
Relatieproblemen	15	24
Problemen met werk of opleiding	10	8
Zwangerschap ^a	0	3 ^a
Anders	11 [▲]	3
Minstens één van bovenstaande gevolgen	47	56

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; ^aEr is sprake van seksueel geweld als iemand is gedwongen tot seksuele handelingen en/of ervaring heeft met seks tegen de wil (manuele, vaginale, orale of anale seks); ^aPercentage van vrouwen die geslachtsgemeenschap tegen de wil hebben meegemaakt; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

7.8 Zelf iemand gedwongen of onder druk gezet

Zeven procent van de mannen en 2% van de vrouwen heeft naar eigen zeggen zelf weleens iemand gedwongen of onder druk gezet om seks te kunnen hebben (Tabel 7.8.1). Deze cijfers zijn veel lager dan op grond van de slachtoffercijfers verwacht kan worden. Respondenten geven blijkbaar niet snel toe dat ze over iemands grens zijn gegaan, ook niet als ze dat anoniem kunnen melden. Het zou ook kunnen dat plegers zelf niet het gevoel hebben dat ze iemand onder druk hebben gezet, terwijl de ander dat wel zo gevoeld heeft.

Tabel 7.8.1 Pressiemethoden die respondenten zelf hebben toegepast om seks te hebben (%)

	Mannen	Vrouwen
	n=6920	n=10328
Iemand met woorden onder druk gezet	3 [△]	1
Boos worden op iemand	3 [△]	1
Er misbruik van maken dat de ander alcohol of drugs had gebruikt	2	1
Dreigen met geweld	<1	<1
Geweld gebruiken	<1	<1
Zelf weleens iemand gedwongen of onder druk gezet	7 [▲]	2

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

7.9 Samenvatting

Seksueel geweld en seksuele grensoverschrijding komen veel voor. Ruim een vijfde van de vrouwen en 6% van de mannen heeft weleens tegen hun wil penetratie (oraal, anaal of vaginaal) of manuele seks (aftrekken of vingeren) meegemaakt en/of is gedwongen om seksuele dingen te doen die ze niet wilden (seksueel geweld). Een veel hoger percentage, namelijk ruim de helft van de vrouwen en bijna een vijfde van de mannen, is (ook) weleens gezoend of seksueel aangeraakt tegen hun wil (seksuele grensoverschrijding). Vijf procent van de vrouwen en 2% van de mannen heeft seksueel geweld meegemaakt voor hun 12^e jaar. Elf procent van de vrouwen heeft ooit geslachtsgemeenschap tegen haar wil gehad, tegenover 1% van de mannen. Deze cijfers verschillen niet wezenlijk van onze eerdere onderzoeken naar de prevalentie van seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld. Dat is ook niet zo verwonderlijk, omdat we naar levensloopprevalentie vragen. Deze cijfers maken wel duidelijk dat seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld nog steeds grote problemen zijn, waar vooral vrouwen mee te maken krijgen.

Seksueel geweld kan iedereen treffen, maar er zijn groepen die een groter risico lopen. Dit geldt voor vrouwen, maar ook voor mensen met negatieve jeugdervaringen. Ook eerdere ervaringen met seksueel geweld zijn een risicofactor; bijna een kwart van de mannen en bijna de helft van de vrouwen die seksueel geweld hebben meegemaakt, maken dit later in hun leven nog een keer mee (revictimisatie). Nare ervaringen maken dus kwetsbaar. Tenslotte is middelengebruik een risicofactor; bij 31% van de vrouwen en 23% van de mannen was er tijdens het meemaken van seksueel geweld alcohol of drugs in het spel, bij het slachtoffer en/of de pleger.

Het meemaken van seksueel geweld heeft bij een aanzienlijk deel van de slachtoffers ingrijpende gevolgen. Bijna de helft van de mannen en meer dan de helft van de vrouwen geeft aan dat ze klachten of problemen hebben als gevolg van de ervaring met seksueel geweld. Het gaat hierbij vooral over psychische, seksuele en relationele problemen. Gezien de omvang van het probleem en de gevolgen die het voor de slachtoffers heeft, is preventie van seksueel geweld en seksuele grensoverschrijding van het grootste belang.

Hoofdstuk 8 Seksuele problemen en parafilieën

Hanneke de Graaf

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoeveel mensen problemen hebben tijdens seks, bijvoorbeeld met seksueel verlangen, opwinding, orgasme of pijn. Ook bekijken we in dit hoofdstuk welke groepen hier meer last van hebben en welke factoren samenhangen met het hebben van seksuele problemen. Vervolgens gaan we in op dwangmatige seksuele verlangens. Dat zijn verlangens en gedrag die zo dwingend zijn dat iemand niet in staat is dit bij te sturen of te stoppen. Tenslotte beschrijven we hoeveel mensen bijzondere seksuele verlangens hebben, ook wel parafilieën genoemd. Dit zijn bijvoorbeeld verlangens naar seks waarin gespeeld wordt met macht, vastbinden, pijn (BDSM).

8.1 De prevalentie van seksuele problemen

Om vast te stellen of iemand een seksueel probleem heeft, moet niet alleen bekeken worden of dit wel eens voorkomt, maar ook hoe vaak dit gebeurt én of iemand er last van heeft. Daarom zijn seksuele problemen in dit onderzoek in drie stappen uitgevraagd. Ten eerste is van een lijst met mogelijke problemen (zoals niet klaarkomen, of pijn tijdens seks) gevraagd aan te geven welke van deze problemen het afgelopen jaar gedurende tenminste drie maanden voorkwamen. In Tabel 8.1.1 worden de antwoorden op deze vraag gepresenteerd in de kolom 'meegemaakt'.

Bij mannen komen erectieproblemen, orgasmeproblemen (te snel of juist niet) en problemen met verlangen het meest voor. Een kwart van de mannen geeft aan dat ze problemen hebben met het stijf worden of blijven van de penis. Bij vrouwen komen problemen met verlangen, opwinding, lubricatie en orgasme het meest voor, en vaker voor dan bij mannen. Twee van de vijf vrouwen had in het afgelopen jaar gedurende een periode van tenminste 3 maanden weinig of geen zin in seks en een kwart van de vrouwen kwam gedurende deze periode niet klaar. Bij de helft van de mannen en twee derde van de vrouwen kwam tenminste één van de aan hen voorgelegde problemen voor.

Vervolgens is voor de problemen die voorkwamen gevraagd hoe vaak dit gebeurde (1 = niet vaak, 4 = altijd). In de kolom 'vaak meegemaakt' in Tabel 8.1.1 staan de problemen die vaak of altijd voorkwamen. Bij 9% van de mannen kwamen erectieproblemen in het afgelopen jaar vaak of altijd voor. Een op de vijf vrouwen had in het afgelopen jaar zelden of nooit zin in seks en 12% van de vrouwen kreeg zelden of nooit een orgasme. Achttien procent van de mannen en

35% van de vrouwen had in het afgelopen jaar vaak of altijd een of meerdere seksuele problemen. Voor deze problemen is nagegaan of men hier last van had (1 = helemaal geen last, 4 = erg veel last). In de laatste kolommen van Tabel 8.1.1 is te zien hoeveel mensen een seksueel probleem hadden dat gedurende een periode van tenminste 3 maanden vaak of altijd voorkwam en waar men behoorlijk of erg veel last van had. Deze beschrijving komt dicht in de buurt van de diagnoses in het Handboek voor de classificatie van psychische stoornissen (de DSM-5). Zes procent van de mannen heeft een erectieprobleem en 3% heeft last van een vroegtijdig orgasme. Zeven procent van de vrouwen heeft een probleem met subjectief seksueel verlangen, 6% heeft een lubricatieprobleem, 5% een pijnprobleem en 4% een orgasmeprobleem. Elf procent van de mannen en 15% van de vrouwen heeft tenminste één seksueel probleem.

Tabel 8.1.1 Seksuele problemen (%)

	Meegemaakt		Vaak meegemaakt		(Behoorlijk) last van*	
	Mannen n=5626	Vrouwen n=8774	Mannen n=5633	Vrouwen n=8772	Mannen n=5636	Vrouwen n=8778
Weinig/geen zin	19	41 [▲]	5	20 [▲]	2	7 [▲]
Afkeer van seks	2	10 [▲]	1	4 [▲]	0	2 [△]
Angst voor seks	2	4 [△]	1	1	0	1
Moeilijk opgewonden	11	23 [▲]	4	8 [△]	3	4 [△]
Geen orgasme	17	27 [▲]	3	12 [▲]	2	4 [△]
Vroegtijdig orgasme	16 [▲]	4	5 [▲]	1	3 [▲]	0
Lubricatie/Erectieprobleem	24	30 [△]	9	12 [△]	6	6
Vaginisme	-	6	-	3	-	2
Pijn tijdens seks	3	15 [▲]	0	6 [▲]	0	5 [▲]
Eén van bovenstaande	49	63	18	35	11	15 [△]

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; *Aantallen te klein om verschillen te kunnen toetsen; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

In Tabel 8.1.2 is te zien wat de demografische kenmerken zijn van mensen die minstens één seksueel probleem hebben, dat vaak of altijd voorkomt en waar men behoorlijk of erg veel last van heeft.

Tabel 8.1.2 Minstens één seksueel probleem^a naar demografische kenmerken (%)

	n	Mannen	Vrouwen
18-24 jaar	10535	10	21 [▲]
25-39 jaar	1055	8 [▼]	16
40-54 jaar	1253	8 [▼]	10 [▼]
55-69 jaar	1199	11	19 [▲]
70-80 jaar	388	21 [▲]	12 [▼]
Laag opgeleid	1014	12	16
Midden opgeleid	1159	10	12
Hoog opgeleid	1455	9	16
Nederlands/westers	13307	11	15
Turks/Marokkaans	188	3	25
Surinaams/Antilliaans	420	15	18
Overig, niet-westers	510	7	10
Niet-gelovig	10545	11	16
Beetje christelijk	2515	8	15
Zeer christelijk	908	11	10
Islamitisch	235	8	19
Geen chronische ziekte	2485	7 [▼]	12 [▽]
Wel chronische ziekte	1146	18 [▲]	20 [△]
Geen medicijngebruik	2656	7 [▼]	13 [▽]
Wel medicijngebruik	970	19 [▲]	18 [△]
Total	14430	11	15 [△]

▼/▲= lager/hoger dan in de totale groep, minstens klein verschil; ▽/△= lager/hoger dan in de totale groep, zeer klein verschil; ^aEen seksueel probleem is een probleem dat vaak/altijd voorkomt en waar men behoorlijk/erg veel last van heeft; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Bij mannen komen seksuele problemen vooral voor bij 70-plussers, terwijl seksuele problemen bij vrouwen juist het meest voorkomen onder de 25 en van 55 tot en met 69 jaar. Opleidingsniveau en religieuze of etnische achtergrond spelen geen rol in de prevalentie van seksuele problemen. Het hebben van een chronische ziekte of aandoening én het gebruiken van medicijnen voor deze

Seksuele problemen

Minstens één seksueel probleem (%)

Mannen ouder dan 70 jaar hebben vooral **erectieproblemen**

Meisjes jonger dan 25 jaar hebben o.a. **pijn bij het vrijen**

ziekte of aandoening wel (Tabel 8.1.3). De kans op een seksueel probleem is ongeveer twee keer zo groot als iemand een chronische ziekte of aandoening heeft en/of hiervoor medicijnen gebruikt. In de multivariate analyse hangt vooral de psychische gezondheid samen met het hebben van een seksueel probleem. Bij een goede psychische gezondheid is de kans hierop twee keer zo klein.

Tabel 8.1.3 Factoren die samenhangen met het hebben van een seksueel probleem (25-plus)

	Bivariaat		Multivariaat ^a	
	n=14.430		n=1945	
	OR	95% BI	OR	95% BI
Sekse (man vs. vrouw)	0.67***	0.54-0.80	0.69	0.47-1.01
Leeftijd	1.00	1.00-1.01	1.03	1.02-1.04
Opleidingsniveau (hoog)	1.00	0.83-1.22	1.27	0.92-1.76
Herkomst (Nederland/westers)	0.95	0.62-1.46	1.46	0.54-4.00
Religie (gelovig)	0.84	0.68-1.03	0.78	0.56-1.10
Porno gezien in afgelopen 6 maanden	1.03	0.85-1.25	1.19	0.83-1.73
Positief lichaamsbeeld	0.52***	0.45-0.61	0.76	0.59-0.98
Negatieve jeugdervaringen	1.16***	1.11-1.20	1.03	0.95-1.12
Psychische gezondheid	0.44	0.39-0.50	0.53***	0.40-0.71
Seksueel geweld meegemaakt	2.54***	2.00-3.21	1.47	0.95-2.27
Algemene gezondheid	0.39***	0.31-0.50	0.96	0.61-1.53
Chronische ziekte of aandoening	2.14***	1.71-2.66	1.60	0.90-2.59
Chronische ziekte of aandoening partner	1.57***	1.22-2.02	0.44	0.12-1.62
Medicijngebruik	1.97***	1.57-2.48	0.76	0.40-1.42
Medicijngebruik partner	1.65***	1.28-2.13	2.47	0.66-9.28
R ²			0.11	

*** $p < .001$; ** $p < .01$; ^aIn deze analyses is gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, herkomst en religie; In de tabel worden ongewogen aantallen gepresenteerd.

Tabel 8.1.4 Hulp gezocht voor een seksueel probleem (% 25'plussers)

	Mannen	Vrouwen
	n=182	n=276
Ja, bij vrienden, kennissen of familie	2	3
Ja, online	2	2
Ja, bij een hulpverlener of arts	24	15
Nee	74	80

In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

De meeste mensen van 25 jaar en ouder zoeken geen hulp als ze een seksueel probleem hebben. Een kwart van de mannen en een op de vijf vrouwen met een seksueel probleem doet dat wel. Meestal zoeken ze in dat geval hulp bij een hulpverlener of arts.

8.2 Dwangmatig seksueel verlangen

Dwangmatig seksueel verlangen wordt in de volksmond ook wel eens 'seksverslaving' genoemd. Het gaat dan meestal over seks met veel verschillende partners, of overmatig vaak masturberen en porno kijken. Dwangmatig seksueel verlangen is echter geen probleem vanwege de mate waarin men behoefte heeft aan seks, maar vooral vanwege de mate waarin iemand last heeft van de eigen verlangens (bijvoorbeeld omdat dit het dagelijks leven belemmert) en niet in staat is om het eigen gedrag te veranderen.

Tabel 8.2.1 Dwangmatig seksueel verlangen (% van seksueel ervaren personen)

	Mannen			Vrouwen		
	n=1785			n=1845		
	Nooit	Soms	Minstens regelmatig	Nooit	Soms	Minstens regelmatig
Mijn seksuele verlangens kosten mij dagelijks veel tijd	71	22 [▲]	7 [▲]	89 [▲]	9	2
Door mijn seksuele verlangens kom ik verplichtingen niet na	92	6 [▲]	2 [▲]	96 [▲]	3	0
Ik geef vaker toe aan mijn seksuele verlangens dan ik zou willen	67	26 [▲]	7 [▲]	89 [▲]	9	2
Ik ga vaak door met porno kijken, terwijl ik me had voorgenomen om te stoppen	70	21 [▲]	9 [▲]	97 [▲]	3	1
Dwangmatig seksueel verlangen ^a	2,3 [△]			0,2		

[▲]= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; ^aMinstens drie van de vier bovenstaande kenmerken minstens regelmatig hebben; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Mannen ervaren vaker dwangmatige seksuele verlangens dan vrouwen. Negen procent van de mannen gaat regelmatig, vaak of altijd door met porno kijken, terwijl ze zich hadden voorgenomen om te stoppen. Zeven procent van de mannen geeft vaker toe aan zijn seksuele verlangens dan ze zouden willen of geven aan dat hun seksuele verlangens hen veel tijd kosten. Van elke 1000 mannen hebben er 23 volgens de hier gehanteerde definitie ‘dwangmatig seksuele verlangens’. Zij scoren op tenminste drie van de vier aan hen voorgelegde een drie (regelmatig) of hoger (vaak of altijd).

8.3 Parafilieën

Parafilieën zijn bijzondere seksuele voorkeuren of interesses. In dit onderzoek is aan alle respondenten gevraagd of zij wel eens ‘bijzondere seksuele verlangens, ook wel parafilieën genoemd’ hadden. Aan degenen die deze vraag met ‘ja’ beantwoordden, is vervolgens specifiek gevraagd naar het verlangen naar en/of praktiseren van:

- BDSM: opwinding door spelen met macht, vastbinden, pijn.
- pedofilie: seks met kinderen jonger dan 16 jaar.
- fetisjisme: opwinding door bepaalde voorwerpen of kleding.
- travestie: zich kleden als iemand van de andere sekse omdat dit hen seksueel opwindt.

Tabel 8.3.1 Parafilieën (%)

	Verlangens		Praktijk	
	Mannen n=1768	Vrouwen n=1850	Mannen n=1768	Vrouwen n=1850
BDSM	4,0	2,3	2,2	0,9
Travestie	1,0 [△]	0,1	0,9 [△]	0,0
Pedofilie	0,3	0,1	0,1*	0,0*
Fetisj	4,4 [▲]	0,8	3,0 [△]	0,5
Andere bijzondere verlangens	3,6 [▲]	0,3	1,7 [△]	0,2

▲= hoger dan andere geslacht, minstens klein verschil; △= hoger dan andere geslacht, zeer klein verschil; *Aantallen te klein om verschillen te kunnen toetsen; In de tabel worden ongewogen aantallen en gewogen percentages gepresenteerd.

Uit de resultaten blijkt dat 4% van de mannen en iets meer dan 2% van de vrouwen wel eens verlangt naar BDSM (zie tabel 8.3.1). Mannen zeggen vaker (4%) dan vrouwen (1%) opgewonden te worden van bepaalde voorwerpen of kleding. Ongeveer 3% van de mannen en minder dan 1% van de vrouwen bracht dergelijke verlangens ook in de praktijk. Mannen noemen ook vaker dan vrouwen

andere bijzondere verlangens, zoals plasseks, seks met meerdere personen of seks op bijzondere plekken. Travestie en pedofiele verlangens worden door de respondenten nauwelijks gerapporteerd.

8.4 Samenvatting

Vrouwen hebben iets vaker een seksueel probleem dan mannen: 11% van de mannen en 15% van de vrouwen heeft tenminste één seksueel probleem, dat vaak of altijd voorkomt en waar men behoorlijk of erg veel last van heeft. Bij mannen komen erectieproblemen (6%) en vroegtijdig klaarkomen (3%) het meest voor. Bij vrouwen gaat het vooral om problemen met het subjectief seksueel verlangen (7%), lubricatieproblemen (6%), pijn (5%) en niet klaarkomen (4%).

Het is belangrijk om hierbij onderscheid te maken tussen het al dan niet voorkomen van klachten, de mate waarin dit gebeurt en de mate van last die iemand hiervan heeft. Een kwart van de mannen geeft aan dat het in het afgelopen jaar gedurende een periode van drie maanden voorkwam dat de penis niet of onvoldoende stijf werd tijdens seks. Een even grote groep vrouwen geeft aan gedurende een dergelijke periode niet altijd klaar te komen. Slechts een klein deel van deze groep geeft aan dat dit vaak gebeurde én dat ze hier last van hebben.

Naast geslacht speelt vooral leeftijd een rol bij het hebben van een seksueel probleem. Bij mannen komen seksuele problemen vooral voor bij 70-plussers, terwijl seksuele problemen bij vrouwen juist het meest voorkomen onder de 25. Daarnaast zijn psychische en lichamelijke gezondheid belangrijke voorspellers van het hebben van een seksueel probleem. De kans op een seksueel probleem is ongeveer twee keer zo groot als iemand een chronische ziekte of aandoening heeft en/of hiervoor medicijnen gebruikt. Bij een goede psychische gezondheid is de kans hierop twee keer zo klein.

Mannen ervaren vaker dwangmatige seksuele verlangens dan vrouwen. Negen procent van de mannen gaat regelmatig, vaak of altijd door met porno kijken, terwijl ze zich hadden voorgenomen om te stoppen. Zeven procent van de mannen geeft vaker toe aan zijn seksuele verlangens dan ze zouden willen. De groep die op tenminste drie aspecten voldoet aan de definitie van overmatig seksueel verlangen is echter klein. Het gaat hier om 2,3% van de mannen. Een kleine groep Nederlanders heeft bijzondere seksuele verlangens, ook wel parafilieën genoemd. BDSM verlangens komen daarvan het meest voor, bij 4%

van de mannen en 2% van de vrouwen. Twee procent van de mannen en 1% van de vrouwen brengt deze verlangens ook in de praktijk.

Referenties

- Centraal Bureau voor de Statistiek (2013). *Onderzoek Gezinsvorming 2013*. Heerlen: CBS.
- Doorduyn, T. (2015). Seksuele oriëntatie, genderidentiteit en transitiewens. In H. de Graaf, B. Bakker, & C. Wijsen (Eds.), *Een wereld van verschil. Seksuele gezondheid van LHBT's in Nederland 2013. The sexual health of LGBT people in the Netherlands* (pp. 13–41). Rutgers: Utrecht.
- Graaf, H. de, Van den Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Delft: Eburon.
- Nikkelen, S., & Vermey, K. (2017). Seksuele oriëntatie en genderidentiteit. In: Graaf, H. de, Borne, M. van den, Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (pp. 35–58). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Delft: Eburon.
- Picavet, C. (2011). Anticonceptie op maat: Achtergronden van anticonceptiekeuze door jongeren. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 35, 2, 64–73.
- Rutgers/Soa Aids Nederland (2017). *Kerncijfers leefstijlmonitor seksuele gezondheid 2016*. Utrecht/Amsterdam: Rutgers/Soa Aids Nederland.
- Sell, R.L. (2007). Defining and measuring sexual orientation for research. In L.H. Meyer & M.E. Northridge (Eds.), *The health of sexual minorities: Public health perspectives on lesbian, gay, bisexual and transgender populations*. New York, NY: Springer.